

ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK IN DE VORM VAN EEN VLAKDEKKENDE OPGRAVING TER HOOGTE VAN DE MARKT TE VORSELAAR

EINDVERSLAG

ABO Archeologische Rapporten 1888

Rapport opgemaakt door:

Kontichsesteenweg 38

B-2630 Aartselaar

Maart 2022

Projectnummer: 30745

Projectcode OE: 2022B341

COLOFON

Titel

Archeologisch onderzoek in de vorm van een vlakdekkende opgraving ter hoogte van de Markt te Vorselaar

Auteur

Anna De Rijck, Evelien Dirix en Amke Juchtmans

Projectnummer

- 30745 (intern)
- 2022B341 (Agentschap Onroerend Erfgoed)

Plaats en Datum

Aartselaar, maart 2022

Reeks en nummer

ABO archeologische rapporten 1888

ISSN 2406-3940

Alle afbeeldingen zijn aangeleverd door ABO nv, tenzij anders aangegeven.

RAPPORTFICHE

Versies		
Versie	Datum	Status
v0	23 september 2022	Interne draft
v1	23 september 2022	Externe draft / definitieve versie

Projectteam	
<i>Functie</i>	<i>Naam</i>
Projectleider	Anna De Rijck
Business Unit Manager	Toon Moeskops
Kwaliteitscontrole	Anouk Van der Kelen
General Director	Patrick Hambach

INHOUD

1	Administratieve gegevens	9
2	Inleiding	10
3	Vooronderzoek met ingreep in de bodem	12
3.1	Werkput 1	12
3.2	Werkput 2	15
3.3	Werkput 3	18
3.4	Terugkoppeling naar iconografische en cartografische bronnen	21
4	Archeologische opgraving	1
4.1	Doel en onderzoeksvragen	1
4.2	Onderzoeksstrategie	2
4.3	Stratigrafische opbouw	7
4.4	Archeologische sporen	15
4.5	Archeologische vondsten	67
4.6	Natuurwetenschappelijk onderzoek	72
4.7	Conservatie	82
4.8	Interpretatie en datering	84
5	Besluit	88
6	Kwaliteitscontrole en ondertekening	89
7	Bibliografie	90
7.1	Literaire Bronnen	90
7.2	Digitale bronnen	90

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: Algemeen inplantingsplan proefputten, weergegeven op het GRB.....	10
Figuur 2: Algemeen inplantingsplan proefputten weergegeven op orthofoto	11
Figuur 3: Materiaal aangewend om door de fundering van de verharding en ophogingslagen te raken	12
Figuur 4: Werkfoto ter hoogte van werkput 1 met zicht op de gekalkte ophogingslagen	13
Figuur 5: Werkput 1, Profiel 1.....	13
Figuur 6: Overzicht Werkput 1.....	14
Figuur 7: Werkput 1 (inclusief profielen en hoogtewaarden ter hoogte van het maaiveld en in het vlak) op de GRB-kaart.....	14
Figuur 8: Werkput 2, Profiel 2.....	15
Figuur 9: Werkput 2.....	16
Figuur 10: Spoor 1 (links) en 2 (rechts) in werkput 2	16
Figuur 11: Coupe op spoor 2 waarin onderaan hout voorkomt ter hoogte van het opwellende water	17
Figuur 12: Proefput 2 (inclusief profielen en hoogtewaarden ter hoogte van het maaiveld en in het vlak) op de GRB-kaart. (Bron: Geopunt 2021).....	17
Figuur 13: Zicht op het aanleggen van werkput 3.....	18
Figuur 14: Profiel 3 in werkput 3.....	18
Figuur 15: Werkput 3 met links in de wand van de put een fragment van een muur (rode ovaal)	19
Figuur 16: Werkput 3 (inclusief profielen en hoogtewaarden ter hoogte van het maaiveld en in het vlak) op de GRB-kaart.....	20
Figuur 17: Allesporenkaart.....	20
Figuur 18: Overzicht plangebied (bufferbekken) op de Ferrariskaart.....	22
Figuur 19: Zicht op de dorpspomp.....	22
Figuur 20: Overzicht plangebied, onderzochte werkputten en zone van de poel met intussen weggehaald kunstwerk (blauw) op een luchtfoto van 2020	23
Figuur 21: Zicht op de zone van het noordelijke deel van de vroegere poel ter hoogte van de welke in de 20 ^e eeuw heuvel werd opgeworpen voor een kunstwerk	23
Figuur 22: Oorspronkelijk geplande bufferbekken (boven) en nieuw geplande bufferbekken in fijne blauwe volle lijnen (onder)	4
Figuur 23: Trapsgewijs verdiepen ter hoogte van werkput 1	5
Figuur 24: Werkputtenplan (inclusief aanduiding waar plaatselijk een tweede vlak werd aangelegd) ...	6
Figuur 25: Werkputten met aanduiding profielen en TAW-waarden onderaan ingemeten.....	7
Figuur 26: Profiel 1.....	9
Figuur 27: Tekening profiel 1	10
Figuur 28: Vondsten uit laag 6 (PR1) (V1)	11
Figuur 29: Vondsten uit laag 11 (PR1) (V10)	11
Figuur 30: Profiel 2.....	12
Figuur 31: Profiel 3.....	13
Figuur 32: Profiel 5.....	14
Figuur 33: Allesporenkaart.....	16
Figuur 34: Detail zuidelijke, meest dense helft van de site (inclusief coupehaken)	17
Figuur 35: Detail noordelijke helft van de site (inclusief coupehaken)	18
Figuur 36: TAW-waarden zuidelijke zone	19
Figuur 37: TAW-waarden noordelijke zone	20
Figuur 38: Vlak 2 in werkputten 1, 2 en 3	21

Figuur 39: TAW-waarden vlak 2	21
Figuur 40: Zicht op spoor 1 in zuid- en oostwand.....	22
Figuur 41: Zicht op funderingspijlers (SP12 tot en met 15) voor het uitbreiden van de werkput.....	23
Figuur 42: Detailplan van de zone met de funderingspijlers.....	24
Figuur 43: Zicht op funderingspijlers na het uitbreiden van de werkput	24
Figuur 44: Spoorfoto van nu L-vormige maar oorspronkelijk rechthoekige SP15.....	25
Figuur 45: Glas uit SP15 (3 fragmenten glas van zelfde fles, bodem opstaand; 1 flessenhals met doorboring) (V54)	25
Figuur 46: Coupe op funderingspijler (SP12), die door SP16 gaat	26
Figuur 47: Recente betonnen afdekking van waterput in het vlak	27
Figuur 48: Detail zone waterput waarbovenop dorpspomp stond	28
Figuur 49: Coupe op insteek van waterput (SP44, 45 en 46).....	28
Figuur 50: Coupe op insteek van waterput (SP44, 45 en 47).....	29
Figuur 51: Waterput en constructiekuil in PR6	29
Figuur 52: Bovenaanzicht waterput afgedekt met recente betonnen plaat.....	30
Figuur 53: Zicht op waterput (SP48)	30
Figuur 54: Noordzijde van waterput, aan deze zijde is de insteek/constructiekuil volledig vergraven..	30
Figuur 55: Detail zone van de poel	32
Figuur 56: Zicht op spoor 2 in het vlak.....	32
Figuur 57: Coupe op spoor 2.....	33
Figuur 58: Verderzetting zone van de poel (rood) in noordelijke richting (onderaan bevinden zich enkele recente fenomenen, aangegeven in het zwart).....	33
Figuur 59: Vlak 2 met SP5, 6, 9 en 10 ter hoogte van noordelijke zijde poel.....	34
Figuur 60: Coupe op SP5, 6, 9, 10 en 11	34
Figuur 61: Tekening coupe poel.....	35
Figuur 62: Zicht op erg heterogene organisch pakket dat naar het oosten toe meer oppervlakkig voorkwam	35
Figuur 63: Vondsten uit laag (SP2) (V21) (1 keramieken knikker, 1 rand rood AW, glazuur, dekselgeul, bord/schaal; 1 wand, witbakkend AW, ; 3 wand porselein, tinglazuur, bord)	36
Figuur 64: Pijpekopje uit SP5-6 met een gekroonde h als hielmerl (V35).....	37
Figuur 65: Rijkelijk geglazuurde vondsten en 1 oortje uit faience uit SP8 (V17)	37
Figuur 66: Vondsten uit SP9, dempingspakket van de poel (V8) met onder andere rood aardewerk, witbakkend aardewerk, steengoed (Westerwald), porselein, faience (17 ^e eeuw).....	38
Figuur 67: Enkele tekeningen op basis van schervenmateriaal uit SP9 (V8)	38
Figuur 68: Nog meer vondsten uit SP9 (1 bodem op standring, rood AW, intern glazuur, extern beroet, kookkan; 1 wand, Westerswald-steengoed, draairingen, kan) (V9 links); 1 rand witbakkend aardewerk met koperhoudend glazuur extern (zie ook tekening), 1 rand Nederrijns aardewerk (V12 rechts).....	39
Figuur 69: Vondsten (1 bodem, steengoed, gevlamd, Siegburg, holle bodem, waterfles; 1 volle steel, glazuur intern, pannetje; 2 wanden van zelfde pannetje; 1 wand, faience, rand blauw; 1 rand, rood AW, geen glazuur, kan) uit SP11 (V19)	40
Figuur 70: Vondsten uit dempingspakket (SP6) van de poel (Voor- en achterzijde van munt (V47), sleutel (V46)).....	41
Figuur 71: Lepel (V41) uit dempingspakket poel	41
Figuur 72: Schoen met ovale neus uit SP11 (V70) met centraal twee relatief modern aandoende merktekens	41
Figuur 73: Leren schoeisel met ronde neuzen uit SP11 (V69)	42
Figuur 74: Vlakfoto van zuidelijke sporen van kuilencluster thv werkput 2 (vlak 2)	43

Figuur 75: Vlakfoto van kuilencluster WP3	44
Figuur 76: Vlakfoto van noordelijke sporen van kuilencluster thv werkput 4.....	44
Figuur 77: Vlakfoto WP7 met in het zuidwestelijke uiteinde kuil (SP40) die over greppel (SP42) gaat .	45
Figuur 78: Detail zone kuilen (met een deel ervan ter hoogte van vlak 2).....	46
Figuur 79: Coupe op spoor 20 in WP2, vlak 2 (doorsneden door funderingspijler SP13	47
Figuur 80: Coupe op v.l.n.r. spoor 33 (natuurlijke laag), spoor 28 (kuil met insteek en kern), SP26 en 25 (kuil met insteek), SP22 en tenslotte 23 die een iets andere vulling heeft.....	47
Figuur 81: Paalkuil spoor 27 in werkput 3, vlak 1.....	48
Figuur 82: Coupe op SP24 WP4, vlak 1	48
Figuur 83: Coupe op SP34 (WP4, vlak 1) dat uiteenviel in twee kuilen.....	49
Figuur 84: Coupe op spoor 37 en 36 (WP4, vlak 1).....	49
Figuur 85: Kuil SP39 nabij diepe kuil en greppel	50
Figuur 86: Kuil (SP40) die over greppel (SP42) gaat (coupe vanuit het zuiden)	50
Figuur 87: Kuil (SP40) die over greppel (SP42) gaat (coupe vanuit het noorden)	51
Figuur 88: Wand, grijs aardewerk uit de volle-late middeleeuwen uit SP17 (V50).....	52
Figuur 89: Kan of kruik in steengoed (Raeren) uit SP23 uit de late middeleeuwen - 17 ^e eeuw (V55) ...	53
Figuur 90: Vondsten uit SP27, rood aardewerk uit de late middeleeuwen (V58).....	54
Figuur 91: Rood aardewerk met spaarzaam of zonder glazuur uit SP38 (V65).....	54
Figuur 92: Vondsten uit SP35, 1 wand Raeren-steengoed, 1 wand grijs aardewerk uit de volle-late middeleeuwen (V63)	55
Figuur 93: Paardenkiezen uit SP29 (V57).....	55
Figuur 94: Greppel (SP42) oversneden door kuil (SP40).....	56
Figuur 95: Rand inclusief aanzet oor (V67) uit greppel SP42	56
Figuur 96: Detail zone greppel.....	57
Figuur 97: Vondsten uit laag (SP49) waarin sporen SP3, 4, 8, 5 en 6 in liggen ingebed (V6) (1 bodem, Nederrijns AW, slibversiering concentrische cirkels, bord; 1 wand, majolica).....	57
Figuur 98: Detail zone met lagen	58
Figuur 99: Profiel 1 met erin vervat lagen SP17 en 18.....	59
Figuur 100: Coupe op lagen SP16 en 17 (en spoor 18 rechtsboven)	60
Figuur 101: Oude vegetatie in het zuiden ter hoogte van en bovenop toegegooide poel	61
Figuur 102: Bomen in het noorden.....	61
Figuur 103: Recente verstoring (REC1) die over SP2 (en andere lagen bovenop dempingspakketten van de poel) gaat.....	63
Figuur 104: Recentere zaken (heipalen?) pal ten noorden van poel (WP1)	63
Figuur 105: Coupes op heipaaltjes SP3 (links), 8 en aardewerkconcentratie SP4 (rechts en tekening onder), allen ingebed in laag SP49.....	64
Figuur 106: Recente verstoringen in WP9 en 10	65
Figuur 107: Zogenaamd zwartgoed (18 ^e -19 ^e eeuw) uit REC 2 (V11).....	65
Figuur 108: Zinkassen uit SP3 (V20).....	65
Figuur 109: Vondsten uit SP8 (V7)	66
Figuur 110: Loden kogel uit de nieuwe tijd (V40) uit REC2.....	66
Figuur 111: Zilveren munt (V37) uit REC4 daterend in 1737	66
Figuur 112: Groene fles met vlakke bodem en opschrift "Graf. Grobbendonck" (uit REC15)	67
Figuur 113: Stikmethodiek van aangetroffen schoeisel.....	68
Figuur 114: Voorraadpot in Westerwald/Keuls steengoed (LV8) (V31) uit de 17 ^e -18 ^e eeuw	68
Figuur 115: Voorbeeld van een typisch post-middeleeuws ensemble (met uitzondering van het fragment in grijs aardewerk). Typerend is de aanwezigheid van de langwerpige oorfragmenten van hengselpotten	

(ook wel lollepotten genoemd) en de fragmenten met donkerbruin tot zwart loodglazuur op basis van mangaanoxide. Het ensemble is te dateren in de late 17de tot volle 18de eeuw. (LV12 uit WP1, V32)	69
Figuur 116: Pijpekopje met gekroonde H als hielmerk (V35).....	70
Figuur 117: Industrieel aardewerk met opschrift “Société Ceramique Maestricht” (en een leeuw) uit het begin van de 20 ^e eeuw (SP4) (V14).....	70
Figuur 118: Metalen vingerhoed uit het onderzochte stort van WP1 bij de aanleg van VL1 (V49)	71
Figuur 119: Hout uit de organische laag van de poel (LV7) (M5).....	71
Figuur 120: Onderkaak rund uit SP11 (V24).....	71
Figuur 121: Geperforeerd schouderblad van een varken uit SP9 (V22).....	72
Figuur 122: M1	74
Figuur 123: M2	74
Figuur 124: M6	74
Figuur 125: M7	75
Figuur 126: M8	75
Figuur 127: M16	75
Figuur 128: M19	76
Figuur 129: M20	76
Figuur 130: Zeefresidu M9, 10 en 14 (die niet werden weerhouden voor analyse)	77
Figuur 131: Zeefresidu M11.....	78
Figuur 132: Afmetingen van de bestudeerde bakstenen.....	79
Figuur 133: Datering muurwerk op basis van baksteen- en mortelstudie	80
Figuur 134: V69 na conservatie (EARTH 2022)	82
Figuur 135: V70 na conservatie (EARTH 2022)	83
Figuur 136: Aanduiding hypothese met betrekking tot samenhang (paal)kuilen	86
Figuur 137: Zicht op de dorpspomp richting het zuiden.....	87
Figuur 138: H.Hart beeld dat opgericht werd in 1927	87

LIJST VAN TABELLEN

Tabel 1: Oplijsting administratieve gegevens.....	9
Tabel 2: Overzicht selectie stalen natuurwetenschappelijk onderzoek	73
Tabel 3: Resultaten van macrorestenscan van staal M3 (SP11) (Van Waijen 2022, 3)	81

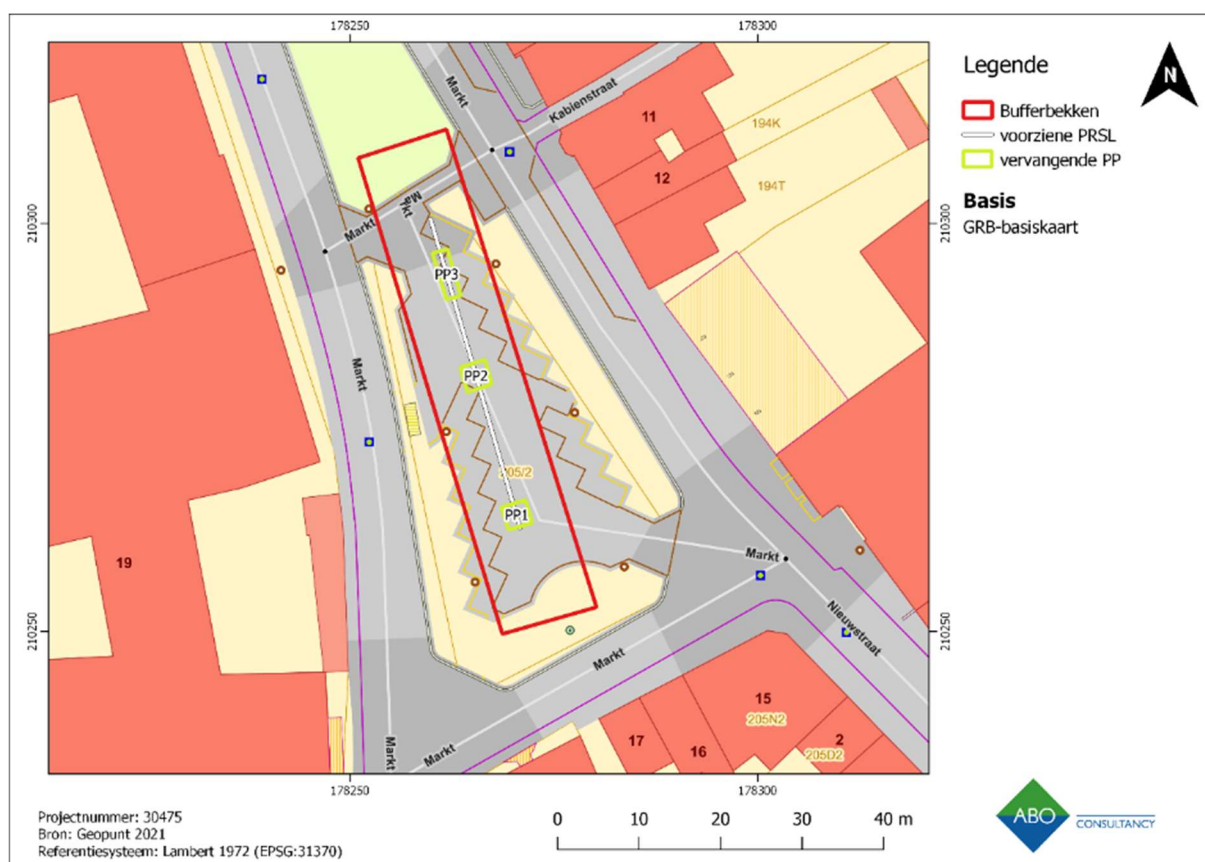
1 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectcode: 30745	Onroerend Erfgoed: 2022B341
ISSN-nummer:	2406-3940
Erkend archeoloog:	ABO nv
Naam + Adres onderzoeksgebied:	OE/ERK/Archeoloog/2017/00167
- Straat + nr.	Markt
- Postcode :	2290
- Gemeente :	Vorselaar
- Land	België
Lambertcoördinaten 1972 (EPSG: 31370)	Xmin: 178250.98 Ymin: 210249.68 : Xmax: 178280.22 Ymax: 210311.52
Kadaster	
Gemeente:	Vorselaar
Afdeling:	Vorselaar
Sectie:	G
Percelen:	Openbaar domein
Uitvoerders:	Anna De Rijck, Melissa Lamberts, Amke Juchtmans, Jane Delistavros
Verwerking:	Anna De Rijck, Evelien Dirix, Amke Juchtmans
Contactpersoon Onroerend Erfgoed:	Sofie Debruyne
Termijn:	Maart 2022
Reden van de ingreep in de bodem:	Bufferbekken
Archeologische verwachting:	Middeleeuwen en mogelijks ook oudere sporen
Resultaten:	Middeleeuwen, Nieuwe tijd, Nieuwste tijd

Tabel 1: Oplijsting administratieve gegevens.

2 INLEIDING

Het vooronderzoek met ingreep in de bodem (nota met ID18441) werd uitgevoerd door een erkende archeoloog en assistent archeoloog van ABO nv op 25 maart 2021. Zoals geadviseerd in het Programma van Maatregelen, werd een proefsleuvenonderzoek ingepland ter hoogte van de Markt te Vorselaar. Bij het uitbreken van de fundering van de verharding en de onderliggende gekalkte ophogingslagen echter, bleken deze samen erg dik en enorm hard, waardoor de voorkeur werd gegeven aan het aanleggen van meerdere proefputten in plaats van één enkele sleuf. Dit enerzijds omwille van de diepgaande verstoring en anderzijds omwille van een efficiënte en praktische gang van zaken. Proefput 3 heeft eerder de afmetingen van een (korte) sleuf, dit omwille van het feit dat op basis van de uitgevoerde boringen hier de minst diepe verstoring werd verwacht. Op basis van dit gegeven werd de kans op het bewaard zijn van archeologische sporen het grootst ingeschat. Hieronder wordt een inplantingsplan van de uitgevoerde proefputten weergegeven.

Figuur 1: Algemeen inplantingsplan proefputten, weergegeven op het GRB

Figuur 2: Algemeen inplantingsplan proefputten weergegeven op orthofoto

3 VOORONDERZOEK MET INGREEP IN DE BODEM

Hieronder worden de 3 proefputten ieder afzonderlijk besproken. In iedere proefput werd telkens één profiel voorzien. In eerste instantie wordt telkens de bodemopbouw besproken aan de hand van een profiel waarna het vlak ter hoogte van het archeologische niveau wordt geëvalueerd. Om de diepte van het archeologisch vlak te bepalen, werd de kraan steeds begeleid door minstens één erkende archeoloog. Aan het einde van dit hoofdstuk wordt de Allesporenkaart (Figuur 17) weergegeven.

3.1 WERKPUT 1

Werkput 1 situeert zich aan het zuidelijke uiteinde van de initieel geplande proefsleuf. Vrij snel bleek dat de donkerbruine lagen steenhard waren en zelfs met een zware drillboor moeilijk te verwijderen bleken. Wellicht gaat het om gekalkte lagen in functie van een stabiele ondergrond voor de aanleg van het marktplein die dienstdoet als parking.

In profiel 1 (Figuur 5) werden in totaal negen lagen geregistreerd. De bovenste laag (1) is een laag klinkers boven op een puinige funderingslaag ervan. De tweede laag (2) is een heterogeen donkergrijs-bruine laag inclusief baksteenpuin. Daaronder een ca. 60cm dikke donkerbruine zandige laag (3) met baksteenspikkels en kalkbrokken. Wellicht gaat het hier om een oorspronkelijke dikke antropogene humus A-horizont of plaggendek, die met het oog op aanleg van een marktplein gekalkt is geweest. Laag (4) is een beige-bruine overgangslaag waarin grote baksteenfragmenten werden aangetroffen. Er onder bevindt zich een laag met puin (5) die mogelijk samenhangt met de beide verstoringen (8) en (9) in het vlak in het zuiden en noordwesten van de put. Laag (6) is een beige-grijze overgangslaag (AC-horizont) waarin een fragment leisteen werd gevonden. Tenslotte werd de ongeroerde moederbodem of C-horizont op ca. 2m-mv aan het licht gebracht (7). Dit komt overeen met het landschappelijke bodemonderzoek waarin ter hoogte van boring 3 de C-horizont na boren tot 1,9m-MV niet werd bereikt.

Figuur 3: Materiaal aangewend om door de fundering van de verharding en ophogingslagen te raken

Figuur 4: Werkfoto ter hoogte van werkput 1 met zicht op de gekalkte ophogingslagen

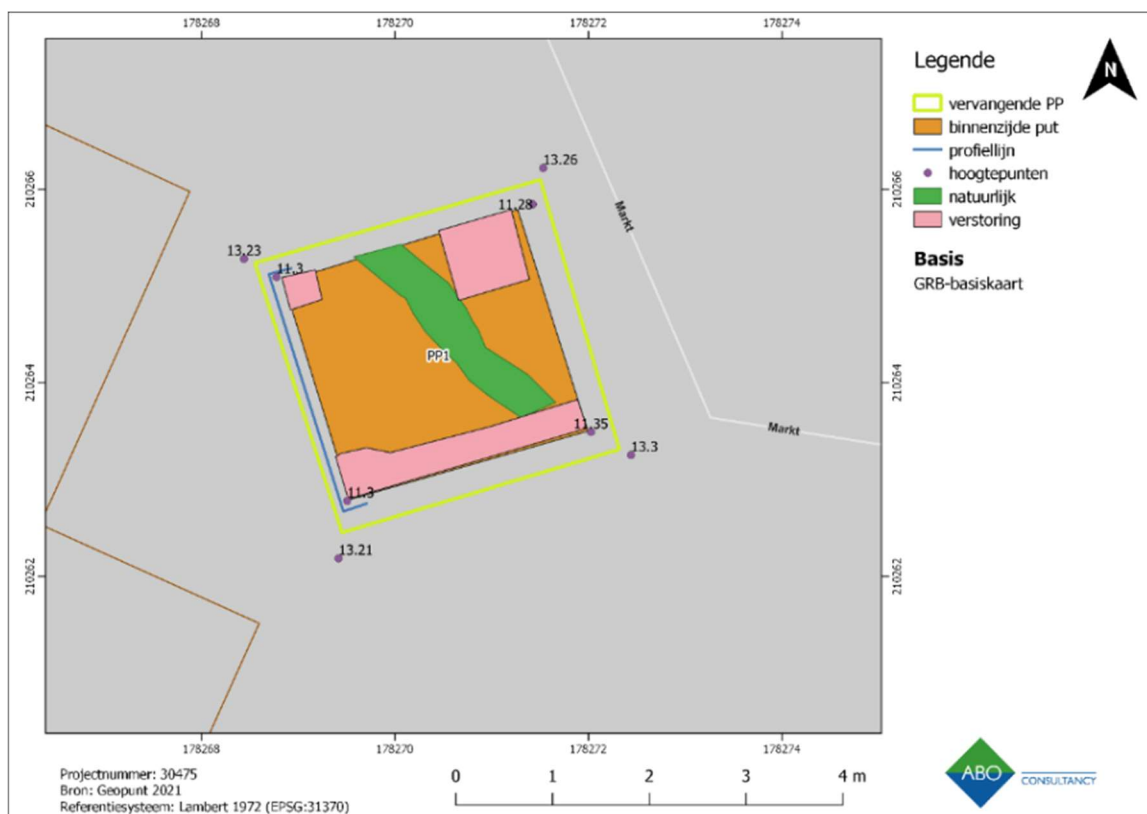

Figuur 5: Werkput 1, Profiel 1

Het maaiveld situeerde zich op ca. 13,26m-TAW. Het vlak werd aangelegd tot op ca. 11,30m-TAW. Er werden geen archeologische sporen of vondsten aangetroffen. Wel werden drie recente verstoringen aangetroffen alsook een natuurlijke verstoring (Figuur 6-Figuur 7).

Figuur 6: Overzicht Werkput 1

Figuur 7: Werkput 1 (inclusief profielen en hoogtewaarden ter hoogte van het maaiveld en in het vlak) op de GRB-kaart

3.2 WERKPUT 2

Werkput 2 werd aangelegd halverwege de oorspronkelijke geplande proefsleuf. Profiel 2 bestond slechts uit drie lagen. Bovenaan bevond zich een laag klinkers waaronder de fundering van deze verharding voorkwam (1), vervolgens het dikke donkerbruine gekalkte pakket inclusief baksteenfragmenten, ijzerconcreties en mangaaninclusies (2) en tenslotte de gele zandige C-horizont (3) op 1,4 à 1,5m-MV. Dit komt overeen met boring 2 die zich vlakbij bevindt en waar een verstoring werd aangetroffen die zich tot op 1,4m-MV manifesteerde.

Figuur 8: Werkput 2, Profiel 2

Ter hoogte van werkput 2 situeerde het maaiveld zich op ca. 13,31 m-TAW. Het vlak werd aangelegd op ca. 11,60 m-TAW. Er werden twee gelijkaardige sporen aangetroffen (Figuur 9). Spoor 1 (SP1) betreft een vierkant spoor met zijden van ca. 50cm met een donkerbruine, homogene, scherp afgelijnde zandige vulling met baksteen-, mangaan en houtinclusies. Spoor 2 (SP2) bevond er zich vlakbij, zat deels in de wand en vertoonde een iets meer onregelmatige vorm en een identieke vulling als spoor 1. Het spoor meette ca. 54 op 90cm. Dit laatste werd gecoupeerd. De onderzijde van het spoor kon niet worden bereikt omwille van het opwellen van water. Op deze diepte (ca. 50cm onder het vlak) werd ook hout aangetroffen. Er werden geen vondsten in het spoor aangetroffen, maar de voorlopige interpretatie voor beide sporen is een (post)midleeeuwse paalkuil.

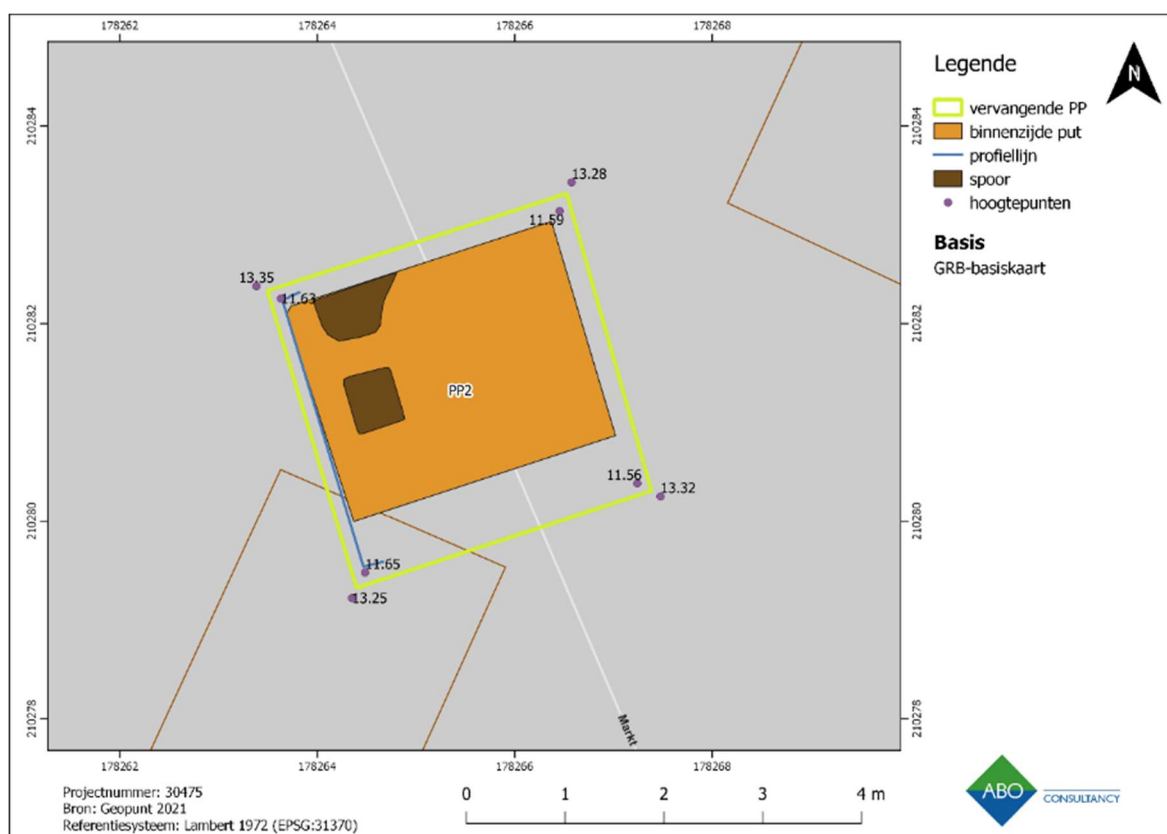
Figuur 9: Werkput 2

Figuur 10: Spoor 1 (links) en 2 (rechts) in werkput 2

Figuur 11: Coupe op spoor 2 waarin onderaan hout voorkomt ter hoogte van het opwellende water

Figuur 12: Proefput 2 (inclusief profielen en hoogtewaarden ter hoogte van het maaiveld en in het vlak) op de GRB-kaart. (Bron: Geopunt 2021).

3.3 WERKPUT 3

Deze werkput bevond zich ter hoogte van het uiteinde van de initieel geplande proefsleuf. Profiel 3 is zeer gelijkaardig aan profiel 2 met dat verschil dat er onder het dikke gekalkte plaggendeek (2) nog een overgangslaag (AC-horizont) (3) voorkomt vooraleer de moederbodem (4) op 1,5m-MV wordt bereikt. Deze overgangslaag werd ook geattesteerd in profiel 1 (WP1).

Figuur 13: Zicht op het aanleggen van werkput 3

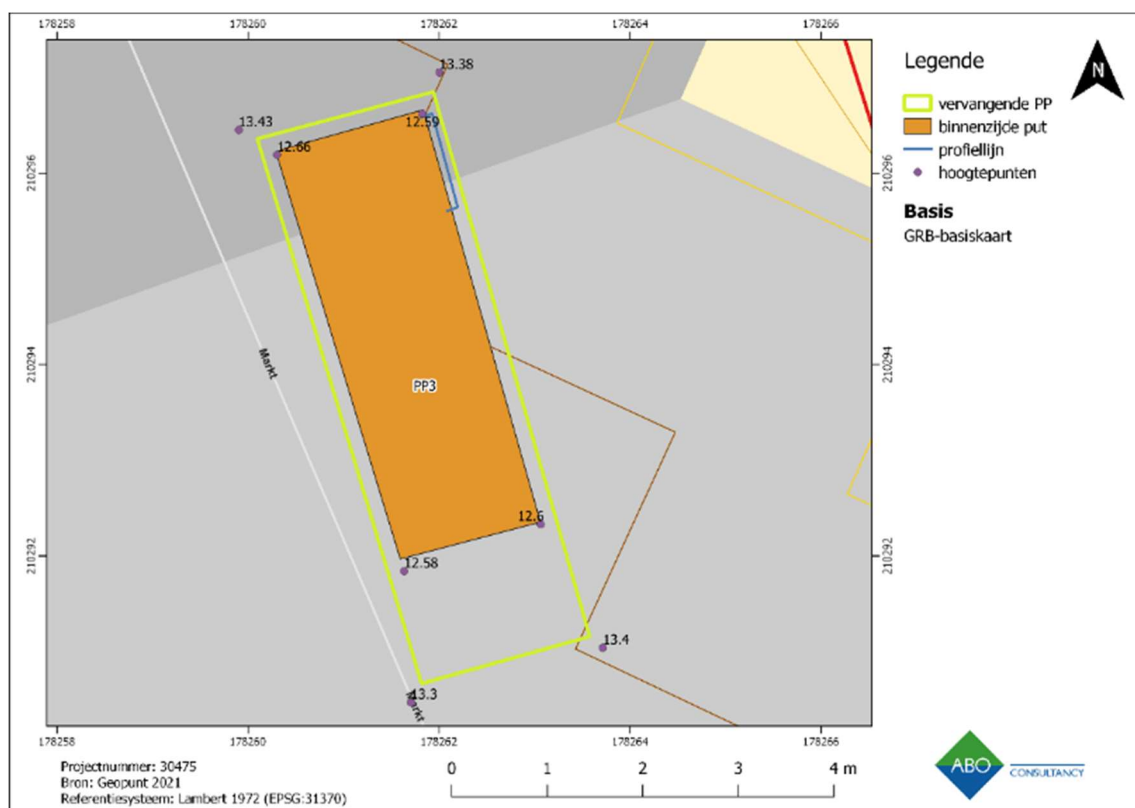

Figuur 14: Profiel 3 in werkput 3.

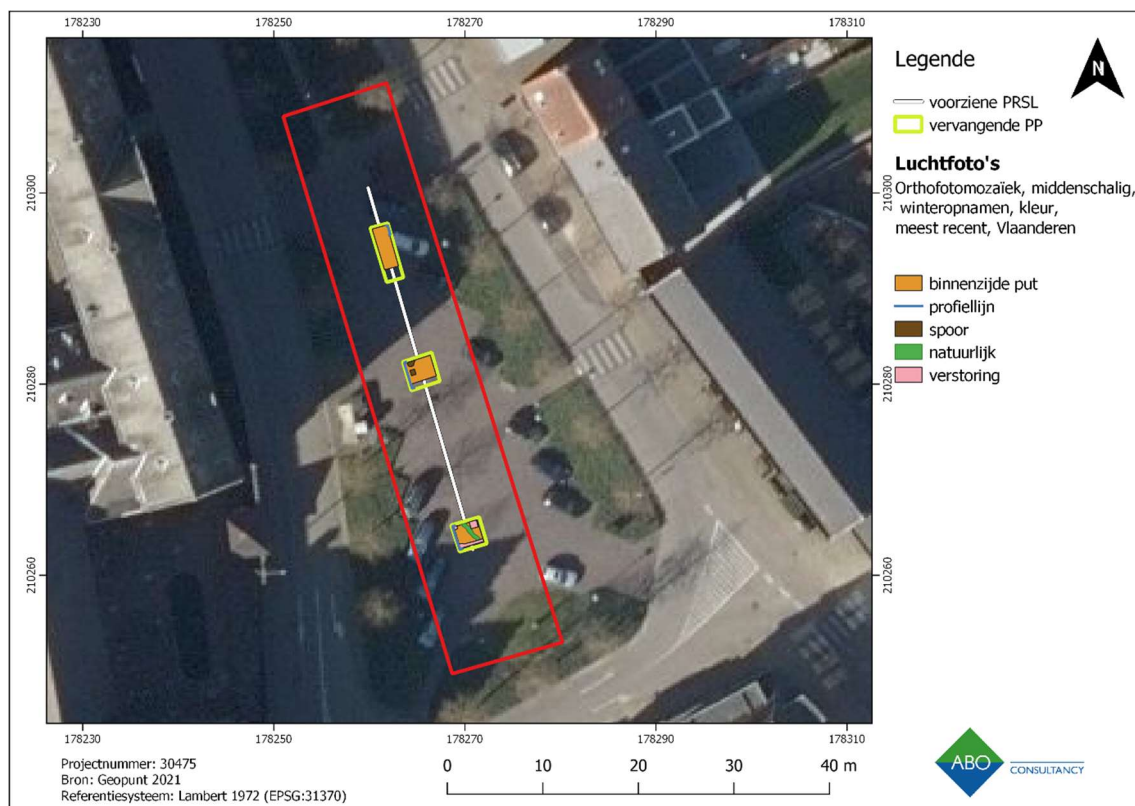
Ter hoogte van proefput 3 situeerde het maaiveld zich op ca. 13,38m-TAW. Het vlak werd aangelegd op ca. 12,60m-TAW (Figuur 15). Er werden geen sporen en evenmin natuurlijke of recente verstoringen aangetroffen. De diepte van de C-horizont komt niet overeen met boring 1, maar dit hoeft niet te verwonderen gezien deze laatste zich op 8m ten noorden van werkput 3 bevindt. De bodemopbouw leunt eerder aan bij de bevindingen afgeleid uit boring 2.

Figuur 15: Werkput 3 met links in de wand van de put een fragment van een muur (rode ovaal)

Figuur 16: Werkput 3 (inclusief profielen en hoogtewaarden ter hoogte van het maaiveld en in het vlak) op de GRB-kaart

Figuur 17: Allesporenkaart

3.4 TERUGKOPPELING NAAR ICONOGRAFISCHE EN CARTOGRAFISCHE BRONNEN

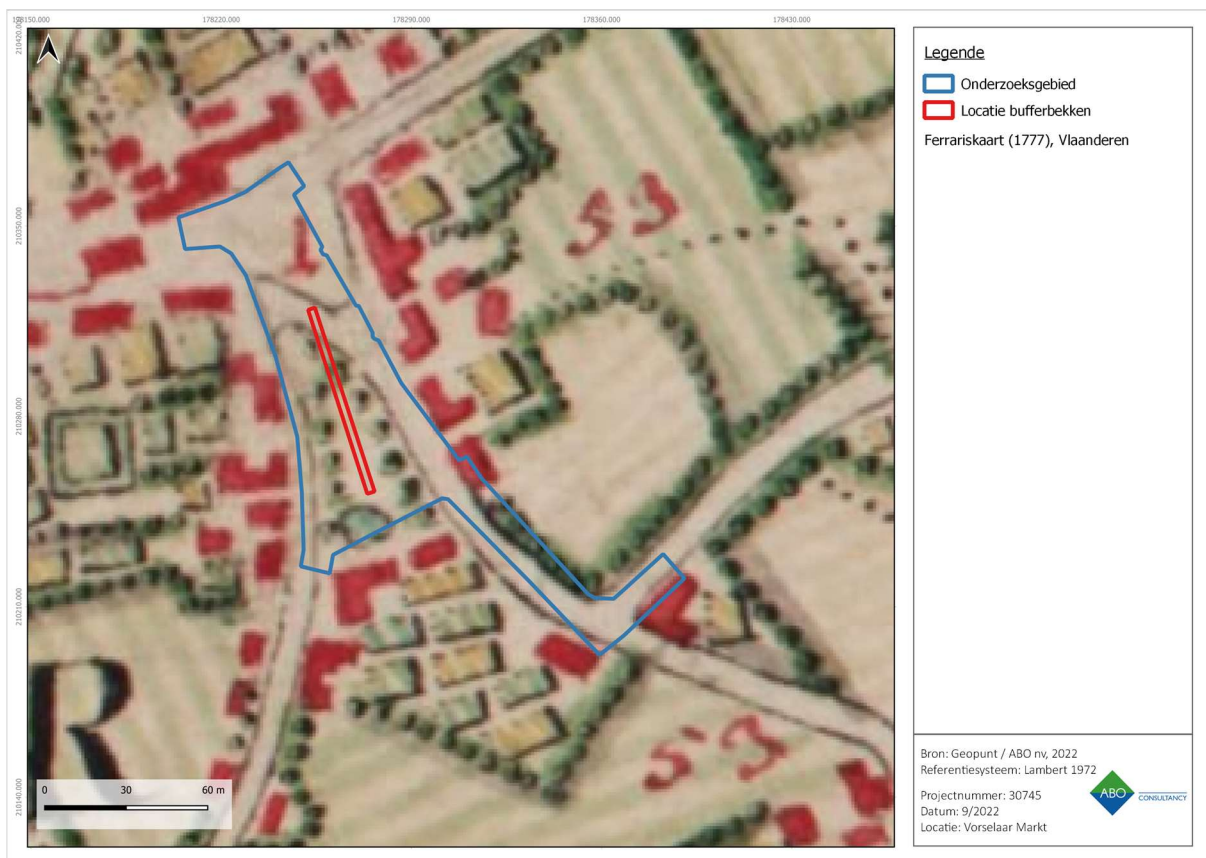
Vorselaar werd reeds in de 8ste eeuw vermeld in schriftelijk literatuur als ‘*Sprusdare*’, een Germaanse samenstelling dat zoveel betekent als bosachtig moerassig terrein met gaspeldoorn. In 1907 werd in het landelijk geïsoleerde dorp een bronzen beeld aangetroffen uit de Gallo-Romeinse periode. Cartografische en schriftelijke bronnen tonen aan dat de huidige markt reeds lange tijd in gebruik was als centraal dorpsplein. In het midden bevond zich een waterput, die in de archieven als “pensenput” staat beschreven. In de keuren van *Vorsselaer* uit 1465-1567¹ wordt deze Pensenput evenwel als een vijver omschreven. Ook wordt de volgende richtlijn met betrekking tot de put in deze bron aangetroffen. *“Item ten selve daege is noch overdraegen als vore, dat nyemant van nu voortane geenderhande houdt inden Penseput sal mogen leggen om te rueten oft oock anderssints opt verbeurte van de selven houte tot behoeff van den Heere.”* Getranscribeerd naar hedendaags Nederlands betekent dit hetvolgende: “Idem dezelfde dag is nog overgedragen als voorheen, dat niemand vanaf nu geen enkel hout in de Penseput zal mogen leggen om te roten of ook anderszins of het hout wordt verbeurdverklaard ten behoeve van de heer.” Hiermee wordt bedoeld het wateren van vers gezaagde boomstammen gedurende lange tijd met als bedoeling de werkbaarheid te verbeteren, de duurzaamheid van het hout te verhogen en de werking van het hout te verminderen.

Op de Ferrariskaart (Figuur 18) staat in het zuiden van het marktplaatsplein een soort van poel weergegeven. Het zou mogelijk om een drenkpoel voor dieren gaan. Deze zone valt volgens de Ferrariskaart binnen het onderzoeksgebied maar raakt de locatie van het nieuwe bufferbekken net niet. De Ferrariskaart werd voor dit resultaat handmatig gegeoreferentieerd aangezien de gedigitaliseerde bron een foutmarge bevatte. Op basis hiervan werd verondersteld dat de mogelijkheid bestond dat de poel in het zuiden kan aangesneden worden door eventuele historische onnauwkeurigheden. In Figuur 21 zien we hoe deze zone er vandaag de dag uit ziet. Er werd een heuveltje aangelegd, waarop zich tot op heden een kunstwerk bevond.

De dorpspomp, die later meer naar het noorden, centraal op de Markt werd opgericht bevond zich evenwel ook boven een waterput. Het is niet duidelijk waar de term pensenput op slaat. Is het de poel in het zuiden of de watervoorraad onder de dorpspomp waar men naar verwijst? In het begin van de 20^e eeuw was de ‘Groote Merkt’ in ieder geval nog een publieke wasplaats. De prachtige dorpspomp (Figuur 19) werd naar verluidt op de vroegere ‘pensenput’ geplaatst, die eerder gedicht was omwille van een ongeluk met een kind dat in de put verdronk. Als we deze these mogen aannemen is de pensenput de (centrale) waterput, volgens de keuren van *Vorsselaer* uit de late middeleeuwen staat de pensenput evenwel als een vijver (zuidelijke poel) omschreven.

Er kan als onderzoeksoptie opgeworpen worden dat er zich tijdens de middeleeuwen tot aan het begin van de 19^e eeuw een poel bevond op het zuidelijke deel van de *Groote Plaetse*. Later werd deze poel gedempt. Meer naar het noorden, werd centraal op de Marktplaats een waterput geplaatst waaruit water geput werd met behulp van een pomp. Of bevond zich hier eerst een open waterput waarin een kind verongelukte? Er blijft verwarring bestaan omtrent de term pensenput alsook om de locatie van het ongeval.

¹ Splichal 1910, de Keuren van Vorsselaer, 1465-1567

Figuur 18: Overzicht plangebied (bufferbekken) op de Ferrariskaart

Figuur 19: Zicht op de dorpspomp²

² Collecties.kempenserfgoed.be

Figuur 20: Overzicht plangebied, onderzochte werkputten en zone van de poel met intussen weggehaald kunstwerk (blauw) op een luchtfoto van 2020

Figuur 21: Zicht op de zone van het noordelijke deel van de vroegere poel ter hoogte van de welke in de 20^e eeuw heuvel werd opgeworpen voor een kunstwerk

4 ARCHEOLOGISCHE OPGRAVING

4.1 DOEL EN ONDERZOEKSVRAGEN

De doelstelling van het vooronderzoek – het vaststellen van de aanwezigheid van een archeologische site en de karakteristieken en bewaringstoestand van deze site, alsook een analyse van de relatie met het landschap, de waarde en de impact van de geplande werken – werd tijdens het bureauonderzoek en aansluitende proefputtenonderzoek gehaald.

Gezien echter de aard en datering van de sporen deel uitmakend van de site nader onderzoek vergen is een vervolgonderzoek noodzakelijk. Hierin dient ook het grotere ruimtelijke en chronologische kader mee in rekening genomen te worden.

Volgende onderzoeksvragen dienen beantwoord te worden:

Hoofdvraag	Bijvra(a)g(en)
1. Wijzen de sporen op de aanwezigheid van bewoning?	a. Komen de sporen in verband voor en vormen deze een gebouwplattegrond? b. Kunnen de aangetroffen plattegronden typologisch ingedeeld worden? c. Indien ja, kunnen deze gelinkt worden met gekende typologieën in de omgeving?
2. Zijn er restanten van de “Pensenput” en latere constructie voor de dorpspomp bewaard?	
3. Kunnen er verschillende fases binnen de site onderscheiden worden?	
4. Zijn er sporen van ambachtelijke activiteiten, ontginning, begraving of andere rituele activiteiten?	
5. Hoe past de vindplaats binnen het regionale landschap van de vastgestelde periode(s)?	Zijn er gelijkenissen met de sporen aangetroffen op de markt van Kasterlee?
6. Tot welke vondsttypen of vondstcategorieën behoren de vondsten, en wat is de vondstdichtheid?	
7. Hoe kunnen de aangetroffen sporen en/of vondsten gekoppeld worden aan de resultaten van het vooronderzoek?	
8. Vertelt het organische materiaal en eventueel natuurwetenschappelijk onderzoek erop meer over het eetpatroon/status/levensstijl van de bewoners?	
8. Wat is de bewaring van de sporen en wat is de impact geweest van de afgraving?	

Het onderzoeksdoel is succesvol bereikt indien de vraagstelling kan beantwoord worden. Het gefundeerd beantwoorden van de vraagstelling is dus het evaluatiecriterium voor de erkend archeoloog of het onderzoeksdoel met succes bereikt werd. De onderzoeksvragen zullen beantwoord worden na het ontvangen van de resultaten van het natuurwetenschappelijk onderzoek.

4.2 ONDERZOEKSSTRATEGIE

4.2.1 VOOROPGESTELDE ONDERZOEKSSTRATEGIE

Naar aanleiding van de fundering van de verharding en de erg harde ophogingslaag is het voorzien van een **kraan van ca. 20 ton** vereist. Ook zal een **zware drillboor (type piqueur)** moeten aangewend worden om de fundering van de verharding en de gekalkte ophogingslaag te doorbreken.

Er dient **bemaling** voorzien te worden om de vermoedelijke poel of waterput adequaat te kunnen opgraven. Verder dienen er maatregelen genomen te worden tegen overlast door regen- en of grondwater, die niet schadelijk zijn voor het bodemarchief. Indien de registratie van sporen wordt gehinderd door een hoge grondwaterstand wordt er kaderbemaling voorzien, zoals beschreven in Hfstk.3.2, p.14.

De strategie volgt verder de Code van Goede Praktijk. Hieronder worden een aantal zaken extra belicht.

Voor de uitvoering van het veldwerk geldt de minimale bezetting beschreven in hoofdstuk 3.6. De veldwerkleider bezorgt wekelijks de dagrapporten aan het Agentschap Onroerend Erfgoed en de initiatiefnemer.

Opgelegde vlakken mogen niet betreden worden met de kraan en/of ander zwaar materiaal.

Het veldwerk wordt dermate georganiseerd dat er efficiënt en wetenschappelijk verantwoord wordt opgegraven. Er wordt gestreefd naar een maximale afstemming van kranen en grondverzet enerzijds en opgravingsploeg(en) anderzijds.

Wanneer gebouwplattegronden gedeeltelijk buiten het vlak van de aangelegde werkput liggen, dient de werkput uitgebreid te worden binnenin het studiegebied om de structuren in één geheel te kunnen onderzoeken. Ook bij het aantreffen van andere plattegronden dient zoveel mogelijk te worden getracht deze in één keer op te graven.

Indien een spoor zich tegen de putwand bevindt wordt het werkputprofiel opgeschoond om de relatie tussen het spoor en de bodemhorizonten te registreren. Er wordt dagelijks voorzien in een volledige opmeting van sporen en werkputten. Dit betekent dat er dagelijks een recent en aangevuld grondplan aanwezig is.

Archeologische sporen worden na profielregistratie en staalname steeds in hun geheel uitgegraven en doorzocht. Kleinere structuren (o.a. greppels en paalkuilen) worden manueel uitgehaald. Diepe grachten en diepe kuilen kunnen machinaal uitgegraven worden. Het machinaal verdiepen gebeurt in lagen van hoogstens 5cm onder begeleiding van een archeoloog. Vondstmateriaal wordt steeds stratigrafisch of per diepteniveau ingezameld. Het materiaal uit de gracht en andere sporen wordt verder onderzocht door een materiaalexpert.

Indien meerdere pollenbakken gebruikt worden voor één profielname dienen de verschillende pollenbakken minimaal 10cm te overlappen. Alvorens de pollenbakken uit het profiel te verwijderen worden ze gefotografeerd en ingemeten. De geregistreeerde lagen worden op de pollenbakken aangebracht. Beerputten en afvalkuilen worden bemonsterd en gezeefd met het oog op de analyse van het consumptiepatroon.

Sporen die snel dreigen te degraderen worden beschermd met geotextiel.

Indien er grachten aangetroffen worden, dienen voldoende profielen gemaakt te worden. Bijzondere aandacht gaat hierbij naar monsternamen voor natuurwetenschappelijk onderzoek. Ondiepe grachten

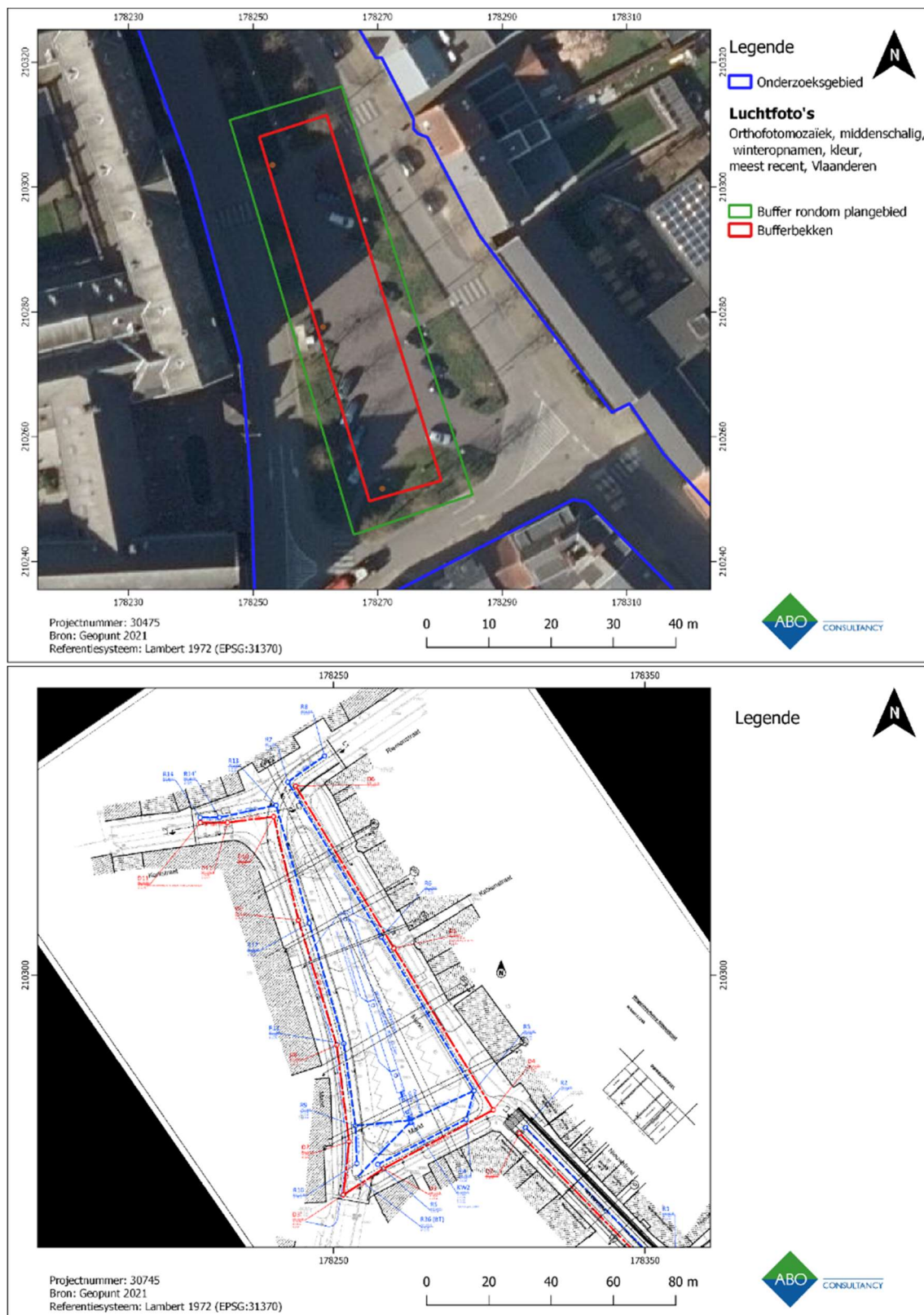
worden volledig opgegraven waarbij eventuele vondsten geregistreerd worden. Het inzamelen van vondsten gebeurt per grachtsegment zodat spatiale analyse van de vondstenverspreiding mogelijk is. Bij het aantreffen van diepe en/of omvangrijke grachten (vestinggrachten, walgrachten, ...) wordt een eerste vlak aangelegd en geregistreerd op het niveau waar de insteek zichtbaar wordt. Grondsporen andere dan de gracht worden gecoupeerd en afgewerkt. De vulling van de gracht wordt onder toezicht van minstens twee archeologen, waaronder de veldwerkleider (machinaal) laagsgewijs (in lagen van hoogstens 5cm) verwijderd tot de maximale diepte van de gracht zichtbaar is (binnen verstoringsdiepte). Daarbij wordt het vlak systematisch gecontroleerd op vondsten en gescreend met een metaaldetector. Bij het aantreffen van opvallende vondstconcentraties of schijnbaar intacte recipiënten wordt manueel verder gewerkt. Vondstmateriaal wordt steeds stratigrafisch of per diepteniveau ingezameld. Er wordt hiervoor voldoende ruimte voor de opslag van de vondsten voorzien. Nadien wordt het materiaal geanalyseerd door een materiaalexpert. Bij het verwijderen van de vulling dient tevens speciale aandacht besteed te worden aan het herkennen en registreren van houten en andere structurele elementen die deel uitmaakten van zowel de bouw als de werking van de gracht. Voorts wordt de nodige aandacht besteed aan restanten van bruggen en bouwwerken die aan de gracht grensden. Op zulke plaatsen worden bijkomende monsters genomen voor natuurwetenschappelijk onderzoek. Indien de onderkant van de gracht niet bereikt kan worden, dient het grachtprofiel aangevuld te worden door middel van boringen om de 50cm. Hierbij wordt er tot minstens 20cm in de moederbodem geboord.

Bij het aantreffen van waterputten, beerputten, silo's en/of diepe afvalputten wordt bijzondere aandacht besteed aan de monsternamen voor natuurwetenschappelijk onderzoek en dateringsonderzoek. Bij het couperen van waterputten wordt er zorg voor gedragen dat de volledige waterput met insteekkuil wordt gecoupeerd, rekening houdend met de wetgeving inzake veiligheid. Indien sprake van een bewaarde bekisting of stenen mantel, dient deze vrijgelegd te worden en in detail te worden geregistreerd. Bij het couperen van beerputten, wordt de coupe op de kleinst mogelijk werkbare oppervlakte gezet opdat men de verschillende lagen goed kan onderscheiden en apart kan volgen. De bewaarde houten of stenen putstructuur zelf dient in detail geregistreerd worden betreffende de constructiewijze, de situering van het stortgat en een eventuele fasering.

Uit heterogene puin –en/of ophogingspakketten worden enkel diagnostische en/of uitzonderlijke vondsten verzameld. Stalen genomen in het kader van natuurwetenschappelijk onderzoek worden eerst gewaardeerd (assessment).

4.2.2 UITGEVOERDE ONDERZOEKSSTRATEGIE

Er werd een 20-tonskraan ingezet alsook een drillboor om de verharding en gekalkte lagen op te breken. Voorts werd de werkput aangelegd in overeenstemming met de aannemer en voor zover het praktisch uitvoerbaar was met betrekking tot het grondverzet. Hierdoor kon de opgravingszone niet altijd uitgebreid worden in een rechte lijn. Het uiteindelijke bufferbekken zal (in tegenstelling tot de versie die werd aangeleverd ten tijde van de archeologienota) slechts een breedte van ca. 2,5 à 3m en een diepte van 1,5m hebben. Om genoeg buffer te hebben ten opzichte van de aanwezige archeologische restanten werd er veelal breder en dieper gewerkt, dit met behulp van een getrapte put vanaf 1,2m. In de meest zuidelijke zone, waar de meest interessante resten werden verwacht werd de put op z'n breedst aangelegd.

Figuur 22: Oorspronkelijk geplande bufferbekken (boven) en nieuw geplande bufferbekken in fijne blauwe volle lijnen (onder)³

³ De rode en blauwe stippellijnen betreffen de omgevende rioleringswerken, deze werden vrijgegeven.

Figuur 23: Trapsgewijs verdiepen ter hoogte van werkput 1

Figuur 24: Werkputtenplan (inclusief aanduiding waar plaatselijk een tweede vlak werd aangelegd)

4.3 STRATIGRAFISCHE OPBOUW

Om de bodemkundige en stratigrafische opbouw van het volledige onderzoeksgebied te kunnen evalueren werden er in totaal 6 bodemprofielen aangelegd verspreid over het terrein. De hoogtewaarden van de profielen (onderaan) zijn weergegeven en staan uitgedrukt in m-TAW. Voor de bespreking van de bodemopbouw zijn enkel de meest relevante profielen geselecteerd. Hieronder worden deze kort toegelicht.

Figuur 25: Werkputten met aanduiding profielen en TAW-waarden onderaan ingemeten

4.3.1 REFERENTIEPROFIELEN

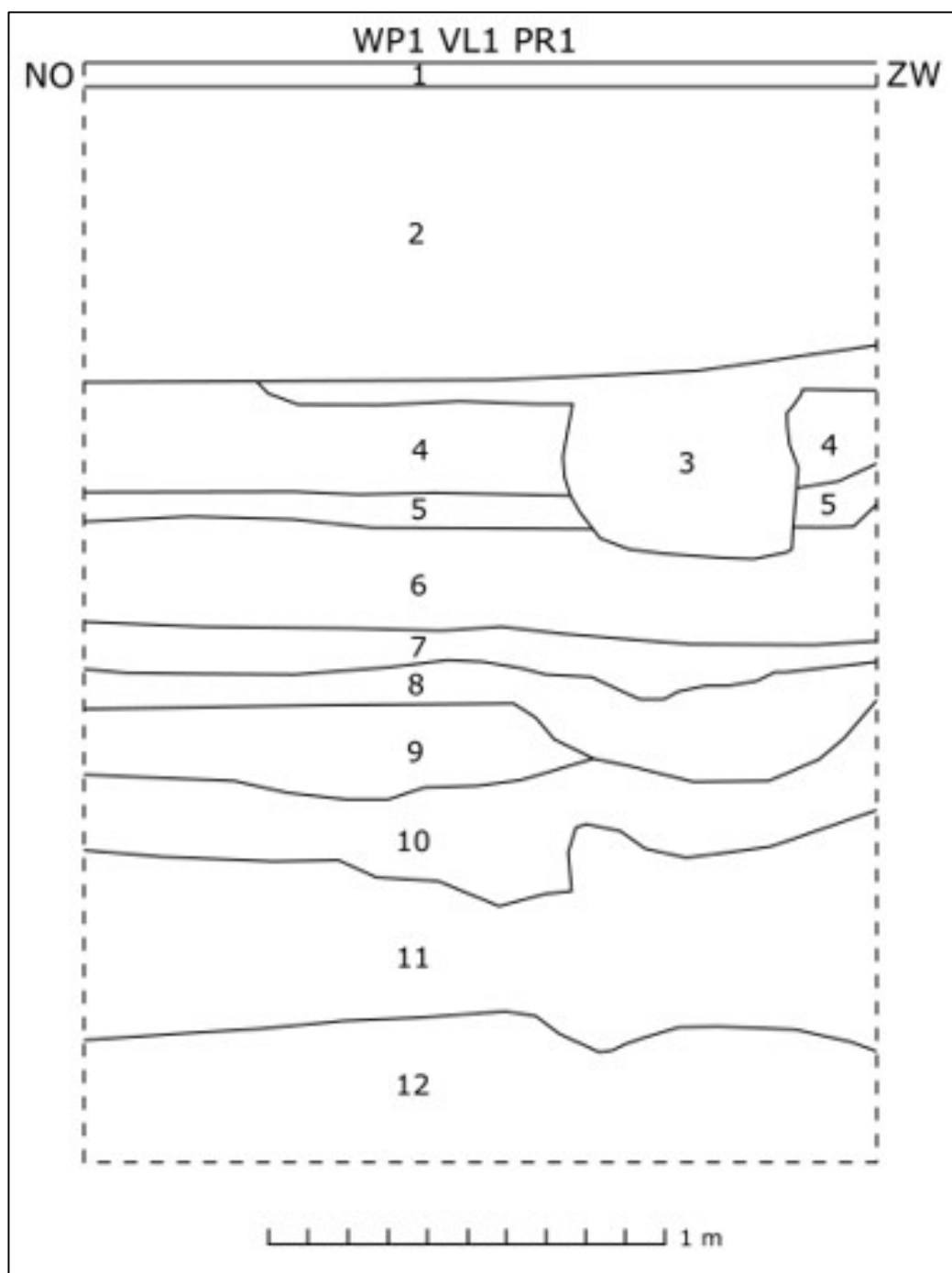
4.3.1.1 PROFIEL 1

De moederbodem werd niet bereikt, grondwater deed zich voor vanaf 2,5m-MV (maaiveld op ca. 12,04m-TAW). Het eerste profiel geeft een enigszins vertekend beeld, hier kwam bovenop de ophogingslaag nog een aangebracht pakket voor dat werd aangewend om een heuvel te creëren voor de positionering van een kunstwerk. In feite bevindt het omgevende maaiveld er zich eerder ter hoogte van de bovenzijde van de jalon.

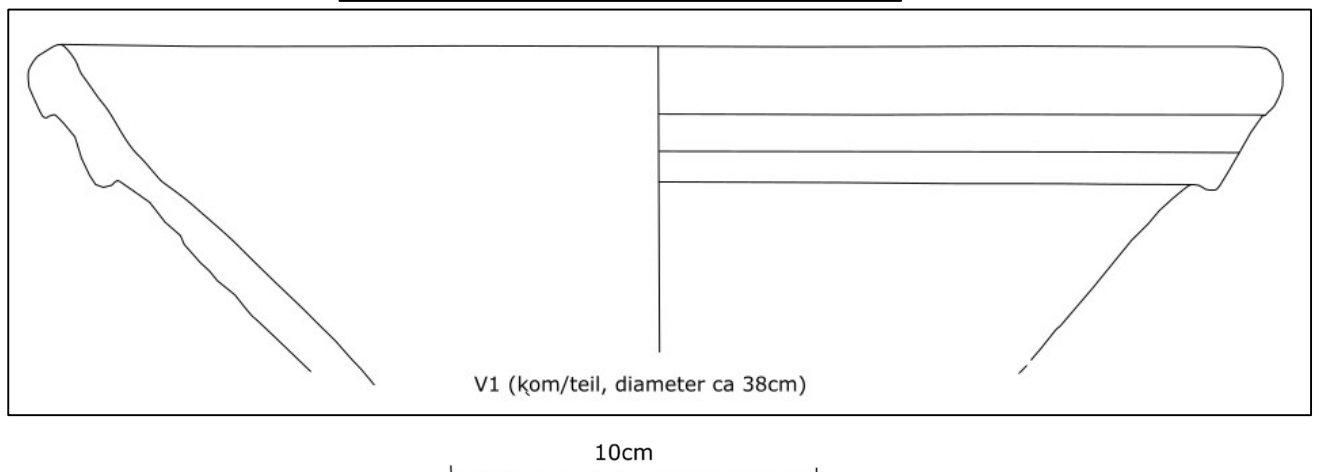
- 1) Homogeen donkerbruin zand met plantenwortels, weinig houtskoolspikkels, weinig keitjes **(aangebracht zand, heuvel kunstwerk)**
- 2) Homogeen, groengrijs, grof zand **(aangebracht)**
- 3) Heterogeen, lichtgeel zand, brokken gewapende beton (veel), baksteenbrokken en volledige bakstenen (van diverse formaten) **(uitbraakresten, SP1)**
- 4) Heterogeen, donkerbruin geel – oranje bruin gevlekt, weinig baksteenbrokjes, weinig mortel brokjes, weinig houtskoolspikkels, zand, 18^e-19^e eeuwse AW en glas **(aangebracht)**
- 5) heterogeen donkerbruin grijs zand, weinig baksteenbrokjes, weinig mortelbrokjes, weinig houtskoolspikkels **(aangebracht)**
- 6) heterogeen donkerbruin zand, zeer veel baksteenbrokken, veel mortelbrokjes, veel houtskoolspikkels en brokjes, gevlekt geel-lichtbruin, weinig metaal/roest, vondsten (17^e-19^e eeuwse AW) **(aangebracht, puinig)**
- 7) homogeen donkergrijs zand, geen inclusies **(aangebracht)**
- 8) Homogeen, donkerbruin zand, geen inclusies **(aangebracht)**
- 9) Homogeen, zwartbruin zand, humeus, veel organische materie (oa plantenwortels) **(SP2, oude A-horizont)**
- 10) Homogeen donkergrijs bruingeel zand, veel plantenwortels, zeer weinig AW, baksteen **(aangebracht, vegetatie in geworteld, SP5?)**
- 11) Heterogeen donkergrijs met bruin/roestkleurige vlekken, zeer weinig AW, zand, weinig plantenwortels **(aangebracht, vegetatie in geworteld, SP6?)**
- 12) Heterogeen geel met grijs gevlekt zand, geen inclusies (aangebracht zand) **(dempingspakket poel, SP7)**

Figuur 26: Profiel 1

Figuur 27: Tekening profiel 1

Figuur 28: Vondsten uit laag 6 (PR1) (V1)

Figuur 29: Vondsten uit laag 11 (PR1) (V10)

4.3.1.2 PROFIEL 2

Profiel 2 start onder de verharding, deze zit (inclusief fundering ervan) in de vertrapping en is niet zichtbaar op de foto. Het pakket is zo'n 30cm dik. Onderaan bevindt zich een natuurlijke overgang naar de C-horizont.

- 1) Vrij homogeen donkerbruin zand, weinig baksteenspikkels, weinig mortelspikkels, plastic coca-cola flesje (**aangebracht**)
- 2) Vrij homogeen, donkergrijsbruin zand, vrij veel baksteenspikkels en brokjes, vrij weinig mortelspikkels en brokjes, weinig houtskoolspikkels (**aangebracht**)
- 3) Heterogeen, grijsbruin-bruingrijs gevlekt, weinig baksteenspikkels) (**aangebracht**)
- 4) Vrij homogeen, humeus zand, vrij veel baksteenbrokken, zeer weinig aardewerk (**kuil, SP18**)
- 5) Heterogeen, lichtgrijsbruin gevlekt zand, zeer weinig baksteenspikkels, zeer weinig houtskoolspikkels (**laag, SP17**)
- 6) Heterogeen, lichtgroengeel zand, bioturbatie (**moederbodem**)
- 7) Homogeen geel zand, lichtgrijs gevlekt (natuurlijk) (**moederbodem**)

Figuur 30: Profiel 2

4.3.1.3 PROFIEL 3

Profiel 3 start eveneens onder de verharding, deze zit (inclusief fundering ervan) in de vertrapping en is deels zichtbaar op de foto. Het pakket is zo'n 30cm dik. Onderaan het profiel is de C-horizont afgetopt.

- 1) Vrij homogeen donkerbruin zand, baksteenspikkels, weinig mortelspikkels (**aangebracht**)
- 2) Heterogeen, donkerbruin zand met gele vlekken (**overgangslaag naar moederbodem**)
- 3) Homogeen geel zand, lichtbeige gevlekt (natuurlijk) (**moederbodem**)

Figuur 31: Profiel 3

4.3.1.4 PROFIEL 5

Ook profiel 5 start onder de verharding, deze zit (inclusief fundering ervan) in de vertrapping. Het pakket is zo'n 30cm dik. Onderaan het profiel is de C-horizont afgetopt.

- 1) Heterogeen donkerbruin-gelig los zand (zone vooronderzoek, proefput 3)
- 2) Vrij homogeen donkerbruin zand, baksteenspikkels, weinig mortelspikkels (**aangebracht**)
- 3) Heterogeen, bruin-beige zand met gele vlekken (**aangebracht**)
- 4) Homogeen geel zand, lichtbeige gevlekt (natuurlijk) (**moederbodem**)

Figuur 32: Profiel 5

4.3.2 BESLUIT

In het algemeen kan gezegd worden dat de moederbodem zich in het zuiden het diepste bevond (op ca. 3m-MV) terwijl deze centraal eerder op ca. 1,5m-MV en in het noorden zich op ca. 1,2m-MV situeerde. Dit stemt overeen met het van noord naar zuid fel afhellende reliëf, waarbij dit in het verleden wellicht nog meer uitgesproken was. In het zuiden op het laagste punt van het plein bevond zich een depressie of poel. De poel werd gedempt en naderhand werd heel het plein fel opgehoogd, plaatselijk in meerdere fases. Tot het midden van de 19^e eeuw ging het immers om een open, groen, onverhard plein. Het jongste en dikste quasi overal voorkomende pakket⁴ was een gekalkt pakket van ca. 1m dik waar bovenop de verharding in functie van de parking werd aangelegd. De ophoging vond plaats in het kader van een nivellering. Omwille van het reliëf immers diende het lager gelegen zuidelijke deel opgehoogd en het hoger gelegen noordelijke deel eerst afgegraven te worden om naderhand ook met stevig gekalkt zand te kunnen worden genivelleerd. Ter hoogte van de zuidelijke sleufwand bevond het maaiveld zich nog een stuk hoger omwille van de aanleg van een opgeworpen heuveltje in het kader van de plaatsing van een kunstwerk.

⁴ Enkel in het uiterste zuidoosten, ter hoogte van het heuveltje zelf, bevond dit pakket zich niet.

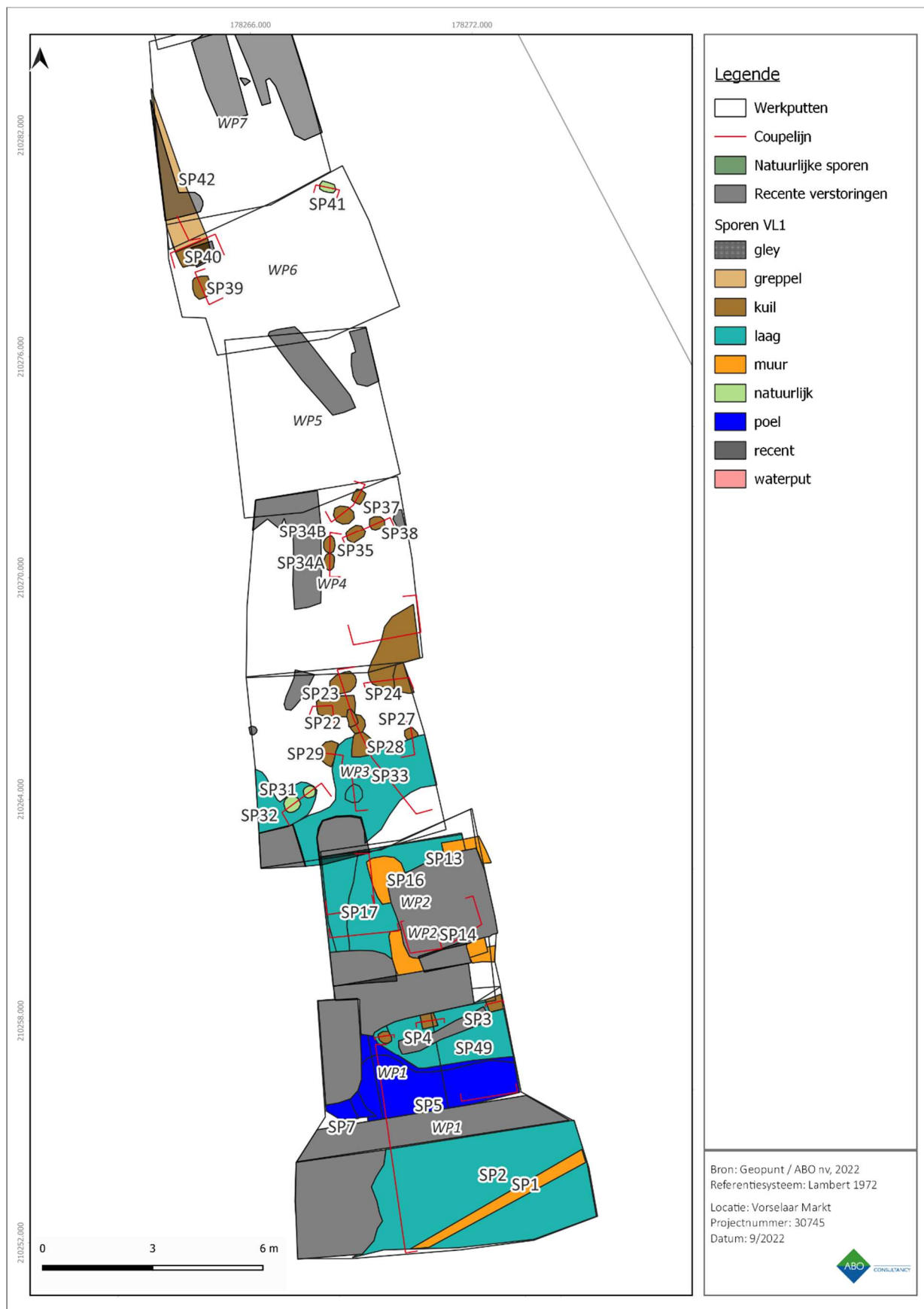
4.4 ARCHEOLOGISCHE SPOREN

Het archeologische onderzoek werd uitgevoerd in 15 zo goed als mogelijk overlappende werkputten. Er werden in totaal 49 sporen aangetroffen.

Het leeuwendeel van de sporen bevindt zich ter hoogte van de zuidelijke helft van de site. Centraal en in het noorden komen evenwel ook sporen voor, zij het minder dens. De sporen kunnen opgedeeld worden in muurwerk en resten van muren enerzijds en grondsporen anderzijds. Daarnaast komen ook nog natuurlijke en recente verstoringen voor. Allen zullen hieronder in detail worden toegelicht. Vooreerst worden de allesporenkaart en details van de noordelijke en zuidelijke helft (inclusief coupehaken), alsook een kaart met de TAW-waarden weergegeven. ***Het archeologisch niveau bevond zich in het zuiden op ca. 3m-MV, centraal op ca. 1,7 en later 1,3m-MV en in het noorden nog steeds op ca. 1,3m-MV. In het uiterste zuiden werd de moederbodem enkel in de coupe bereikt. De diepte van de toekomstige verstoring bedraagt evenwel gemiddeld slechts 1,5m-MV.*** Omwille van het groot belang van de in het zuiden voorkomende sporen evenwel werd hier toch dieper gegaan bij het trapsgewijs aanleggen van het vlak. In de bijlage zit de sporenlijst toegevoegd.

Figuur 33: Allesporenkaart

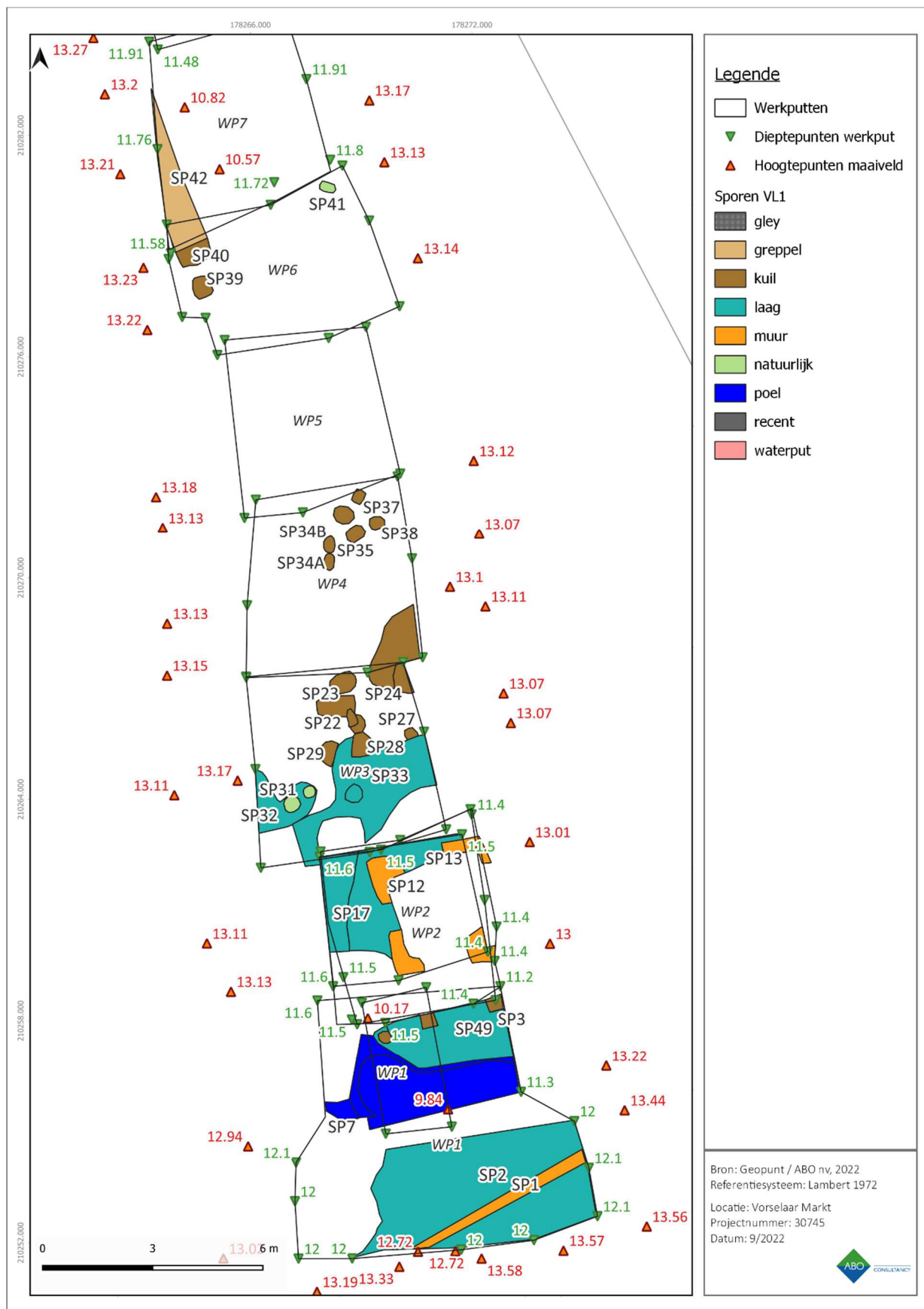

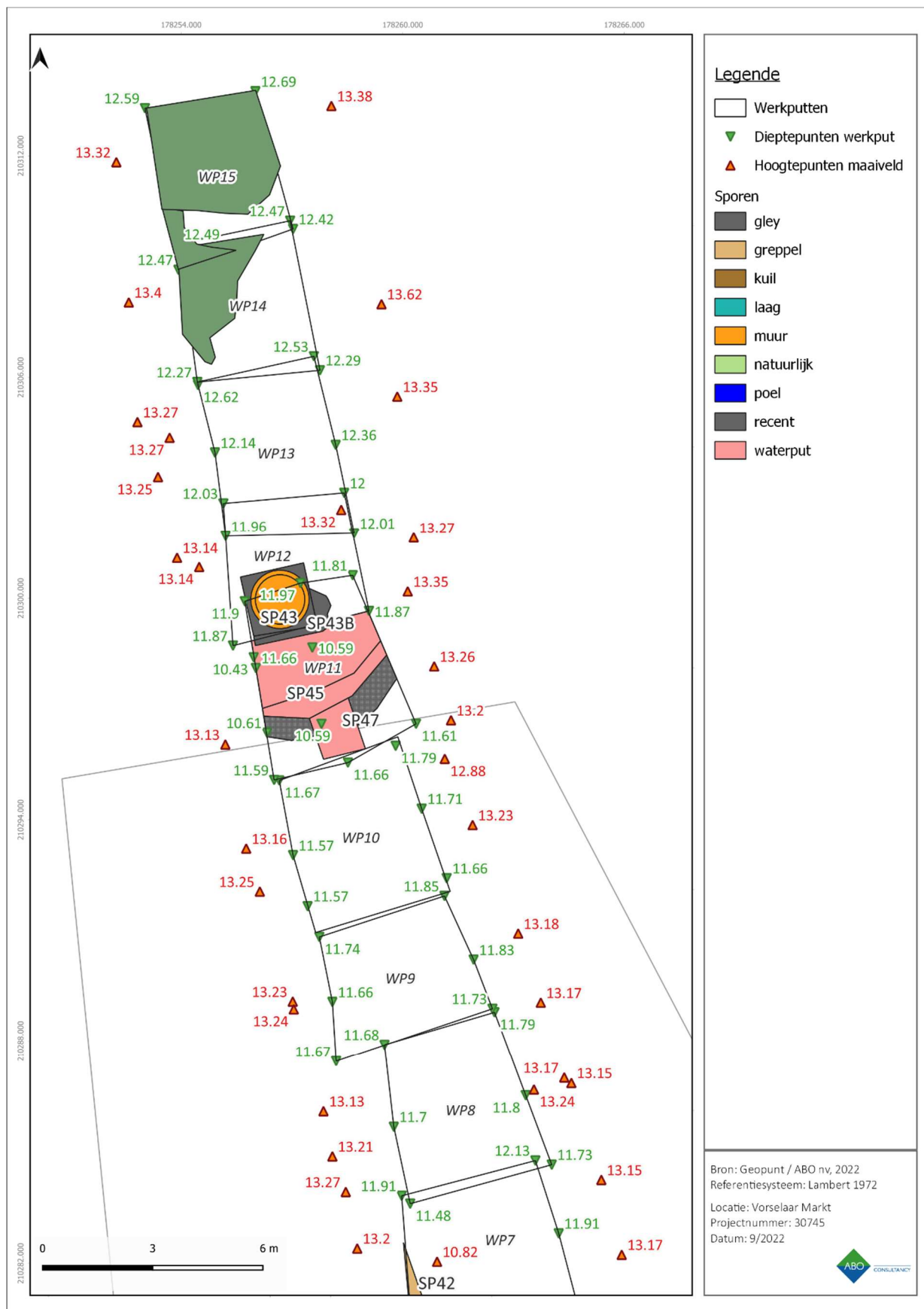
Figuur 34: Detail zuidelijke, meest dense helft van de site (inclusief coupehaken)

Figuur 35: Detail noordelijke helft van de site⁵ (inclusief coupehaken)

⁵ Tot het meest noordelijke punt waar archeologische sporen voorkomen

Figuur 37: TAW-waarden noordelijke zone

4.4.1 MUURWERK

Deze categorie kan opgedeeld worden in funderingsresten, een waterput en een uitbraakspoor. Deze bevinden zich verspreid over de site en dateren allen in de nieuwe of nieuwste tijd.

4.4.1.1 UITBRAAKSPOOR

Het allereerste spoor dat werd aangetroffen betreft naar alle waarschijnlijkheid een uitbraakspoor (SP1) in werkput 1. Omwille van de slechte bewaring van het spoor werd het pas achteraf in de oostelijke en zuidelijke sleufwand opgemerkt. Het gaat om een heterogeen geel-beige zandig spoor waarin ook baksteenfragmenten, puin, kalkmortel maar evengoed bewapening werd aangetroffen. De bovenzijde bevindt zich op 12,7m-TAW. Wellicht gaat het hier om de locatie van een uitgebroken muur, mogelijks te koppelen aan de vierkante structuur op de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840). Ook op de topografische kaarten van 1873 en 1904 komt deze structuur nog voor. Spoor SP1 doorsnijdt laag 4, 5 en 6 van profiel 1 (V34) waarin 17^e-19^e eeuws vondstmateriaal werd aangetroffen.

Figuur 40: Zicht op spoor 1 in zuid- en oostwand

4.4.1.2 FUNDERINGEN

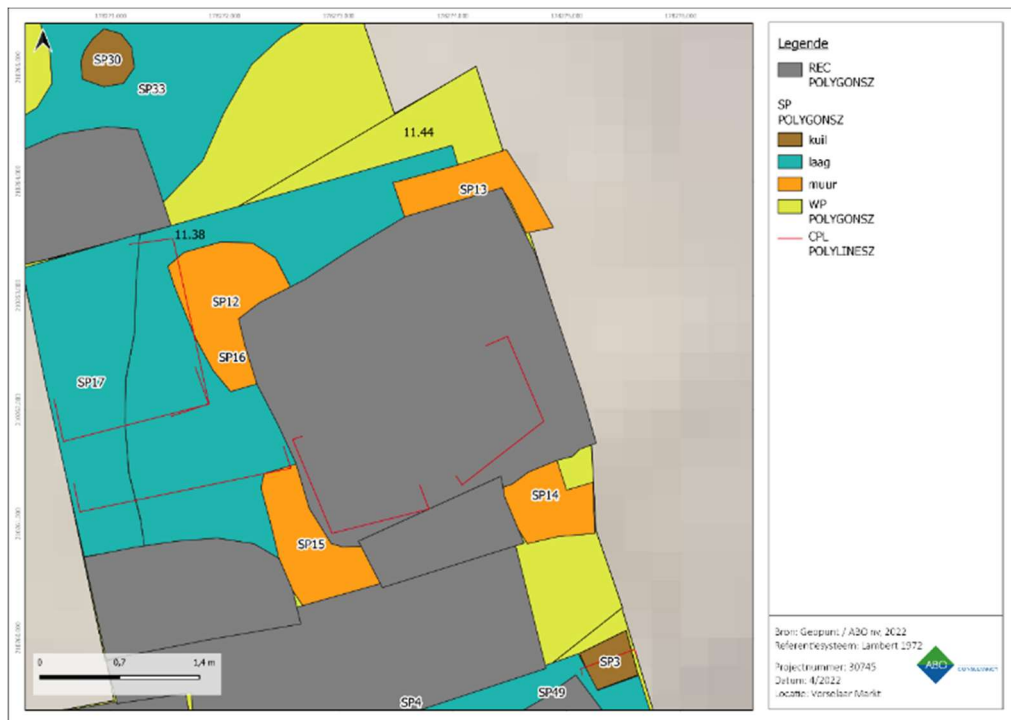
In werkput 2 werden vier stenen funderingspijlers SP12 tot en met 15 (op 11,4m-TAW) aan het licht gebracht. Het ging om uitgegraven kuilen die volgestort bleken met puin bestaande uit baksteenfragmenten en kalkmortel. Pal tussen de vier pijlers bevond zich proefput 1 uit het vooronderzoek. Destijds werden de bakstenen sporen als verstoring aangeduid. Oorspronkelijk ging het om vier rechthoekige pijlers, maar als gevolg van de aanleg van de proefput hadden enkele een L-vormige contour gekregen. Om een volledig beeld te krijgen van de structuur werd de werkput nog een stuk naar het zuiden uitgebreid. Er werd een coupe gezet op enkele van de pijlers. Als voorbeeld wordt de coupe op SP12 afgebeeld. Het spoor heeft een komvorm, is onderaan scherp afgeijnd met een donker organisch bandje en is gevuld met los puinig materiaal. Voorts gaat het spoor door een oudere mogelijks natuurlijke laag. In één van de andere funderingspijlers (SP15) werden tijdens het afwerken fragmenten

van recente baksteen en fragmenten van een rioolbuis aangetroffen. Voorts werden ook 3 fragmenten groen glas van een zelfde fles met een opstaande bodem en een groene flessenhals met doorboring (voor een metalen hengel waaraan veelal een dop bevestigd was) aan het licht gebracht. De funderingsresten kunnen gekoppeld worden aan het H.Hart standbeeld dat opgericht werd in 1927. Gezien het dikke gekalkte ophogingspakket deze sporen afdekt en er een plastic colaflesje in aangetroffen werd kan aangenomen worden dat het pakket samenvalt of jonger is dan het jaartal van de afbraak van het standbeeld (2006)⁶.

Figuur 41: Zicht op funderingspijlers (SP12 tot en met 15) voor het uitbreiden van de werkput

⁶<https://vorselaar.be/vrije-tijd-toerisme/toerisme/ontdek-vorselaar/bezienswaardigheden/monumentale-beelden/>

Figuur 42: Detailplan van de zone met de funderingspijlers

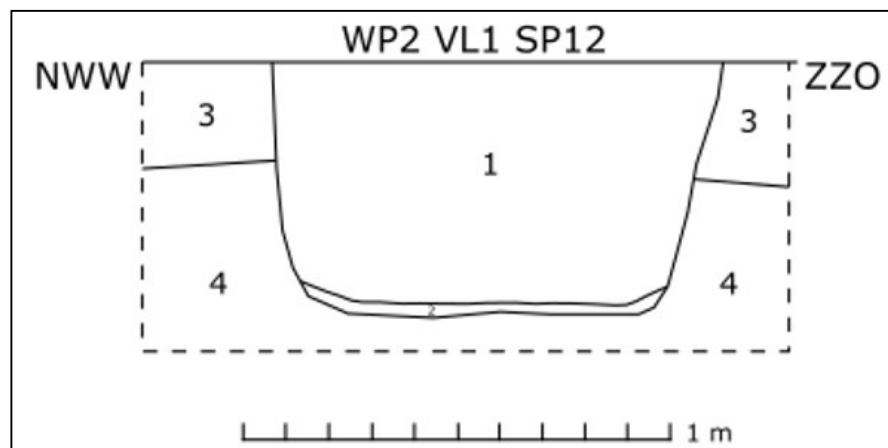
Figuur 43: Zicht op funderingspijlers na het uitbreiden van de werkput

Figuur 44: Spoorfoto van nu L-vormige maar oorspronkelijk rechthoekige SP15

Figuur 45: Glas uit SP15 (3 fragmenten glas van zelfde fles, bodem opstaand; 1 flessenhals met doorboring) (V54)

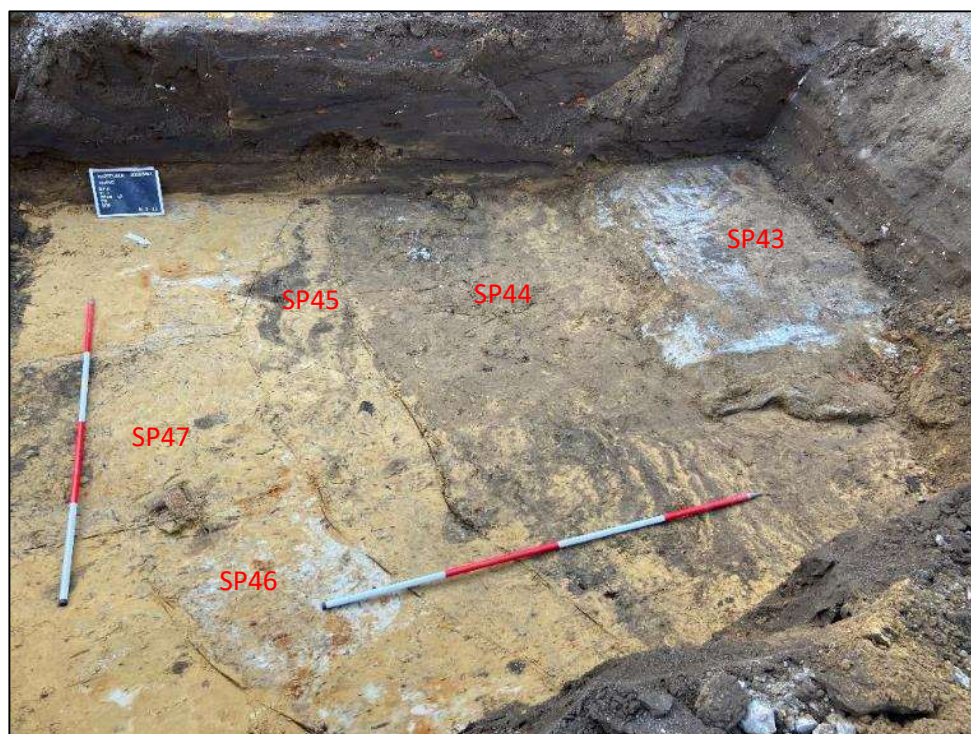
Figuur 46: Coupe op funderingspijler (SP12), die door SP16 gaat

4.4.1.3 WATERPUT

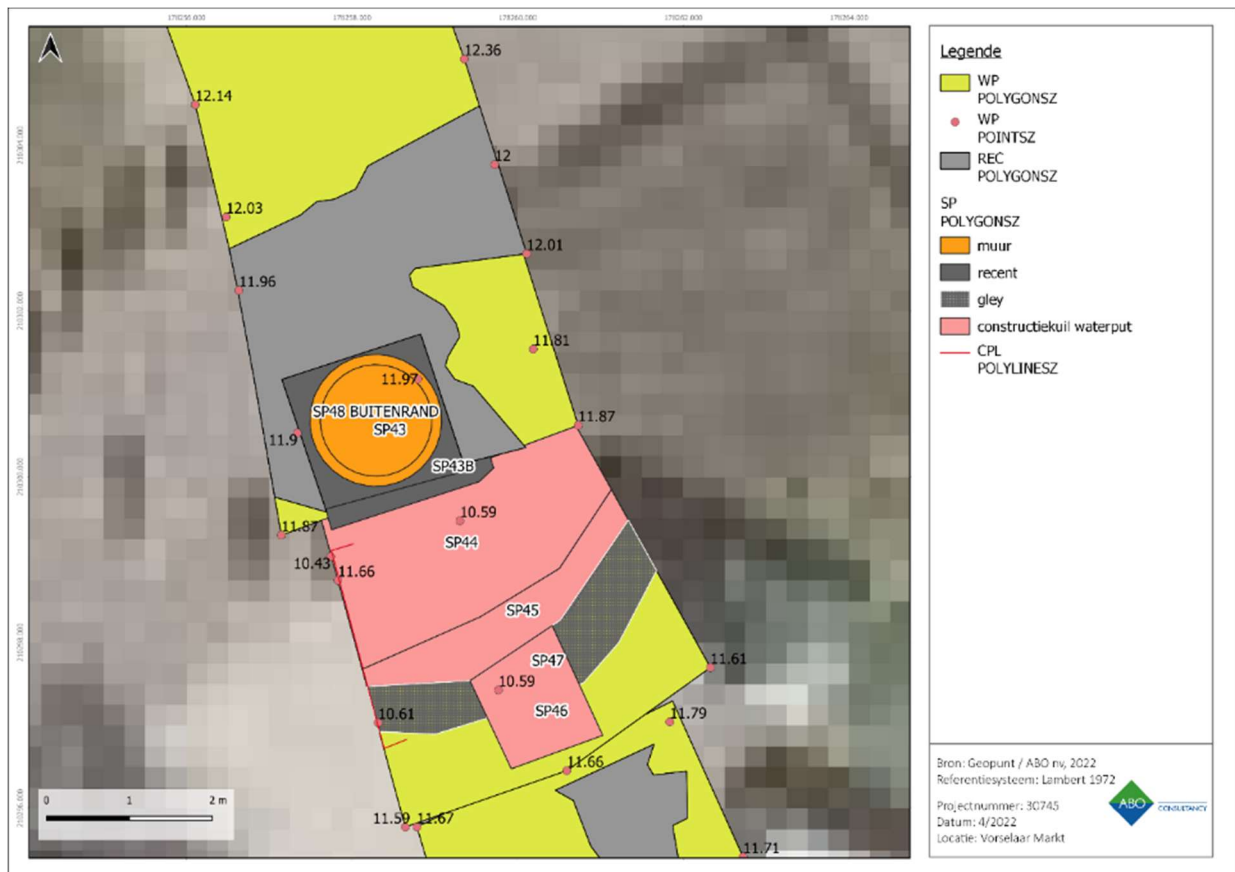
Op de kruising van de Markt met de Kabilenstraat werd in werkput 11 een betonnen rechthoekige structuur (SP43) (op 11,9m-TAW) aangetroffen naast enkele circulaire grondsporen (SP44 tot en met 46) alsook een rechthoekig grondspoor (SP47). SP44 is een bruin zandig pakket met veel baksteen- en mortelfragmenten en houtskoolspikkels, sporen 46 en 47 bestaan beiden uit een heterogene lichtgrijs-lichtbruin gespikkelde zandige laag met plantenwortels. Later werd aan de noordzijde van de betonnen structuur in werkput 12 een recente verstoring geattesteerd. Wanneer de betonnen afdekplaat werd gelicht, bleek dat deze een – wellicht oudere – rond waterput (SP48) met een diameter van iets meer dan 1m afdekte. Het gaat om een bakstenen structuur, gemetseld met behulp van kalkmortel en bakstenen van 10,5cm breed en 4,5cm hoog, die minstens 15 lagen bakstenen hoog en 1 baksteenrij breed is. De bakstenen zijn kop naast kop gemetseld en niet mooi geschrantk aangebracht. De structuur bolt op naar onderen toe en de voegen zijn er ook dunner en dunner. De put zelf is minstens 2,7m diep en tot op vandaag stond er nog water in. Bovenaan is een herstelling aangebracht, de twee bovenste baksteenlagen zijn gevoegd met cementmortel. In de coupes (dewelke aan de noordzijde overigens meteen inkalfde als

gevolg van de opvulling met losse grond) in Figuur 49 en Figuur 50 zien we dat SP44 een afdekkingspakket betreft dat wellicht uit dezelfde fase dateert als de betonnen afdekstructuur (SP43), SP45 de oorspronkelijke insteek is, SP46 de moederbodem die onder invloed stond van waterwerking (en bijgevolg aspecten van gley vertoont) en SP47 deel uitmaakt van de fase van de constructie van de insteek voor de waterput. Op Figuur 51 wordt de tekening van profiel 6 afgebeeld. Hierin bevinden zich ook de waterput en constructiekuil. Lagen 3, 4, 5 en 6 komen er overeen met respectievelijk sporen SP44, 45, 46 en 48. Mogelijks bevond zich aan de zuidzijde een soort van langzaam afdalend talud (SP47) als toegang tot de steile constructiekuil waarlangs het materiaal en de mankracht werd aangebracht om deze uit te graven (?). Omwille van veiligheidsredenen kon de coupe niet tot aan de onderzijde van het spoor doorgezet worden. Geen van deze grondsporen (SP44 tot en met 47) komen gespiegeld aan de noordelijke zijde van de waterput (SP48) voor. Uit géén van de sporen gelinkt aan de constructie van de waterput werden vondsten aan het licht gebracht.

Wellicht gaat het om de waterput waar bovenop de dorpspomp zich bevond, dewelke na het verwijderen van de publieke dorpspomp halverwege de 20e eeuw werd afgedekt om veiligheidsredenen en/of omdat de put niet meer functioneel was. Er werd een afdekplaat bovenop het putgat zelf gelegd alsook een dik pakket van minstens 30cm dik. Aan de zuidzijde zien we de negentiende eeuwse constructiefase van de waterput + dorpspomp, aan de noordzijde de deconstructie van de pomp halverwege de twintigste eeuw en het bijhorende machinale op zoek gaan naar de bovenzijde van de waterput en het afdekken ervan.

Figuur 47: Recente betonnen afdekking van waterput in het vlak

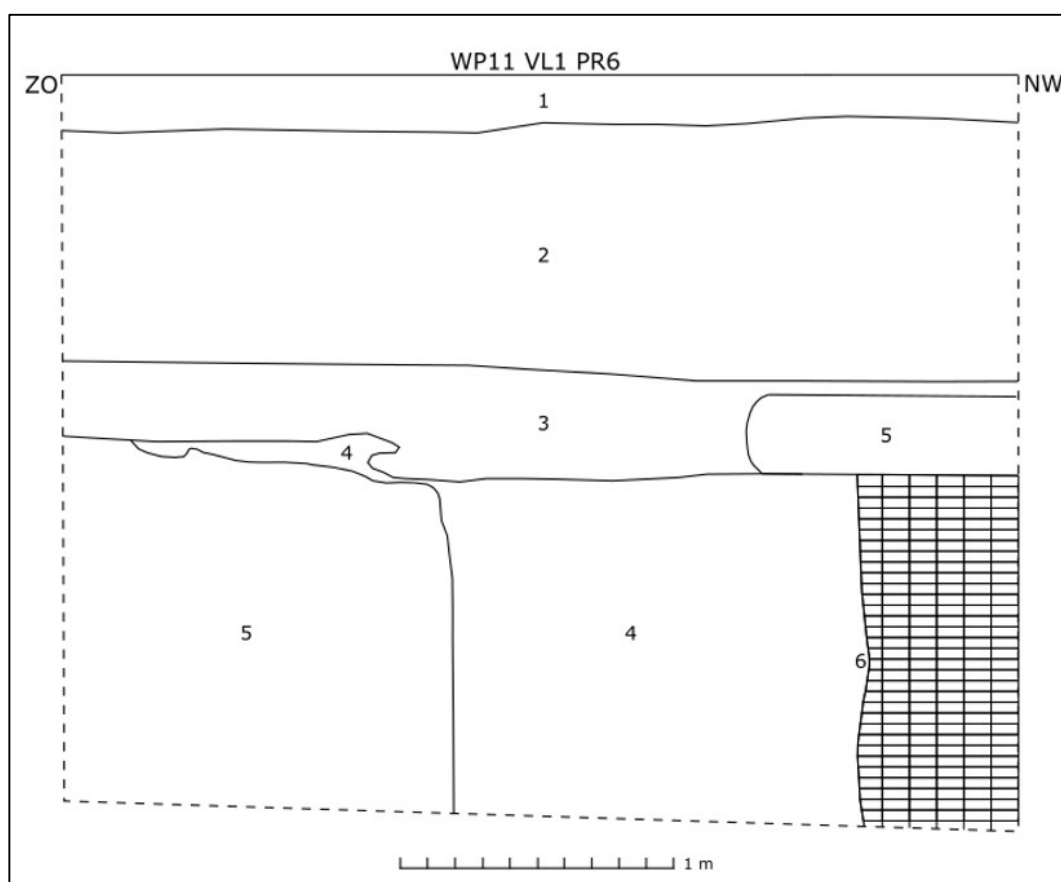
Figuur 48: Detail zone waterput waarbovenop dorpspomp stond

Figuur 49: Coupe op insteek van waterput (SP44, 45 en 46)

Figuur 50: Coupe op insteek van waterput (SP44, 45 en 47)⁷

Figuur 51: Waterput en constructiekuil in PR6

⁷ De noordpijl is niet goed zichtbaar, deze wijst naar links

Figuur 52: Bovenaanzicht waterput afgedekt met recente betonnen plaat

Figuur 53: Zicht op waterput (SP48)

Figuur 54: Noordzijde van waterput, aan deze zijde is de insteek/constructiekuil volledig vergraven

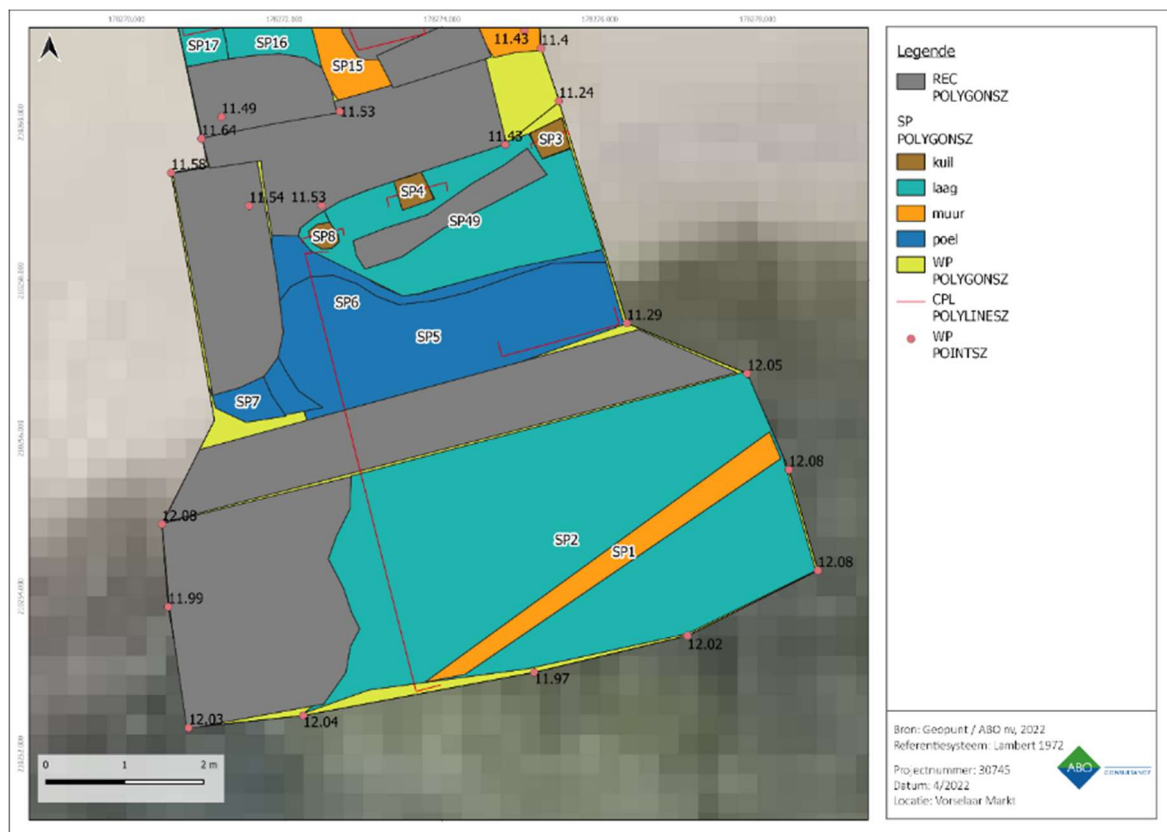
4.4.2 GRONDSPOREN

4.4.2.1 POEL

In het uiterste zuiden van het onderzoeksgebied werd een poel verwacht op basis van de historische kaarten. In vlak 1 werd op ca. 12m-TAW al snel een groot onregelmatig spoor (SP2) aan het licht gebracht. Initieel leek het zich af te tekenen als een grote, donkerbruine, organische vlek. In het profiel (PR1, Figuur 26) bleek vervolgens dat deze laag slechts een 15cm dik was en niet de verhoopte vulling van de poel kon zijn. De laag bleek ook erg vol plantenwortels te zitten. Naarmate de werkput -trapsgewijs- verdiept werd en verder naar het noorden werd aangelegd, bleek toch bij het couperen in de noordzuid richting (Figuur 57) dat er zich meer in de diepte dempingspakketten (SP9 en 10) bevonden. Helemaal onderin leek zich plaatselijk ook een gemengde organische laag (SP11) te bevinden. Er bevond zich in alle verschillende lagen heel wat materiaal, aanvankelijk voornamelijk aardewerk, her en der wat bot en metalen vondsten. Meer naar onderen toe in SP11, waar de grond meer waterverzadigd leek, bleek ook organisch materiaal bewaard te zijn. Zo werden zowel restanten van houten planken (doch niet van een beschoeiing van de poel), botmateriaal en resten van alsook volledige schoenen gevonden. Een hypothese is dat de organische laag en de A-horizont van ca. 70cm dik eronder resten zijn van de bomen die in het zuiden bovenop de (dempingspakketten van de) poel werden aangeplant. De organische laag is dan de wortel en strooisellaag (1); de A-horizont is het pakket grond dat in functie van de boomaanplant werd aangebracht (2). Onder dit dik pakket bevinden zich de dempingslagen van de poel (3) (Figuur 57).

In de noordelijke helft van werkput 1 werd op ca. 10,8m-TAW een tweede vlak aangelegd. Helemaal onderaan in de coupe op sporen 5, 6, 9 en 10 werd zoals reeds vermeld een organisch pakket aangetroffen dat spoornummer SP11 meekreeg. Spoor 5 is een duidelijke, heterogene, laag bruin zand met vlekken moederbodem vermengd; spoor 6 is gelijkaardig en heeft een duidelijk, heterogene, grijsig zandige vulling en manifesteerde zich als een smal bandje in het vlak. Deze spoorlagen werden gekoppeld aan respectievelijk lagen 10 en 11 uit profiel 1, die gedetermineerd worden als ophogingslagen bovenop de poel. In de coupe konden beiden evenwel niet als dusdanig onderscheiden worden (laag 1 in Figuur 61). Onder spoor 5 en 6 bevinden zich sporen 9 en 10, die beiden gekoppeld worden aan laag 12 uit profiel 1. Ook hier geldt hetzelfde, in de coupe bleek het om één en hetzelfde spoor te gaan (laag 2 in Figuur 61). Het betreft een beige bruin gevlekte verrommelde zandige laag en is wellicht een dempingspakket om de poel intentioneel te dichten. Tenslotte kwam spoor 11 (laag 5 in Figuur 61) helemaal onderin de coupe voor: het is een zeer heterogene, gebande, beigegrijze laag in zand, met heel wat organisch materiaal in vervat. Het ging evenwel niet om een zuiver organische laag. Vermoed wordt dat de poel geregeld geruimd en gezuiverd werd. Voorts wordt de coupe in het noorden oversneden door REC4 (een recente verstoring) (laag 3 in Figuur 61) en komt onder de poel nog een laag (SP49) (laag 4 in Figuur 61) voor.

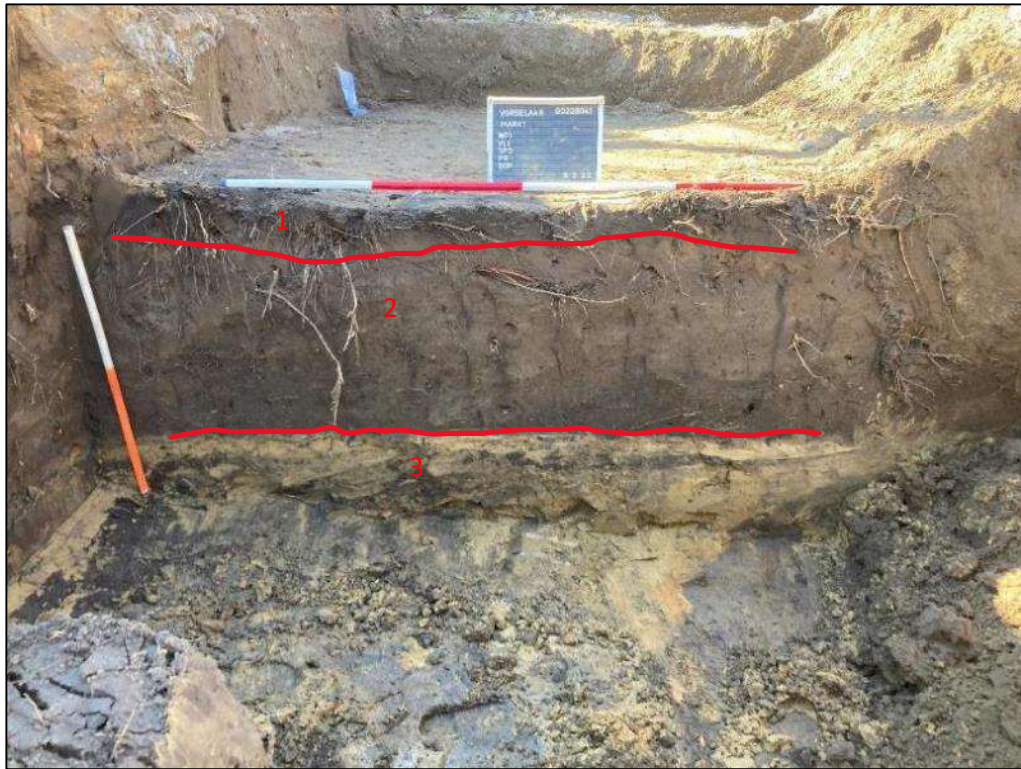
Gezien de instabiliteit van de coupe en het snel inkalven alsook het opkomende water kon er niet verder verdiept worden, los daarvan werd de toekomstige verstoringsdiepte al ruimschoots overschreden. Ook was er initieel veiligheidshalve en praktisch-organisatorisch geen tijd voor bemonstering. Naar het oosten toe kwam in de vertrapping van de sleufwand deze laag, die zich bovenop de gereduceerd ondergrond bevond, iets minder diep voor (Figuur 62). De poel werd binnen de contouren van de werkput volledig afgewerkt. Naderhand werd er net ten oosten van de sleufwand met een kraanbak van 2m breed een diepe put gemaakt om alsnog de organische laag te kunnen bemonsteren. De bulkstalen zullen onderzocht worden op pollenresten.

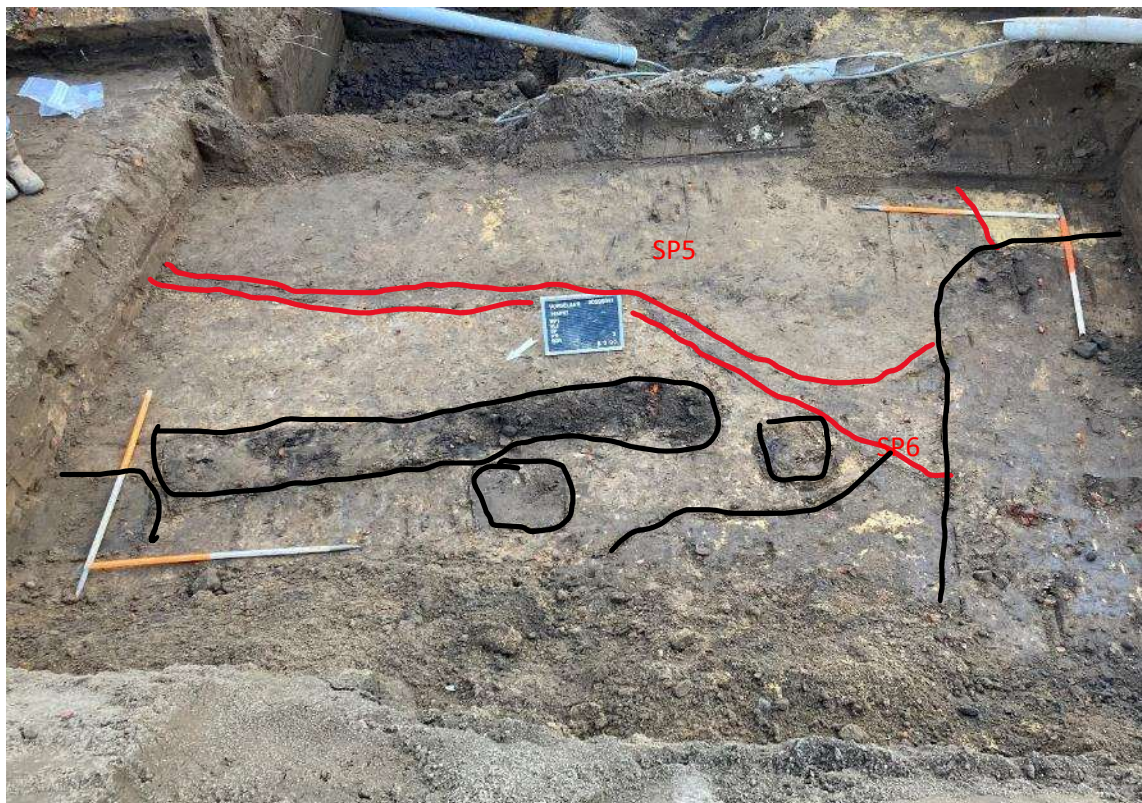
Figuur 55: Detail zone van de poel

Figuur 56: Zicht op spoor 2 in het vlak

Figuur 57: Coupe op spoor 2

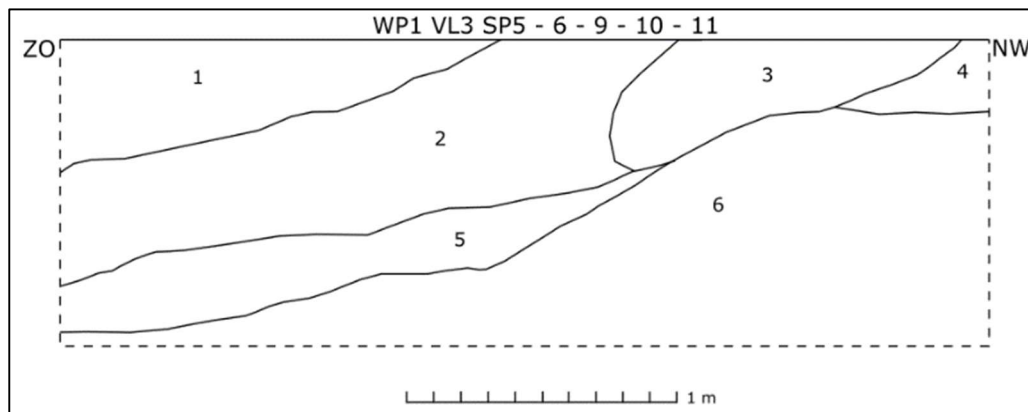
Figuur 58: Verderzetting zone van de poel (rood) in noordelijke richting (onderaan bevinden zich enkele recente fenomenen, aangegeven in het zwart)

Figuur 59: Vlak 2 met SP5, 6, 9 en 10 ter hoogte van noordelijke zijde poel

Figuur 60: Coupe op SP5, 6, 9, 10 en 11

Figuur 61: Tekening coupe poel

Figuur 62: Zicht op erg heterogeen organisch pakket dat naar het oosten toe meer oppervlakkig voorkwam

Qua vondstmateriaal bleken de poel en dan vooral de pakketten erbovenop erg grote vondstcontexten op te leveren. In totaal werden in SP6, 9, 10 en 11 maar liefst 54 aardewerk fragmenten aangetroffen. Het overgrote deel betreft rood aardewerk, soms intern en extern geglaazuurd (loodglazuur, al dan niet koper- of mangaanhoudend), soms enkel intern en op de rand en aflopend langs de buitenzijde. De vormenschat betreft vaak kommen, teilen, kookpotten, pannen en kannen. Kookpotten zijn niet zelden beroet langs de buitenzijde en af en toe werden ook krassen of andere gebruikssporen opgemerkt. Met slib versierde lokale waar, steengoed (Westerwald, Raeren, Siegburg), faïence en porselein voor, alsook een enkele keer witbakkend aardewerk. De meer luxueuze aardewerksoorten zijn vooral vertegenwoordigd in tafelwaar (servies). Heel vaak werden fragmenten van borden, kruiken, flessen, kannen en minder frequent ook tassen aangetroffen. De grote gemene deler van de datering van alle pakketten bovenop en in de poel is de 17^e-18^e eeuw, voor zowel gebruik als opgave. De mogelijkheid bestaat gezien de heterogene, gebande vullingslaag (SP11) wijst op een regelmatige ruiming dat heel wat van het oudere en oudste materiaal mee geruimd werd.

In de dempingspakketten van de poel werden verschillende munten met exacte jaartallen op aan het licht gebracht. Eén ervan is V47 (Figuur 70). Het gaat om een munt in zeer goede staat uit een koperlegering met een diameter van 22 mm en een gewicht van 4,36 gram. Aan één zijde van de munt is centraal een klimmende leeuw te zien met in de rand de tekst 'L'UNION FAIT LA FORCE' en '1861'. Aan de andere zijde staat centraal de tekst '10 CENTIMES' en een ster en in de rand de tekst 'LEOPOLD PREMIER ROI DES BELGES' en een rozet. Het betreft een munt van 10 cent vervaardigd uit cupronikkel uit de regeerperiode

van de Belgische koning Leopold I geslagen in 1861 te Brussel. De munt komt voor in de Atlas Vanhoudt onder het nummer M26. Voorts werden ook een munt uit 1831 (V38, Losse vondst 6, 1 cent), een munt uit 1938-1939 (V39 uit SP9-10, 25 cent) en een loden musketkogel uit de 16^e - 19^e eeuw (V40, losse vondst 2) bij het couperen van de poel aangetroffen. Ook werd er bijvoorbeeld een sleutel (V46) in SP6 (Figuur 70) aangetroffen. Het gaat om een sleutel uit koperlegering met een lengte van 30 mm en een gewicht van 2,86 gram. De sleutel heeft een eenvoudige uitwerking: de baard bestaat slechts uit een nagenoeg vierkante tand. De greep bestaat uit een eenvoudige afgeronde rechthoek met kleine uitstulpingen op de hoeken. Omwille van de eenvoudigheid van vorm is de sleutel moeilijk exact te dateren. De grootste overeenkomsten zijn er op het PAN met 'Laatmiddeleeuwse draaisleutel met baardgroep 8 32-01-06-03-08-03'.⁸ Deze sleuteltypes worden gedateerd in de periode 1100-1550 al valt een uitloop naar de nieuwe tijd niet uit te sluiten. Een fraaie lepel werd eveneens in het dempingspakket (SP10) aangetroffen. Het betreft een schotel met steel uit loodtin met een totale lengte van 95mm en een gewicht van 39,13gram. Er zijn geen versieringen op het object merkbaar. Metalen lepels komen sinds ten vroegste de Romeinse tijd in onze streken voor. De vorm bleef vaak eenvoudig, aan de hand van stilistische details aan de steel kan vaak een datering gemaakt worden. Helaas is de hoekige steel niet bewaard gebleven. Helaas kwam er tijdens de metaaldetectie slechts één fragment niet dateerbaar loodtinnen beslag uit het organische pakket zelf (SP11) naar boven. Al de overige vondsten dateren slechts de opgave van de poel. De jongste vondsten uit de dempingspakketten dateren veelal in de 19e eeuw. Een enkele vondst uit de 20e eeuw kan er secundair in zijn terecht gekomen.

Los daarvan werden zoals reeds aangegeven ook andere zaken zoals dierlijk bot, hout en leren schoeisel in de vulling van de poel aan het licht gebracht. Het hout werd ingezameld als staal. Het dierlijk bot betreft delen van de kop (bijv. tanden, kaak, schouderblad) of poten (bijv. kanonsbeen) van rund, paard en varken; het gaat wellicht om slachtafval. Het schoeisel zal in een latere fase uitgebreid besproken worden. Het gaat om erg goed bewaard leer, waaronder 3 intacte zolen (één enkele keer ook met twee lagen) en één voor de helft bewaarde zool van schoenen voor volwassenen individuen, met een hak en vaak ook nog bewaard bovenleer. Aan de randen bevinden zich gaatjes, zowel in de zolen als in het bovenleer, waar beide aan mekaar bevestigd werden. Opvallend is dat één schoen een ovalen neus heeft.

Figuur 63: Vondsten uit laag (SP2) (V21) (1 keramieken knikker, 1 rand rood AW, glazuur, dekselgeul, bord/schaal; 1 wand, witbakkend AW, ; 3 wand porselein, tinglazuur, bord)

⁸ Keizer en Heeren, s.d.

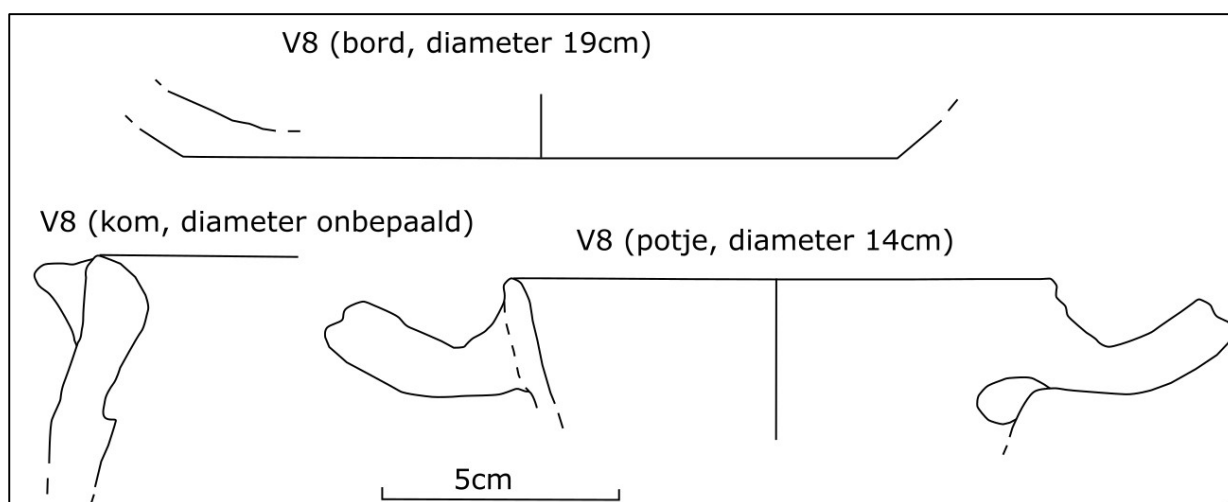
Figuur 64: Pijpekopje uit SP5-6 met een gekroonde h als hielmerl (V35)

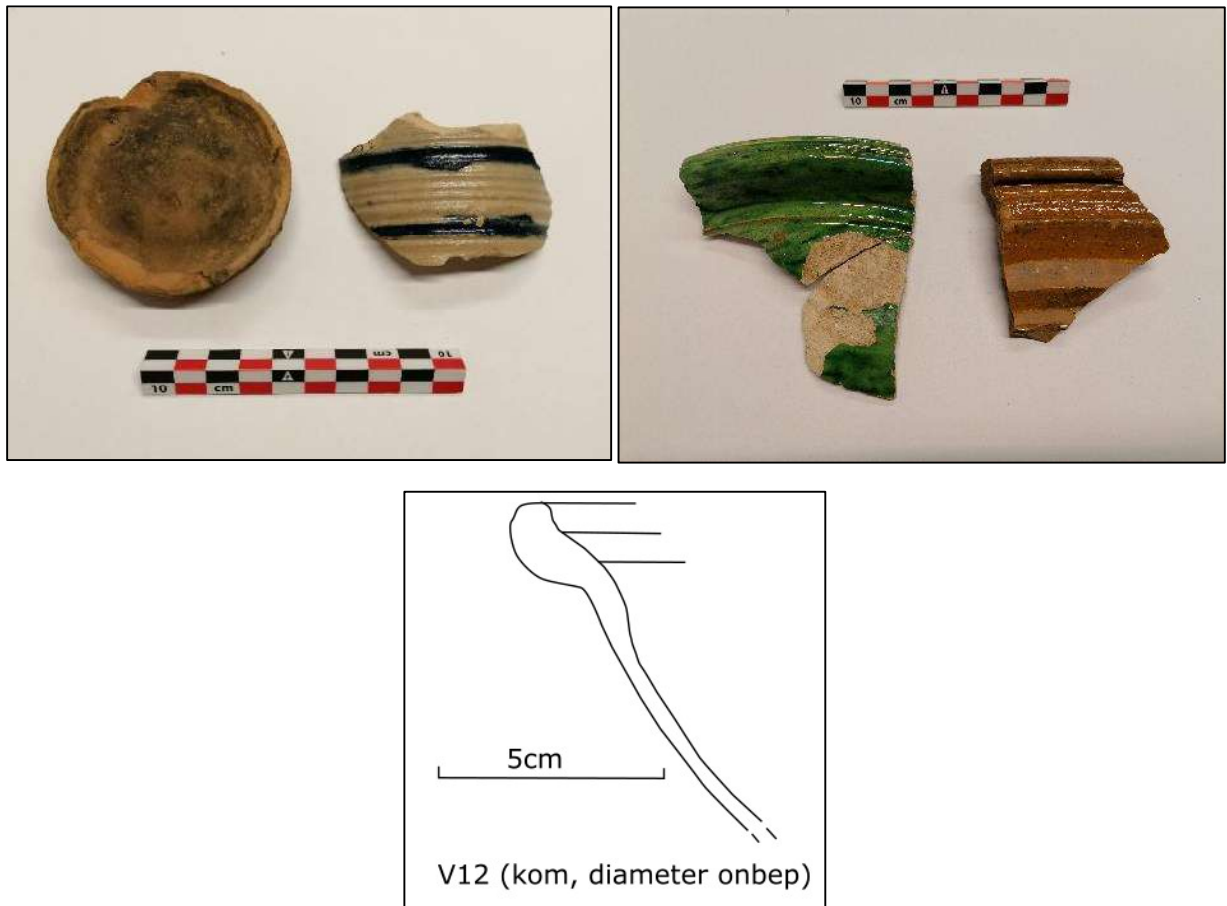
Figuur 65: Rijkelijk geglazuurde vondsten en 1 oortje uit faience uit SP8 (V17)

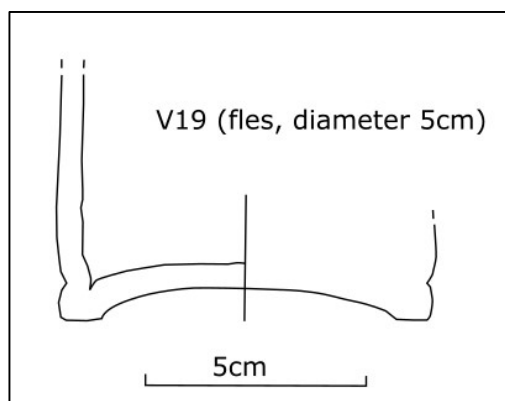
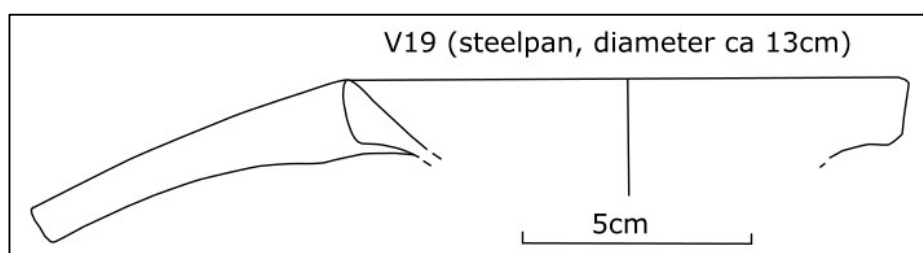
Figuur 66: Vondsten uit SP9, dempingspakket van de poel (V8) met onder andere rood aardewerk, witbakkend aardewerk, steengoed (Westerwald), porselein, faience (17^e eeuw)

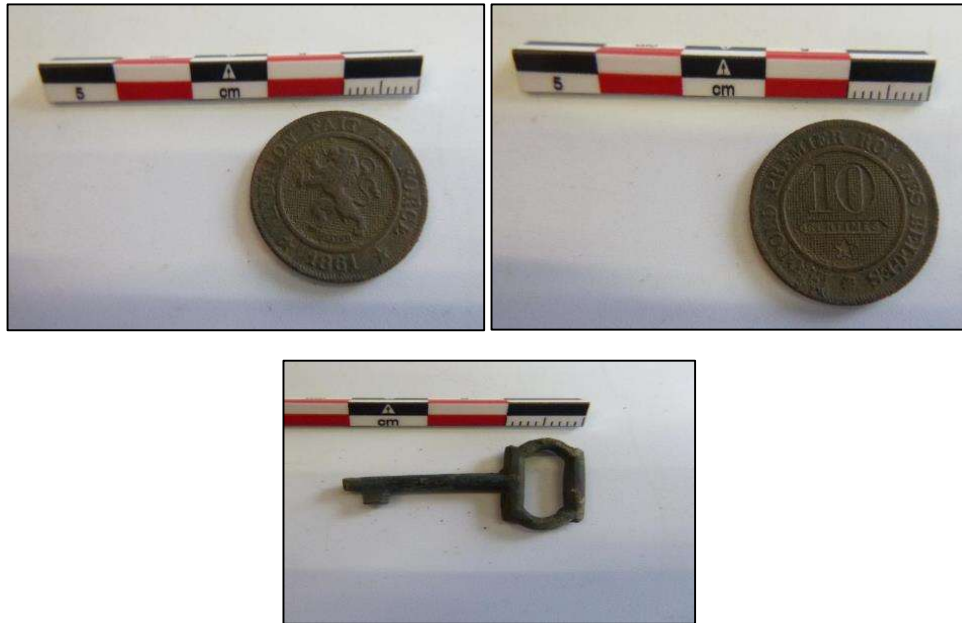
Figuur 67: Enkele tekeningen op basis van schervenmateriaal uit SP9 (V8)

Figuur 68: Nog meer vondsten uit SPg (1 bodem op standring, rood AW, intern glazuur, extern beroet, kookkan; 1 wand, Westerwald-steengoed, draairingen, kan) (Vg links); 1 rand witbakkend aardewerk met koperhoudend glazuur extern (zie ook tekening), 1 rand Nederrijns aardewerk (V12 rechts)

Figuur 6g: Vondsten (1 bodem, steengoed, gevlamd, Siegburg, holle bodem, waterfles; 1 volle steel, glazuur intern, pannetje; 2 wanden van zelfde pannetje; 1 wand, faience, rand blauw; 1 rand, rood AW, geen glazuur, kan) uit SP11 (V19)

Figuur 70: Vondsten uit dempingspakket (SP6) van de poel (Voor- en achterzijde van munt (V47), sleutel (V46))

Figuur 71: Lepel (V41) uit dempingspakket poel

Figuur 72: Schoen met ovale neus uit SP11 (V70) met centraal twee relatief modern aandoende merktekens

Figuur 73: Leren schoeisel met ronde neuzen uit SP11 (V6g)

4.4.2.2 (PAAL)KUILEN

In werkput 3 en 4 werd een cluster (SP22 tot en met 30, SP32 en SP34 tot en met 38) van sporen die werden gecatalogeerd als (paal)kuilen aangetroffen. De 19 kuilen bevonden zich tussen 11,6m-TAW in het noorden en 11,4m-TAW in het zuiden. De cluster sluit aan op het tweede vlak van werkput 2 waar ook nog enkele kuilen (SP18 tot en met 21) voorkomen. Deze bevinden zich op 11,3m-TAW. Tussen de meest noordelijke sporen van de cluster en de zuidelijke zijde zit ongeveer 10m. De meerderheid van de kuilen is ovaal en 20 à 40cm breed op 50 à 80cm lang en 10 à 40cm diep. De vulling is bruin, donkerbruin of grijsbruin tot grijs, is duidelijk en scherp af te lijnen en bevat geregeld of baksteen- of houtskoolspikkels. In sommige kuilen is duidelijk een kern en een insteek (SP27 en 28) zichtbaar, hier gaat het met onomstotelijke zekerheid om paalkuilen. Andere zijn minder duidelijk met zekerheid te catalogeren als paalkuil. Frappant is dat in twee van de aangetroffen kuilen (SP25 en 29) tanden van paarden of runderen werden aan het licht gebracht. Er kon geen verband in de (paal)kuilen gezien worden. Wel kan worden vermoed dat de (paal)kuilen potentieel deel uitmaken van een ZW-NO verlopende structuur, eventueel zelfs een gebouwplattegrond. Mogelijks behoren er dan enkele van tot één of meerdere herstelfases. In de cluster werden in vijf verschillende sporen (SP27, 30, 33, 35 en 38) vondsten uit de volle of late middeleeuwen gehaald. Twee sporen bevatten evenwel aardewerk uit de post-middeleeuwen (16e eeuw). Mogelijks werd(en) het gebouw(en) langer gebruikt of werden er enkele palen ter herstelling geplaatst.

Vlakbij de later te bespreken greppel kwam ook nog één geïsoleerde kuil voor (SP39). Spoor 41 bleek na couperen eerder een natuurlijk verschijnsel. Voorts bleek SP40 een atypische en erg diepe kuil die een greppel (SP42) oversnijdt. Deze kuil bevindt zich in het vlak op 11,6m-TAW, is ca. 130cm diep, heeft steile wanden, is scherp afgelijnd en bevat één/twee smalle dempingspakket(ten) boven een vulling afkomstig van de fase tijdens het gebruik van de kuil. Er bevonden zich geen vondsten in de kuil. Wel leek de coupe gebioturbeerd door een mol of een ander gangenmakend dier. Helaas kalfde de gemeenschappelijke coupe op SP40 en SP42 in vooraleer overal de moederbodem bereikt was en de coupe kon opgeschoond worden. Spoor 42 kon wel middels één fragment aardewerk in de late middeleeuwen à nieuwe tijd worden geplaatst.

Figuur 74: Vlakfoto van zuidelijke sporen van kuilencluster t.h.v. werkput 2 (vlak 2)

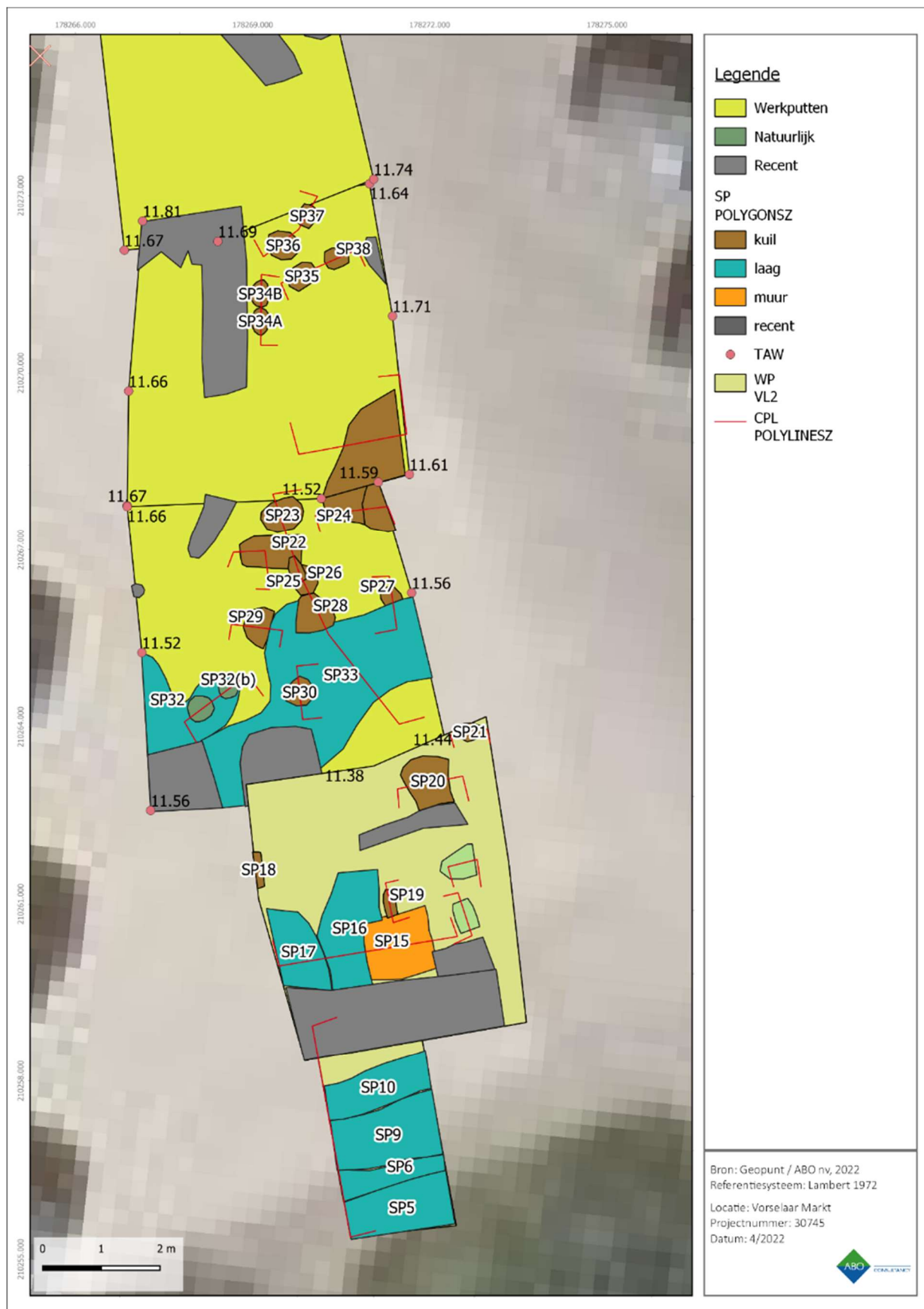
Figuur 75: Vlakfoto van kuilencluster WP3

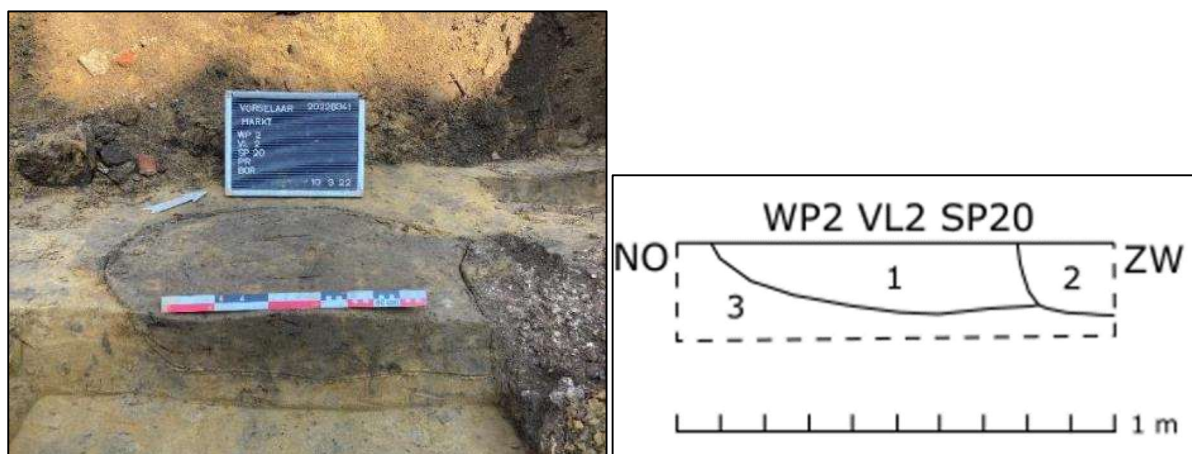
Figuur 76: Vlakfoto van noordelijke sporen van kuilencluster t.h.v. werkput 4

Figuur 77: Vlakfoto WP7 met in het zuidwestelijke uiteinde kuil (SP40) die over greppel (SP42) gaat

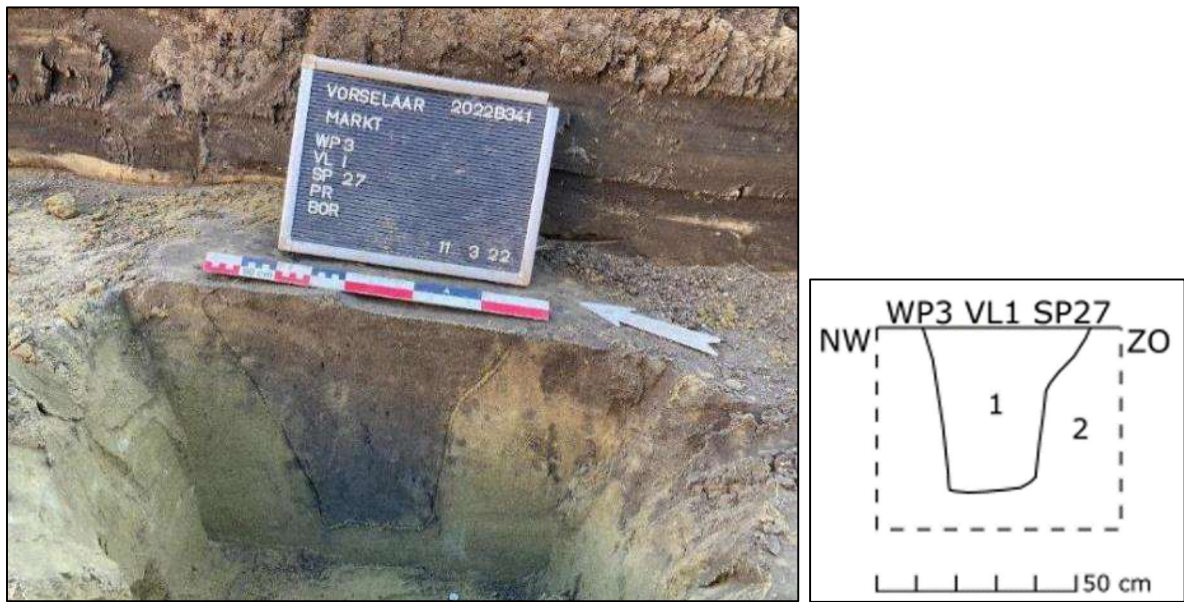
Figuur 78: Detail zone kuilen (met een deel ervan ter hoogte van vlak 2)

Figuur 79: Coupe op spoor 20 in WP2, vlak 2 (doorsneden door funderingspijler SP13)

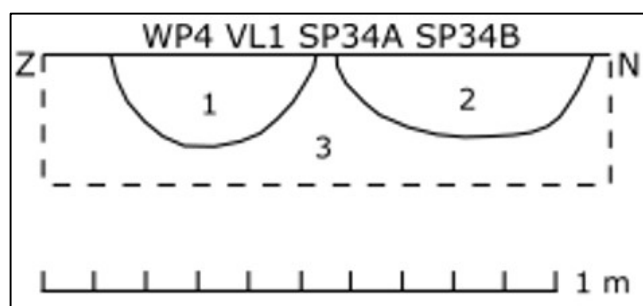
Figuur 80: Coupe op v.l.n.r. spoor 33 (natuurlijke laag), spoor 28 (kuil met insteek en kern), SP26 en 25 (kuil met insteek), SP22 en tenslotte 23 die een iets andere vulling heeft

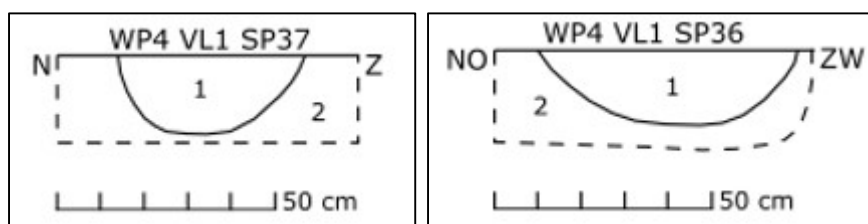
Figuur 81: Paalkuil spoor 27 in werkput 3, vlak 1

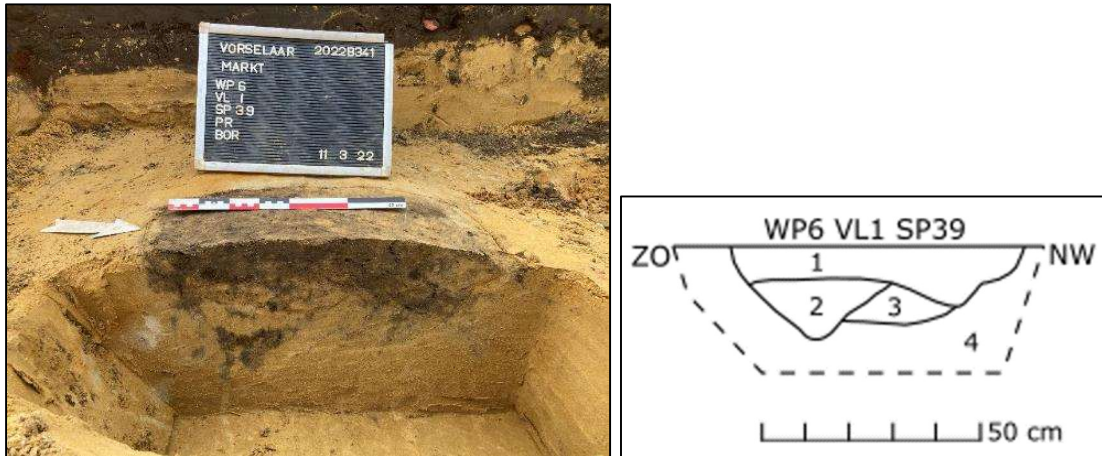
Figuur 82: Coupe op SP24 WP4, vlak 1

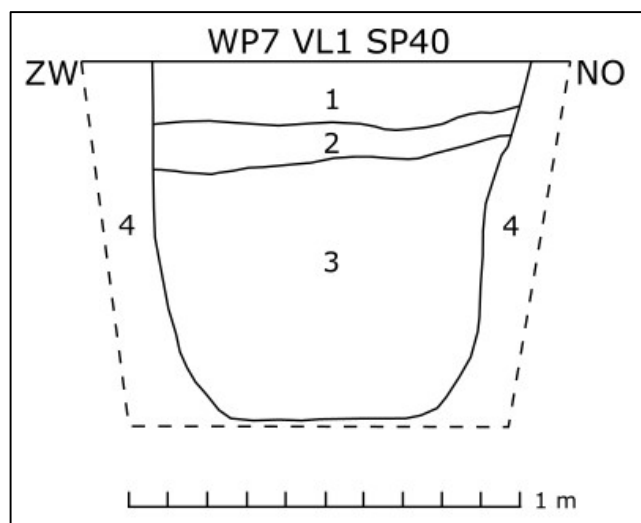
Figuur 83: Coupe op SP34 (WP4, vlak 1) dat uiteenviel in twee kuilen

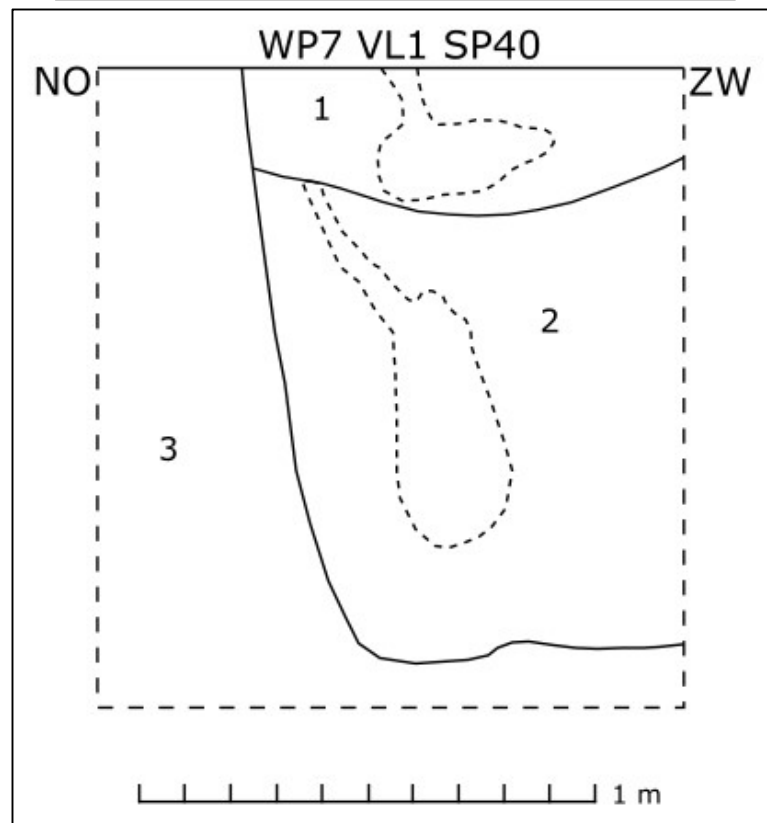
Figuur 84: Coupe op spoor 37 en 36 (WP4, vlak 1)

Figuur 85: Kuil SP39 nabij diepe kuil en greppel

Figuur 86: Kuil (SP40) die over greppel (SP42) gaat (coupe vanuit het zuiden)

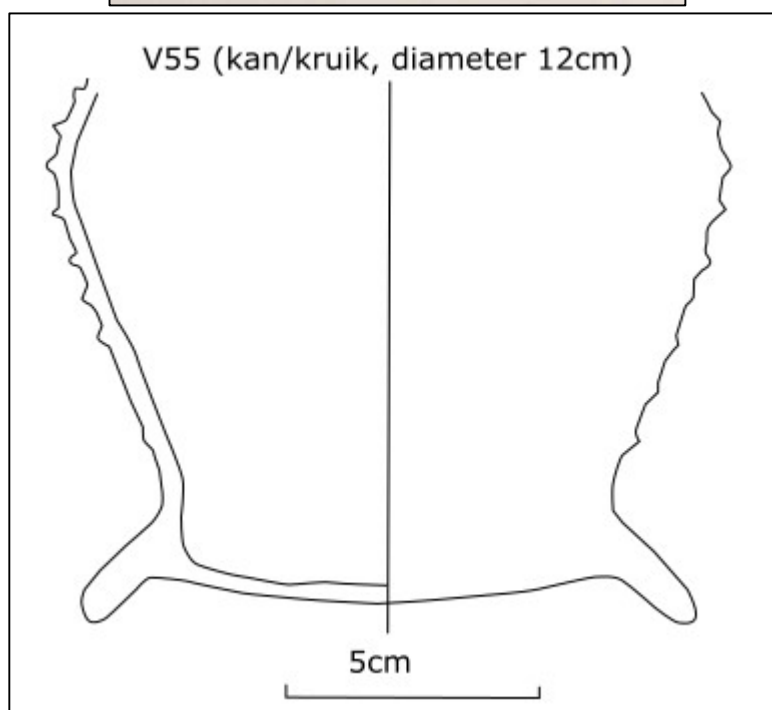

Figuur 87: Kuil (SP₄₀) die over greppel (SP₄₂) gaat (coupe vanuit het noorden)

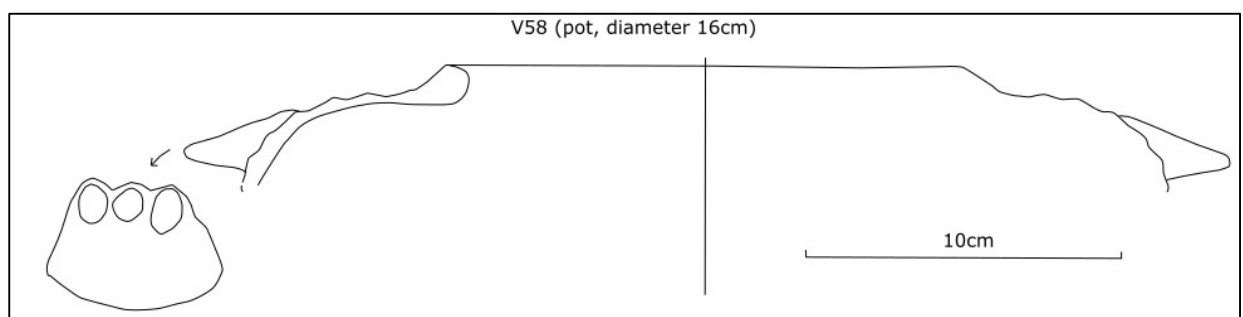
In de (paal)kuilencluster die potentieel deel uitmaken van één en dezelfde cluster (grosse modo SP18 tot en met 38, slechts enkele nummers zijn geen kuilen of paalkuilen) werd geregeld aardewerk aan het licht gebracht. Naast her en der een jongere scherf (porselein en een pijpekopje in SP18, 16e eeuwse aardewerk in SP20 en mogelijks post-middeleeuws aardewerk in SP23) lijken de andere vondsten die erin werden aangetroffen toch eerder op een volle of laat-middeleeuwse datering te wijzen. In drie sporen (SP30, 35 en 38) werd een scherf grijs aardewerk aan het licht gebracht en op het rode aardewerk is opvallend weinig (enkele spatjes) of geen glazuur aan te merken.

Figuur 88: Wand, grijs aardewerk uit de volle-late middeleeuwen uit SP17 (V50)

Figuur 89: Kan of kruik in steengoed (Raeren) uit SP23 uit de late middeleeuwen - 17^e eeuw (V55)

Figuur 90: Vondsten uit SP27, rood aardewerk uit de late middeleeuwen (V58)

Figuur 91: Rood aardewerk met spaarzaam of zonder glazuur uit SP38 (V65)

Figuur 92: Vondsten uit SP35, 1 wand Raeren-steengoed, 1 wand grijs aardewerk uit de volle-late middeleeuwen (V63)

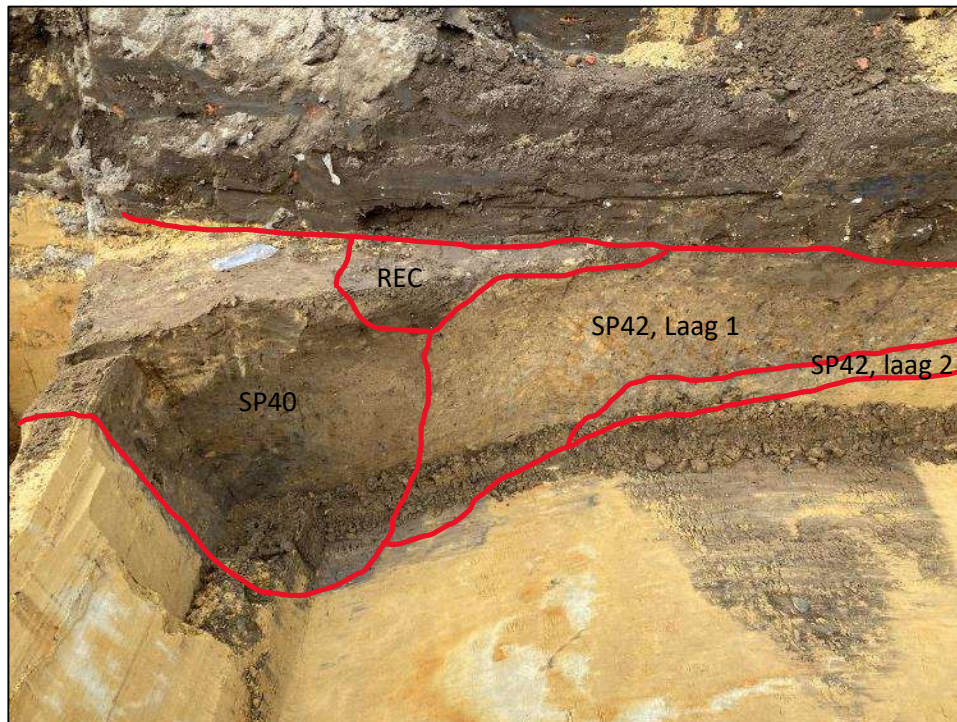

Figuur 93: Paardenkiezen uit SP29 (V57)

4.4.2.3 GREPPEL

Pal naast en schuin in de sleufwand van werkput 7 loopt een ZZO-NNW verlopend lineair spoor (SP42) dat naar het zuiden toe abrupt stopt nadat deze oversneden wordt door een -diepere-kuil (SP40). Voorlopigwerd dit naar het zuiden toe verdiepend spoor gedetermineerd als greppel. De greppel wordt ook nog oversneden meer naar het noorden toe door een recente, ondiepe verstoring. De greppel bevindt zich in de sleufwand meteen onder het recente ophogingspakket en vertoont een erg heterogene, grijze vulling met ijzerspikkels (1) boven een meer homogene, lichtgrijze vulling met mangaanspikkels (2). Jammer genoeg kalfde de coupe in meteen na het nemen van onderstaande foto

waardoor de coupe niet dieper gezet, noch opgeschoond kon worden. In de greppel werd één vondst (V67) aangetroffen, deze kan gedateerd worden in de 14e-16e eeuw.

Figuur 94: Greppel (SP₄₂) oversneden door kuil (SP₄₀)

Figuur 95: Rand inclusief aanzet oor (V67) uit greppel SP₄₂

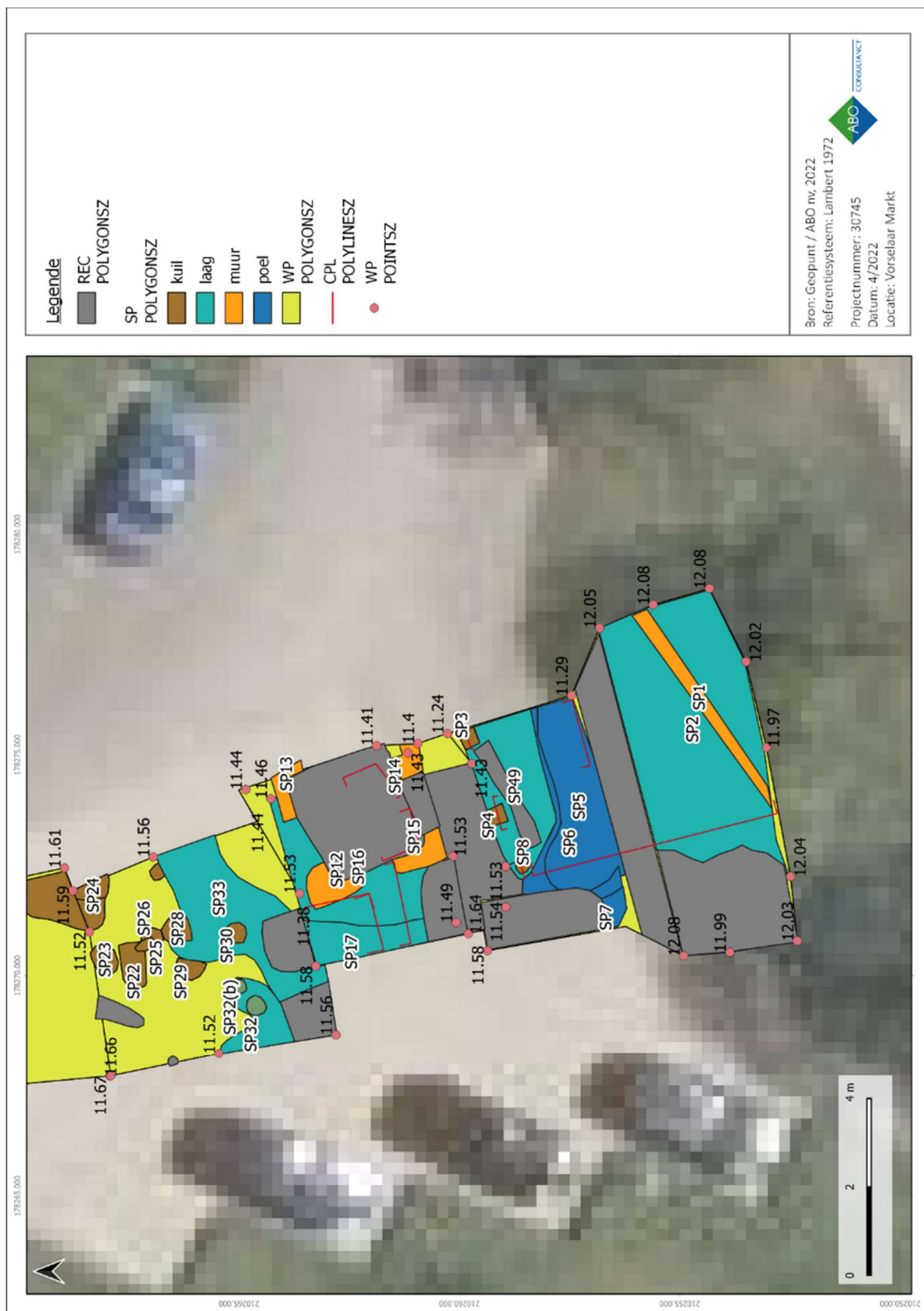
Figuur 96: Detail zone greppel

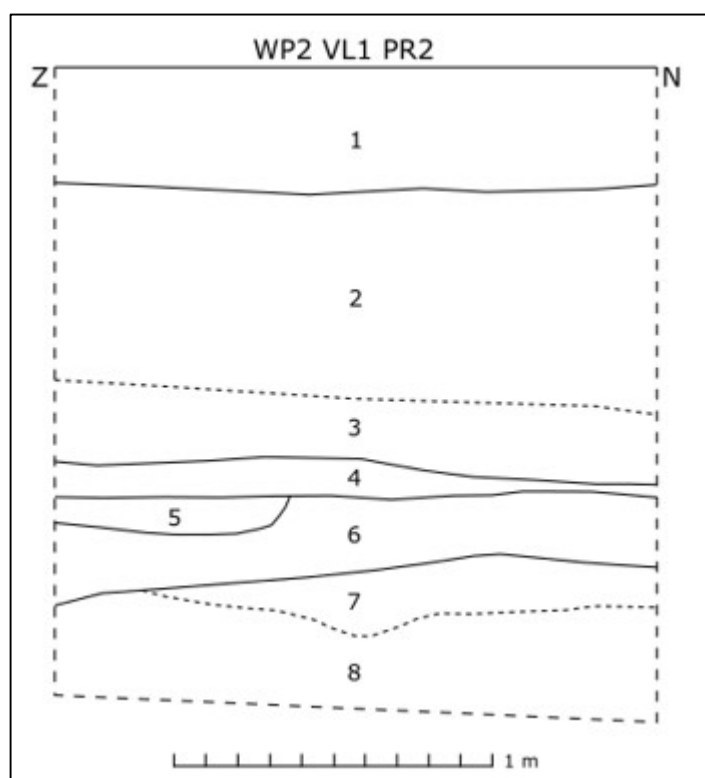
4.4.2.4 LAGEN

Als lagen werden beschouwd: deze van de poel (zie 4.4.2.1) alsook SP2 dat bij nader inzien een dunne organische vegetatielaag bleek. Daarnaast bevonden zich ook in werkputten 1, 2 en 3 lagen. Onder de jongere sporen ten noorden van de poel bevond zich nog een 30cm dikke bruinige laag (eerder benoemd als “vuile moederbodem”, later SP49 meegekregen). Er werd 17^e-18^e-eeuws materiaal in aangetroffen. In werkput 2 was dat spoor 16 en 17 waarbij spoor 17 over 16 ging. Kuil SP18 oversneet op haar beurt laag SP17 en funderingskuil SP12 oversneet SP16. Spoor 17 lijkt in WP4 door te lopen in SP33 en is vermoedelijk het zelfde spoor. Deze bevinden zich ongeveer op ca. 11,4 à 11,5m-TAW. Spoor 33 is bijna niet waarneembaar in de coupe, maar spoor 17 is toch een 20 à 30cm dik en heeft een lichtgrijs heterogeen grijsig wit gevlekt aspect. Gaat het misschien om een noordoost-zuidwest verlopende geul of depressie waarbij het water afloopt richting de noordwestelijke uithoek van de poel? In beide sporen (SP17 en 33) werd alvast aardewerk (V50 en 61) aangetroffen dat gedateerd kan worden in de volle/late middeleeuwen.

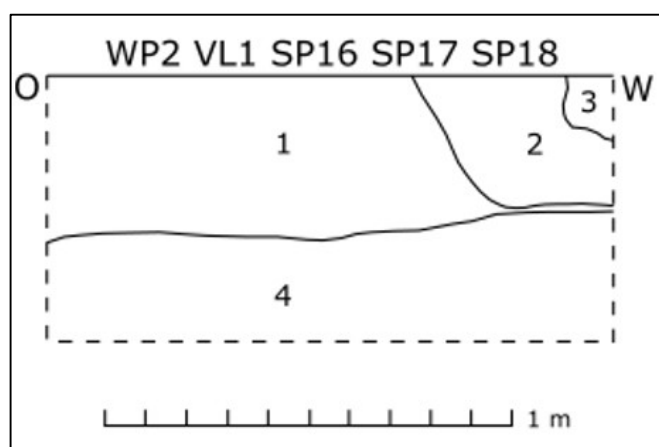

Figuur 97: Vondsten uit laag (SP49) waarin sporen SP3, 4, 8, 5 en 6 in liggen ingebed (V6) (1 bodem, Nederrijns AW, slibversiering concentrische cirkels, bord; 1 wand, majolica)

Figuur 99: Profiel 1 met erin vervat lagen SP17 en 18

Figuur 100: Coupe op lagen SP16 en 17 (en spoor 18 rechtsboven)

4.4.3 NATUURLIJKE VERSTORINGEN

De heterogene dempingspakketten van de poel in werkput 1 werden wederom afgedekt met donkerbruine pakketten zand, waar bomen of planten op werden gezet. Getuige hiervan is het bovenste donkerbruine bijna zwarte pakket van 10cm dik, waarin zich tot op heden nog enorm veel plantenwortels bevinden. Tegen de noordelijke grens van de opgravingsput kwamen duidelijke boomplantgaten voor. Het gaat om de oude lindes die destijds iets minder aan de rand van het plein en dus meer naar het midden (evenwel ook in een soort van driehoek) stonden.

Figuur 101: Oude vegetatie in het zuiden ter hoogte van en bovenop toegegooid poel

Figuur 102: Bomen in het noorden

4.4.4 RECENTE VERSTORINGEN

Her en der kwamen (sub)recente verstoringen voor. In het algemeen kan gesteld worden dat hoe meer naar het noorden, hoe frequenter er zich recente verstoringen in het vlak bevinden. In werkput 1 bevindt zich een plaatselijke verdieping van het algemeen voorkomende dikke ophogingspakket (laag 2 in profiel 2) waarbij deze vergraving wellicht de onderliggende funderingspakketten van de rechthoekige structuur hebben geraakt waardoor het erin aangetroffen 18^e-19^e-eeuwse vondstmateriaal (V25) erin kan worden verklaard. Pal ten zuiden van de poel een lineair spoor en enkele heipalen (SP3, 4 en 8) van 40x40cm die allen slechts ondiep bewaard zijn. In alle drie deze vierkante kleine spoortjes bevond zich 18^e-eeuws

aardewerk, SP8 bleek in de coupe zelfs eerder een aardewerkconcentratie dan een spoor. Spoor 3 bevatte daarnaast ook zinkassen, een restproduct van de non-ferro industrie die sinds het eind van de 19e eeuw in de Kempen werd uitgevoerd. Spoor 4 bevatte daarnaast ook wit industrieel aardewerk (met 'Société Ceramique Maestricht' op gedrukt) uit de 20e eeuw. Allen bevonden zich ingebed in laag SP49 die zelf ook 17e-18e-eeuws materiaal bevatte. Potentieel gaat het om een palen afrastering als beveiliging van de voor kinderen erg gevaarlijke poel. Vermoedelijk dateert de afrastering uit de 19e eeuw maar raakte er secundair materiaal in afkomstig uit de omliggende, oudere lagen. Tijdens de 19e eeuw werd de poel vervolgens gedicht. Mogelijks bleven de palen ook de opvolger van de poel, zijnde de watercisterne (zie SP1) afbakenen. Meer naar het noorden bevonden zich erg veel recente, onregelmatige vergravingen met erg heterogene vulling. Uit één van de verstoringen werd een bijna volledige groene fles gehaald, helaas kon op basis van het opschrift "Graf. Grobbendonck" de brouwerij niet worden achterhaald. Wel kon ze gedateerd worden in de 19e eeuw.

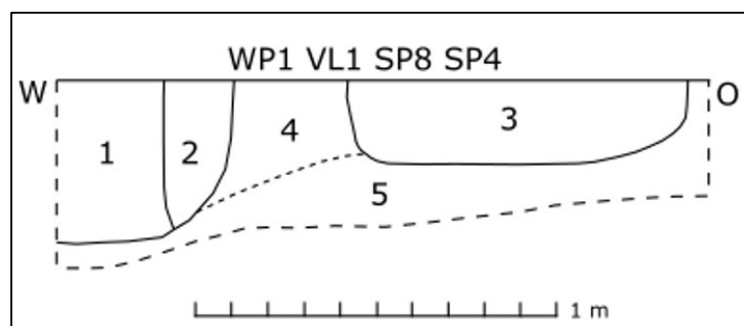

Figuur 103: Recente verstoring (REC1) die over SP2 (en andere lagen bovenop dempingspakketten van de poel) gaat

Figuur 104: Recentere zaken (heipalen?) pal ten noorden van poel (WP1)

Figuur 105: Coupes op heipaaltjes SP3 (links), 8 en aardewerkconcentratie SP4 (rechts en tekening onder), allen ingebed in laag SP4g

Figuur 106: Recente verstoringen in WP9 en 10⁹

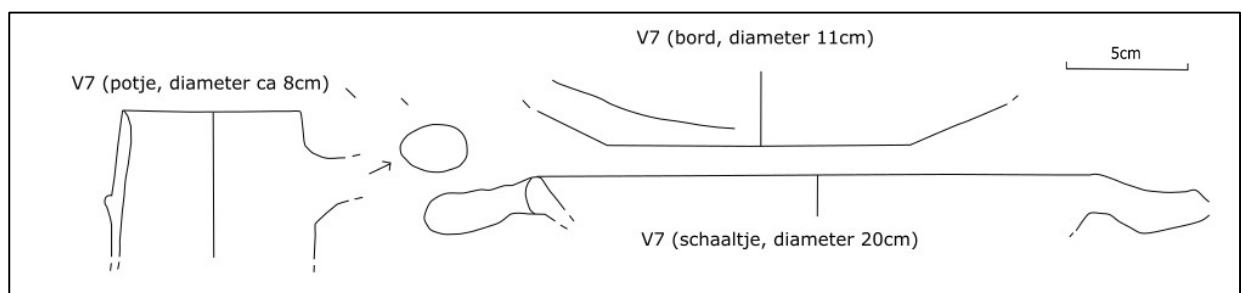

Figuur 107: Zogenaamd zwartgoed (18^e-19^e eeuw) uit REC 2 (V11)

Figuur 108: Zinkassen uit SP3 (V20)

⁹ In de sleufwand van WP10 zit nog een restant van de eerdere proefput

Figuur 109: Vondsten uit SP8 (V7)

Figuur 110: Loden kogel uit de nieuwe tijd (V40) uit REC2

Figuur 111: Zilveren munt (V37) uit REC4 daterend in 1737

Figuur 112: Groene fles met vlakke bodem en opschrift "Graf. Grobbendonck" (uit REC15)

4.5 ARCHEOLOGISCHE VONDSTEN

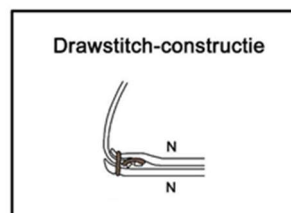
Verspreid over de site en vooral dan in de zuidelijke helft werd heel wat vondstmateriaal aan het licht gebracht. In totaal werden 70 vondstcontexten aangetroffen. De materiaalcategorieën lopen uiteen van aardewerk (overgrote meerderheid) waaronder ook enkele stukken bouwkeramiek en zelfs een aardewerken knikker, glas, dierlijk bot, metalen vondsten, hout en leer. Binnen het aardewerk kan het leeuwendeel ervan in de nieuwe tijd (17^e tot en met 19^e eeuw) geplaatst worden. Verder kwamen ook scherven uit de volle/late middeleeuwen of uit de nieuwste tijd voor. Grosso modo kan gesteld worden dat de meerderheid van het aardewerk valt te categoriseren als al dan niet versierd rood aardewerk, maar daarnaast werd ook witbakkend aardewerk, diverse soorten steengoed (Raeren, Westerwald, Keulse waar, Siegburg), faience, majolica, industrieel aardewerk en zwartgoed aan het licht gebracht. De vormenschat valt uiteen in kookpotten, kannen, kruiken, pannen, teilen, kommen, borden, schalen, tassen en voorraadpotten. Het gaat dus om keuken- en tafelwaar. De meer luxueuzere zaken (zoals faience, steengoed, majolica) dienden meestal om eten in te serveren of dranken uit te schenken (servies, tafelwaar); het rood aardewerk had tegen de nieuwe tijd enigszins afgedaan en werd dan veelal eerder in de keuken gebruikt.

Het glas is telkens afkomstig van flessen waarvan één met vlakke bodem en de anderen met een opgebolde bodem.

Het dierlijk bot is niet erg frequent aangetroffen en betreft veelal skeletonderdelen van (middel)grote zoogdieren (rund en paard maar ook varken). Frappant zijn de (paarden- en runder)kiezen aangetroffen in twee verschillende kuilen, wellicht deel van één en dezelfde structuur.

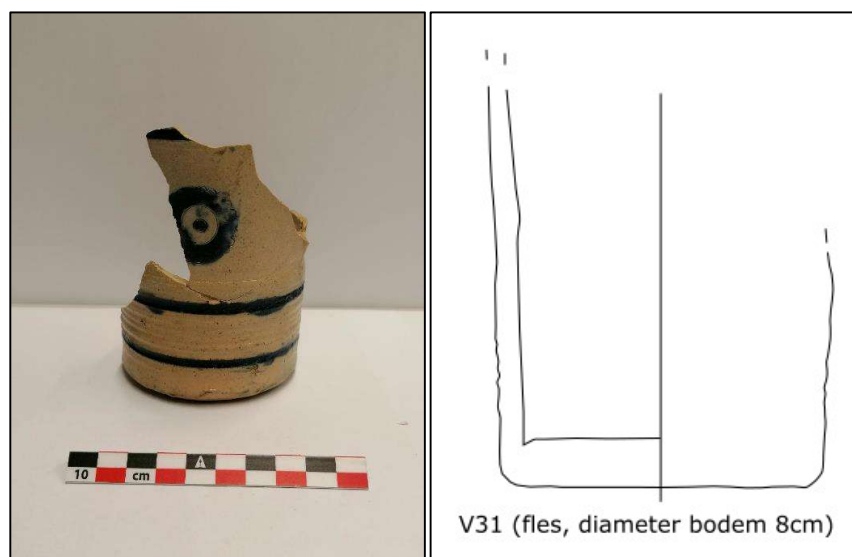
De metalen vondsten werden allen ter hoogte van of nabij de poel aan het licht gebracht en zijn erg divers. Het gaat om een veelvoudigheid aan kleine objecten zoals knoppen, munten, nagels, een kogel, lepel, sleutel, scharnier, vingerhoed, beslag,

Het leer betreft meerdere schoenzolen en resten bovenleer (V70 is één schoen, V69 meerdere exemplaren). Het gaat om grote schoenen (42-44 omgerekend in hedendaagse maten) die wellicht aan mannelijke individuen hebben toebehoord. Eén ervan is een (eerder afgeronde) schoen met ovalen punt en meervoudige zool. De verschillende zolen zijn afkomstig van zolen met meervoudige zoolconstructies, waarbij gebruik gemaakt is van randen en spandraden in combinatie met tunnelsteken (ook rangeersteken) genoemd. Meer specifiek zal het gaan om een zgn. drawstitch-constructie (zie Figuur 113). Ze zijn ook voorzien van een hak (algemeen te dateren na 1600 n. Chr.) en hebben een symmetrische vormgeving waarbij het verschil tussen links en rechts quasi niet te maken is. Op basis van deze kenmerken kan een datering vanaf de 17de eeuw en waarschijnlijk zelfs eerder in de 18de eeuw vooropgesteld worden. Van het bovenleer is er te weinig bewaard om dit aan een bepaald schoentype te kunnen toewijzen. De op één enkele zool centraal aan de onderzijde symmetrisch aangebrachte bloemetjes betreffen een herkenningaanduiding. Misschien kon op die manier iemand zien welke schoenen van hem/haar waren (binnen een groep met gelijkaardig schoeisel bv. kloostergemeenschap...). Versiering ter hoogte van de zool had immers weinig zin.¹⁰

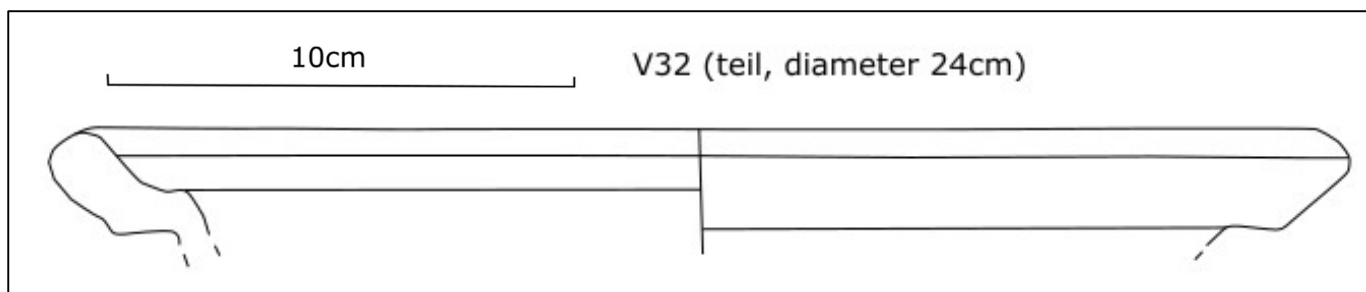
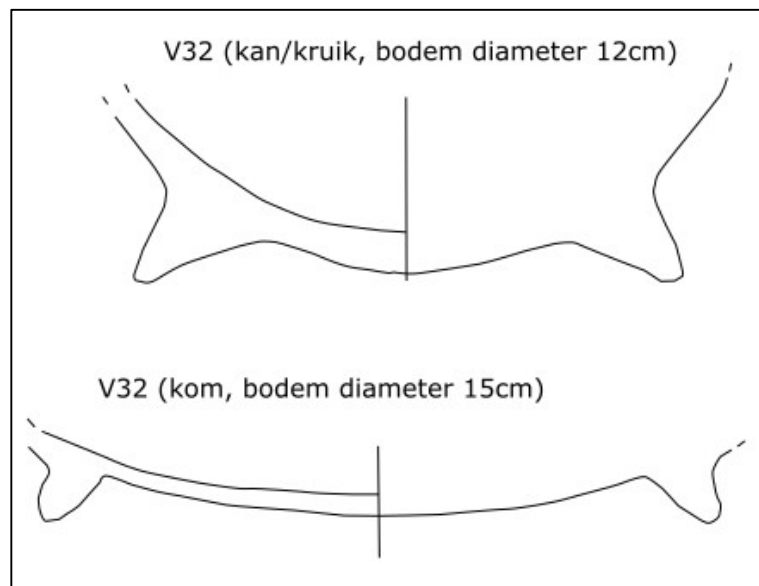
Figuur 113: Stikmethodiek van aangetroffen schoeisel

Er werden al heel wat vondsten bij de bijhorende contexten afgebeeld. Hieronder worden nog enkele andere zaken uit diverse materiaalcategorieën afgebeeld. In de bijlage wordt de vondstenlijst toegevoegd.

Figuur 114: Voorraadpot in Westerwald/Keuls steengoed (LV8) (V31) uit de 17^e-18^e eeuw

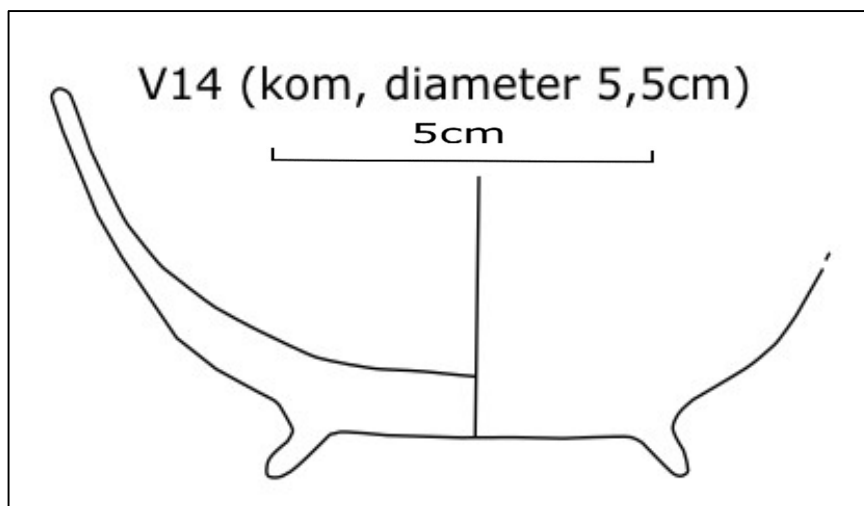
¹⁰ Schriftelijke communicatie met de heer Jan Moens

Figuur 115: Voorbeeld van een typisch post-middeleeuws ensemble (met uitzondering van het fragment in grijs aardewerk). Typerend is de aanwezigheid van de langwerpige oorfragmenten van hengselpotten (ook wel lollepotten genoemd) en de fragmenten met donkerbruin tot zwart loodglazuur op basis van mangaanoxide. Het ensemble is te dateren in de late 17de tot volle 18de eeuw. (LV12 uit WP1, V32)

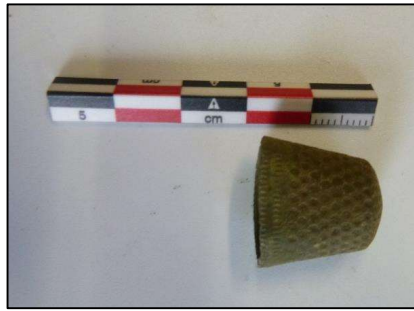

Figuur 116: Pijpekopje met gekroonde H als hielmerk (V35)

Figuur 117: Industrieel aardewerk met opschrift "Société Ceramique Maestricht" (en een leeuw) uit het begin van de 20e eeuw (SP₄) (V14)¹¹

¹¹ De diameter is hier genomen t.h.v. de bodem van de kom.

Figuur 118: Metalen vingerhoed uit het onderzochte stort van WP1 bij de aanleg van VL1 (V49)

Figuur 119: Hout uit de organische laag van de poel (LV7) (M5)

Figuur 120: Onderkaak rund uit SP11 (V24)

Figuur 121: Geperforeerd schouderblad van een varken uit SP9 (V22)

4.6 NATUURWETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK

4.6.1 SELECTIE

Tijdens het onderzoek werden 20 monsternummers uitgedeeld (Tabel 2). Hiervan werden geselecteerd voor verder onderzoek:

- M1, 2, 6, 7, 8, 16, 18, 19 en 20: bouwhistorische studie van bakstenen en/of mortel (en indien onvoldoende duidelijk componentanalyse van de mortel)
- M3: pollenwaardering en indien relevant analyse
- M9, 10 en 14: macroscopisch onderzoek van zaden en vruchten (waardering en eventueel analyse)
- M11: C14 (waardering en eventueel analyse)

Voor de reconstructie van het omgevende landschap en de dominante vegetatie nabij de poel zal een bulkstaal van de organische laag (M3) worden onderzocht. De middeleeuwse (paal)kuilen die centraal voorkomen en mogelijk deel uitmaken van één en dezelfde structuur leverden afdoende materiaal op om ze te kunnen dateren. Wel bieden ze potentieel een inkijk in het eetpatroon van de bewoners. Hiertoe worden enkele (paal)kuilen ervan onderzocht op de aanwezigheid van zaden en vruchten (M9 en 10). De diepe kuil centraal binnen het plangebied ligt enigszins geïsoleerd en leverde behalve een enkel fragment bouwkeramiek geen vondsten op. Enkel weten we dat ze greppel SP42 doorsnijdt, maar ook dit spoor leverde geen vondsten op. Er zal getracht worden de kuil te dateren aan de hand van C14-analyse (M11). Ook zal dit spoor onderzocht worden op de aanwezigheid van zaden en vruchten (M14). Het ingezamelde hout was te fragmentarisch bewaard (ook geen schors meer aanwezig) en was daarnaast niet afkomstig van een beschoeiing of andere structurele constructie van de poel of kuil, waardoor besloten werd het niet verder te onderzoeken. De resultaten van het natuurwetenschappelijk onderzoek zullen worden opgenomen en geïnterpreteerd binnen het eindverslag.

MONSTERLIJST

NR	WP	SP / PR	VL	SECT OR / VAK	LAA G / NIV	KW AD / CP (m)	Soort	Aantal	Doel / analyse	Opmerkingen (verzamelwijze: AAVL/CP/AFW/ ..., voorbereidende handelingen, nabehandeling, ...)	Datum
1	1	SP1	1				Baksteen	1	Bouwhist. studie		8/03/2022
2	1	SP5	2				Baksteen	1	Bouwhist. studie		9/03/2022
3	1	SP11	2				Bulk - Organisch materiaal	3	Pollen		10/03/2022
4	1	LV3	2				Hout	2	Dendro		9/03/2022
5	1	LV7	3				Hout	1	Dendro		9/03/2022
6	2	SP15	2				Baksteen	1	Bouwhist. studie		10/03/2022
7	2	SP16	1				Tegel	1	Bouwhist. studie		10/03/2022
8	2	SP15	2				Baksteen	1	Bouwhist. studie		10/03/2022
9	2	SP18	1				Bulk	1	macro	(paal)kuil	9/03/2022
10	3	SP26	1		2		Bulk	1	macro	kern paalkuil	11/03/2022
11	6	SP40	1		3		Houtskool	1	C14		11/03/2022
12	6	SP40	1				Hout	1	Dendro		14/03/2022
13	6	SP39	1				Bulk	1	C14/macro	(paal)kuil	14/03/2022
14	6	SP40	1		3		Bulk	1	Macro		14/03/2022
15	7	SP40	2		2		Hout	1	Dendro		14/03/2022
16	11	SP44	1				Baksteen	1	Bouwhist. studie		16/03/2022
17	11	SP44	1				Bulk	1	Macro	Centraal uit SP44	16/03/2022
18	11	SP48	1				Mortel	1	Bouwhist. studie	(van oudste fase)	16/03/2022
19	11	SP47	1				Baksteen	1	Bouwhist. studie		16/03/2022
20	12	REC27	1				Baksteen + mortel	1	Bouwhist. studie		16/03/2022

Tabel 2: Overzicht selectie stalen natuurwetenschappelijk onderzoek

4.6.2 WAARDERING

4.6.2.1 BOUWHISTORISCHE STUDIE BAKSTENEN EN/OF MORTEL

In totaal werd binnen het onderzoeksgebied in een zestal sporen muurarcheologische restanten aangetroffen tijdens de opgraving. De sporen liggen in het algemeen verspreid in een vijftal clusters. In de meest noordelijke cluster werden in sporen 44 en 47 handgevormde bakstenen met kalkmortel specie ingezameld. De bakstenen uit spoor 44 (M16) hebben het formaat 16x8x4,1cm. De bakstenen uit spoor 47 (M19) zijn kleiner van formaat m.n. 14,2x7x4,4cm.

In de zuidelijke centrale cluster van sporen werd in spoor REC27 (M20) een fabrieksbaksteen met cementmortel aangetroffen met de afmeting 15x8x4,5cm. Het is een postindustriële baksteen met een afwijkende vorm, mogelijk geproduceerd in een lokaal atelier.

In sporen 15 (M8) en 5 (M2) werden gelijksoortige oranje handgevormde bakstenen aangetroffen. Het gaat om de afmetingen 15/15,8x8x4,2/4,5cm. Dit formaat is mogelijk een lichte afwijking op de baksteen die aangetroffen werd in spoor 44.

In spoor 1 (M1) werd een grotere baksteen van 19x8,2x4,7cm aangetroffen. Opnieuw gaat het om een handgevormde baksteen ingewerkt in kalkmortel.

Uit spoor 15 M6 werd een recente holle industriële baksteen ingezameld, van een kleiner formaat met geribbelde rand. Uit hetzelfde spoor werd een stuk rood aardewerk met decoratieve rand ingezameld. In spoor 16 (M7) werden verschillende fragmenten van een industriële keramische tegel met fundatie (kalkmortel) aangetroffen. De fragmenten tonen nog vluchtig een geometrisch patroon in minimaal drie grijstinten.

Figuur 122: M1

Figuur 123: M2

Figuur 124: M6

Figuur 125: M7

Figuur 126: M8

Figuur 127: M16

Figuur 128: M19

Figuur 129: M20

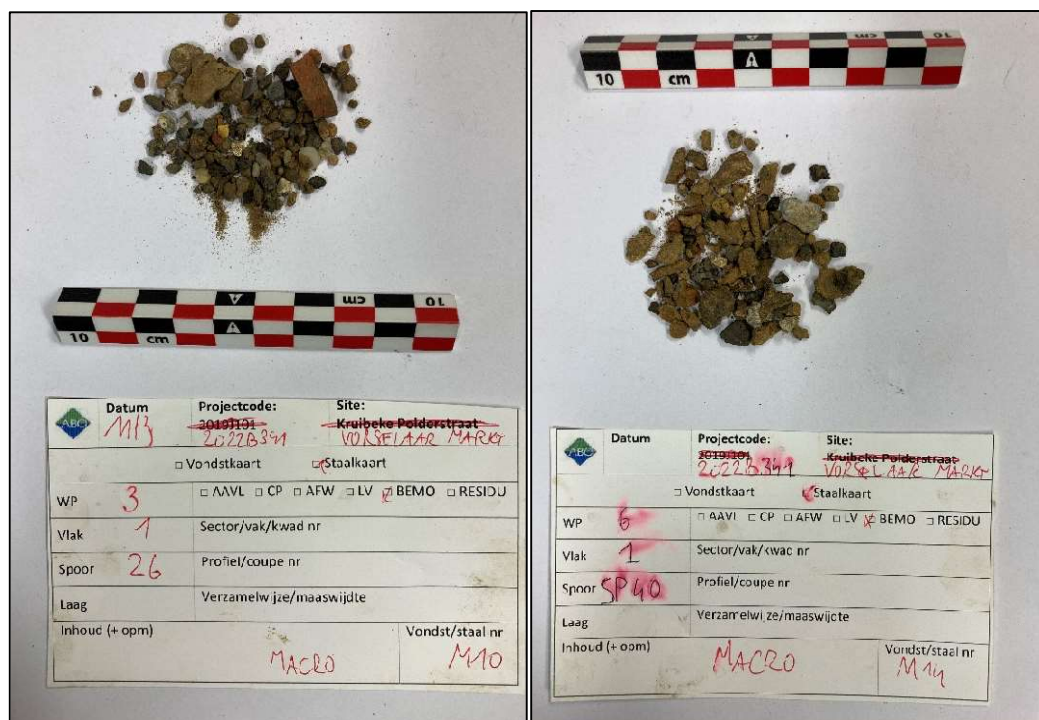
4.6.2.2 *POLLENONDERZOEK*

Uit het bulkstaal (M3) afkomstig van de organische laag (SP11) die plaatselijk onderin de poel werd aangetroffen, werd een substaal van 4 ml genomen voor opwerking tot pollenpreparaten door BIAAX Consult.¹²

4.6.2.3 *MACRO-ONDERZOEK VAN ZADEN EN VRUCHTEN*

M9, 10 en 14 werden gezeefd in functie van het macroscopisch onderzoek van zaden en vruchten. Helaas konden geen van beide categorieën in de zeefresidu's worden opgemerkt. In M10 bevond zich 1 fragment geglaazuurd aardewerk, in M9 enkele minuscule houtfragmentjes. Voor het overige bestond het residu in de drie gevallen slechts uit ijzerconcreties en baksteenbrokjes.

¹² Van Waijjen 2022, 2

Figuur 130: Zeefresidu Mg, 10 en 14 (die niet werden weerhouden voor analyse)

4.6.2.4 C14 ONDERZOEK

M11 werd eveneens gezeefd, dit in functie van C14-onderzoek. Dit bleek wel waardevol genoeg om verder te laten onderzoeken.

Figuur 131: Zeefresidu M11

4.6.3 ANALYSE

4.6.3.1 BOUWHISTORISCHE STUDIE BAKSTENEN EN/OF MORTEL

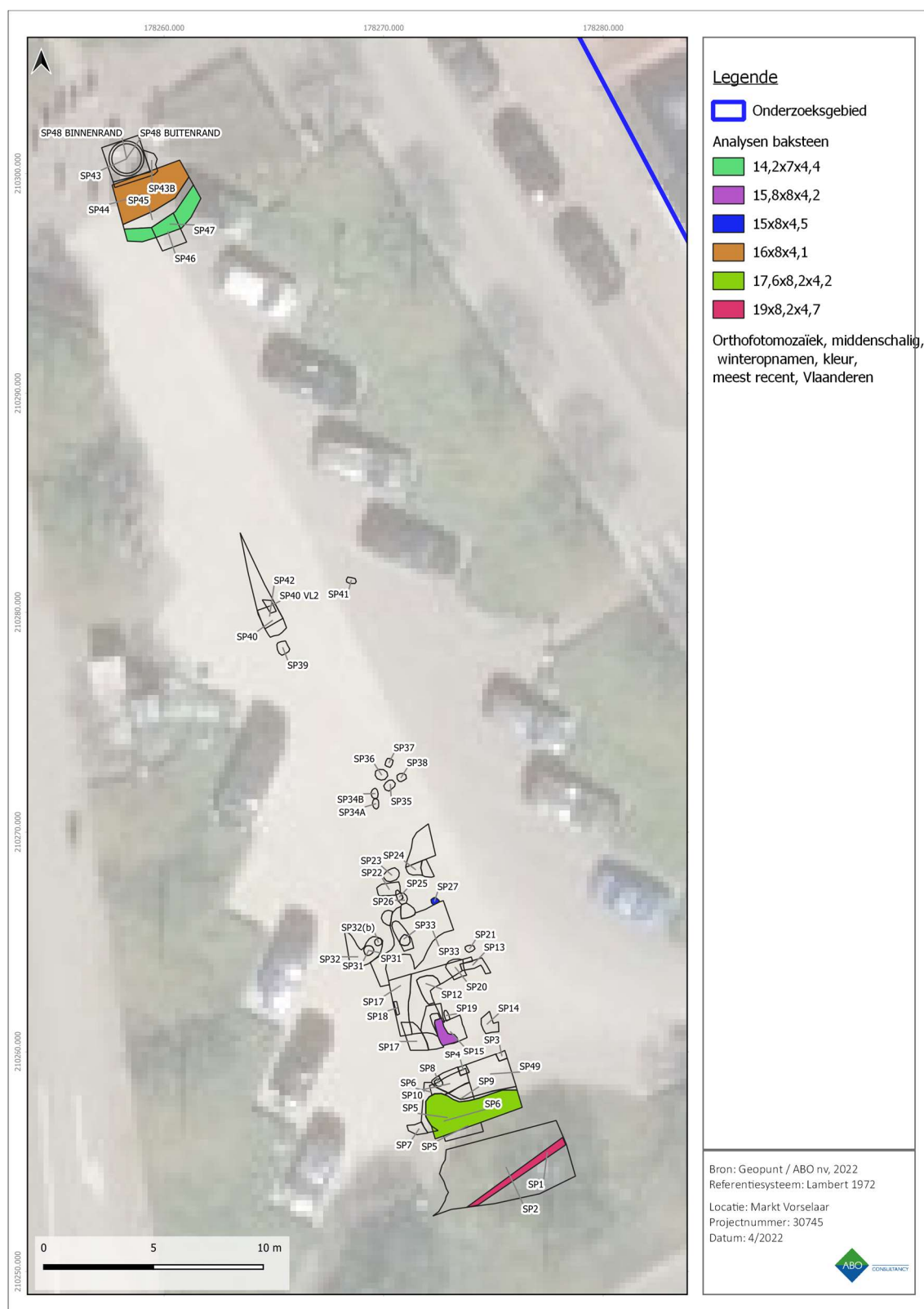
De meerderheid van de aangetroffen bakstenen kunnen op basis van de opstand, materiaaltechnische kenmerken en afmetingen in de Nieuwe Tijd geplaatst worden. Meer specifiek zijn de bakstenen in sporen 44, 5 en 15 te dateren specifiek na 1642. In dit jaartal werd namelijk de Antwerpse maat ingevoerd door de Antwerpse ambacht der vier gekroonden. De derdeling, het kleinere formaat, werd vastgelegd op 16x8x4cm. Kleine afwijkingen op deze afmetingen waren echter niet uit te sluiten door het manuele productieproces.¹³

De bakstenen uit sporen 1 en 47 dateren eveneens uit de Nieuwe tijd, maar hier is geen specifieke datering aan toe te wijzen (tussen 16de en 18de eeuw).

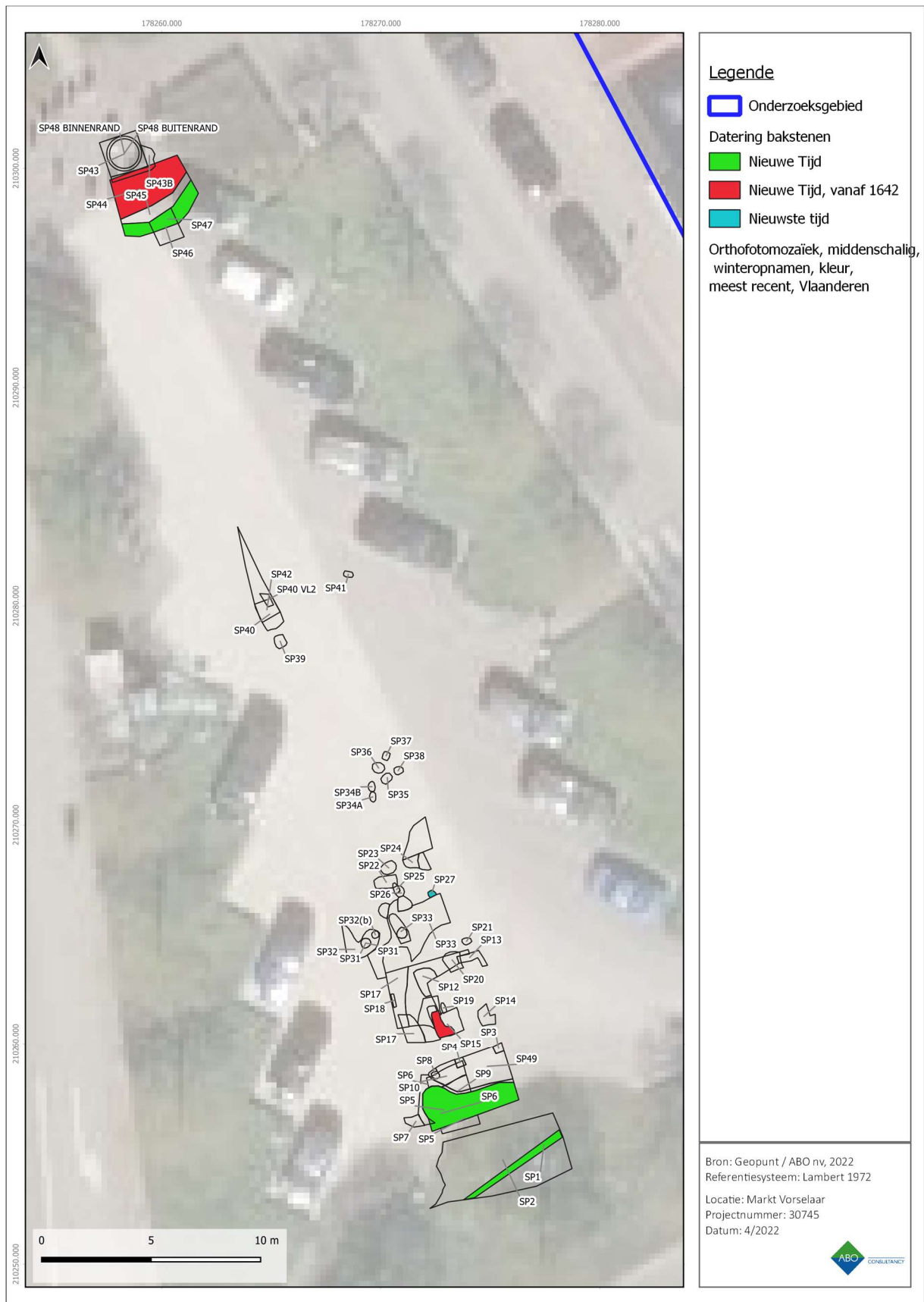
De afwijkende baksteen uit spoor 27 dateert uit de late 19de- of vroege 20ste eeuw. De baksteen uit spoor 15 dateert uit de eerste helft van de 20ste eeuw. De fragmenten keramische tegel met kalkmortel dateren uit mogelijk de laatste decennia van de 19de eeuw of de eerste drie decennia van de 20ste eeuw.¹⁴

¹³ Broen en Van den Cloot, 'Het kasteel en domein de Renesse te Oostmalle', 151; 'No 24 Corps des maçons. Privilegieboek (GA#4267)'.

¹⁴ Baeck en Meul, *Onderhoud van keramische en cementtegenvloeren*.

Figuur 132: Afmetingen van de bestudeerde bakstenen

Figuur 133: Datering muurwerk op basis van baksteen- en mortelstudie

4.6.3.2 POLLENONDERZOEK

Teneinde de concentratie, diversiteit en conservering van de eventueel aanwezige pollen te kunnen inventariseren, werden de pollenpreparaten onderzocht met een doorvallend-lichtmicroscop met vergrotingen tot 10x100. Hieruit bleek dat het staal voornamelijk onverkoolde organische resten bevat, en slechts weinig pollen. Deze waren bovendien slecht geconserveerd. Het staal kwam dan ook niet in aanmerking voor verdere analyse van palynologische resten.¹⁵

4.6.3.3 MACRO-ONDERZOEK VAN ZADEN EN VRUCHTEN

Tijdens het palynologisch onderzoek werd een deel van het bulkstaal (0,25 l) tevens gezeefd en gescand op macroresten. Daarbij konden 14 verschillende soorten onderscheiden worden (Tabel 3). De interpretatie van het spoor als poel wordt hierbij bevestigd door de aanwezigheid van de verschillende soorten waterplanten.¹⁶

WATERPLANTEN		ALGEMENE KRUIDEN EN GRASLANDPLANTEN	
Fijne waterranonkel	<i>Ranunculus aquatilis</i>	Kruisbloemenfamilie	<i>Brassicaceae</i>
Fonteinkruid	<i>Potamogeton sp.</i>	Mossen	<i>Bryales</i>
Gekroesd fonteinkruid	<i>Potamogeton crispus</i>	Ratelaar	<i>Rhinanthes</i>
Groenalg	<i>Chara (oögonia)</i>	Uitstaande-/Spiesmelde	<i>Atriplex patula/prostrata</i>
Grof hoornblad	<i>Ceratophyllum demersum</i>	Viooltje	<i>Viola</i>
Lidsteng	<i>Hippuris vulgaris</i>	Zilverschoon	<i>Potentilla anserina</i>
Teer vederkruid	<i>Myriophyllum alterniflorum</i>		
Zannichellia	<i>Zannichellia palustris</i>		

Tabel 3: Resultaten van macrorestenscan van staal M₃ (SP₁₁) (Van Waijjen 2022, 3)

4.6.3.4 C₁₄ ONDERZOEK

Bij determinatie van het gezeefde en gedroogde staal houtskool (M₁₁) met behulp van een opvallend-lichtmicroscop met vergrotingen tot 500x werden breuk- en splijtvlakken gemaakt in drie richtingen (dwars, radiaal en tangentiaal) waar nodig. Daarbij bleek dat het houtskoolstaal sterk gefragmenteerd is. Het bestaat uit ca. 80 kleine determineerbare brokjes, waarvan iets meer dan 20 'grotere' (2 tot 4 mm³), en zeer fijn gruis. De 'grotere' brokjes werden gedetermineerd als zijnde verkoold eikenhout. Vermoedelijk kunnen ook de kleinere fragmenten als dusdanig gedetermineerd worden. Daar eiken een lange levensduur kennen, kan een 14C-datering een veel oudere datum opleveren dan de kapdatum van de boom. Dit zou dan ook weinig bijkomende informatie verschaffen inzake de datering van het desbetreffende spoor. Verdere analyse is dan ook niet aangewezen in dit geval.¹⁷

¹⁵ Van Waijjen 2022, 2-4

¹⁶ Van Waijjen 2022, 2-3

¹⁷ Van Waijjen 2022, 2-4

4.7 CONSERVATIE

Gezien de goede graad van bewaring werd het leren schoeisel (V69 en V70) integraal geselecteerd voor conservatie. V69 betreft diverse fragmenten van 2 schoenen in een redelijk tot goede staat van bewaring, V70 diverse fragmenten van een rechterschoen, eveneens in een redelijk tot goede staat van bewaring.

De diverse fragmenten werden meerdere malen gespoeld met lauwwarm kraanwater om aangekoekt vuil te verwijderen en gereinigd met zachte kwasten en borsteltjes in gedemineraliseerd water en ethanol tegen schimmelvorming. Na onderdompeling in een bad van polyethyleenglycol 600 50% in gedemineraliseerd water werden ze gedurende twee weken onder lichte druk aan de lucht gedroogd om vervorming te voorkomen. Het hielstuk van V69 werd daarbij tijdelijk op een leest gezet om de oorspronkelijke vorm te reconstrueren. De hiel en delen van het bovenleer aan de buitenzool van V70 bleken daarbij erg fragiel, en kwamen bij één stuk kwam los van de rand. Na droging werd het oppervlak nabehandeld met polyethyleenglycol 600 50% in gedemineraliseerd water. Passende delen van V69 werden daarbij in verband gelegd, maar niet gemonteerd (Figuur 134). De zolen en het hielstuk van V70 zijn in verband gelegd en met prepareerspeldjes gemonteerd. Op de onderkant van de buitenzool is decoratie in de vorm van twee gestempelde cirkels of sterren zichtbaar (Figuur 135).¹⁸

Figuur 134: V69 na conservatie (EARTH 2022)

¹⁸ EARTH 2022

Figuur 135: V70 na conservatie (EARTH 2022)

4.8 INTERPRETATIE EN DATERING

Op basis van het voorlopig uitgevoerd onderzoek kan een eerste interpretatie en chronologie opgemaakt worden van de archeologische site. De sporen op de site kunnen chronologisch in drie grote perioden opgedeeld worden:

Een eerste fase is de sporencluster met (paal)kuilen (SP18 tot en met 21, SP22 tot en met 30, SP32 en SP34 tot en met 38) alsook lagen SP17 en 33. Deze sporen worden op basis van het erin aangetroffen vondstmateriaal alsook op basis van de oversnijdingen in de **late à volle middeleeuwen** geplaatst. Potentieel vormen deze de westelijke zijde van een (hoofd)gebouwplattegrond die zich uitstrekt van het westzuidwesten naar het oostnoordoosten (Figuur 136). Hierbij kan de zuidwestelijke hoekpaal gemakkelijk vergraven zijn door de latere funderingspijler (SP12) van het H.Hart standbeeld. Het is niet duidelijk of de greppel en oversnijdende diepe kuil ook tot deze fase behoren. Ter vergelijking met nabijgelegen sites is van belang dat de greppel uit de volle à late middeleeuwen aangetroffen bij de opgraving in de Kabienstraat (zijstraat van de Markt ten oosten) die van westzuidwest naar oostnoordoost loopt haaks op de op de markt aangetroffen greppel staat. Ook lijkt de beschrijving van het tiental diepe kuilen met steile wanden die her en der over de site voorkwamen zowel in het vlak als in de coupe in grote lijnen overeen te stemmen met de enkele diepe kuil aangetroffen op de Markt. Enkel was er in deze geen sprake van een grove tot fijne gelaagdheid. De functie kon niet worden achterhaald maar de kuilen op de site nabij dateerden in de volle middeleeuwen. De diepe kuil op de Markt dateert evenwel ten vroegste uit de late middeleeuwen.

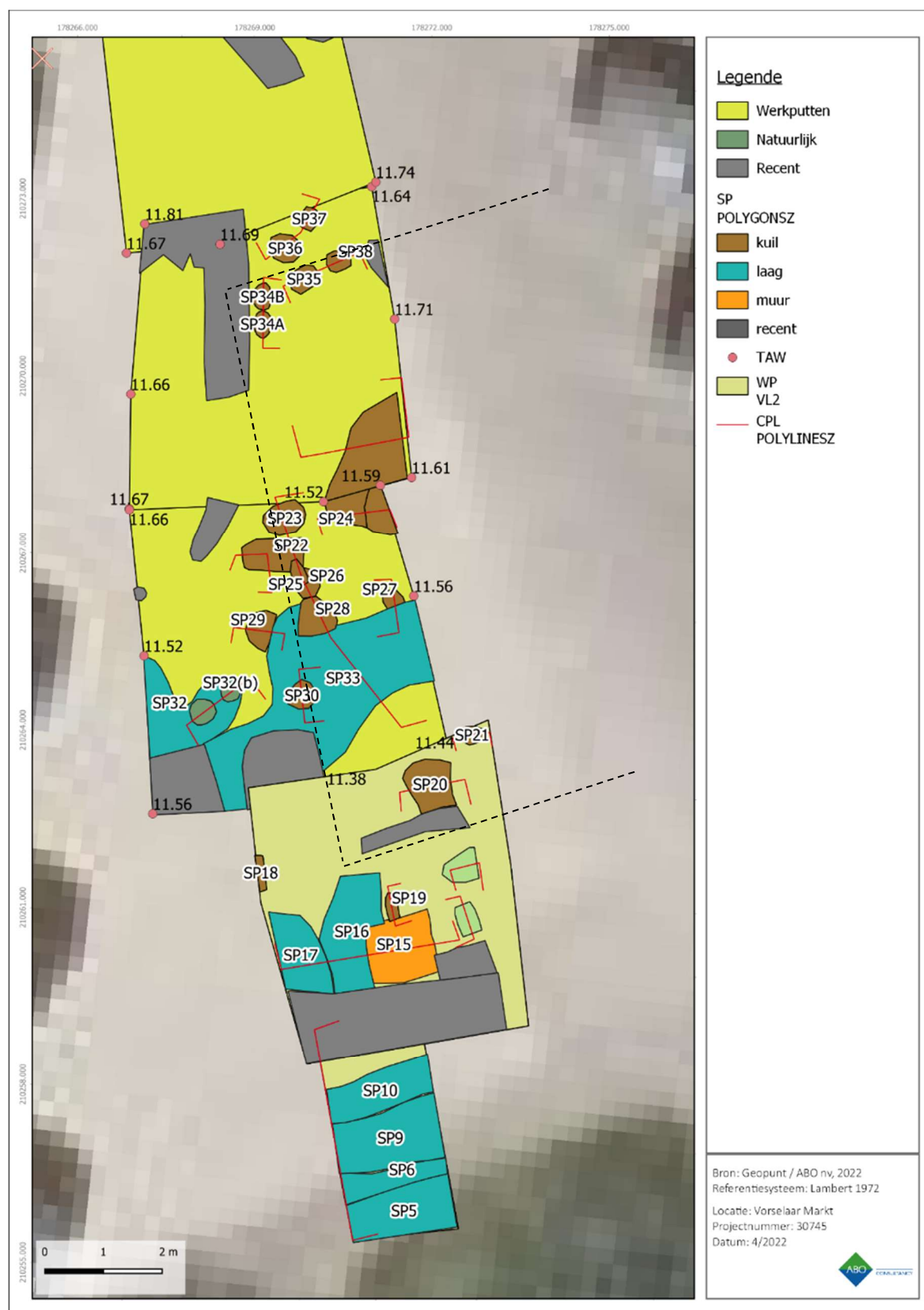
Een tweede fase betreft alle sporen te dateren in de **nieuwe tijd** waartoe de poel met er aanpalende vierkante paaltjes, alsook de waterput en dorpspomp behoren. In de notulen van de Vorselaarse gemeenteraad van 28 april 1819¹⁹ lezen we omtrent de poel het volgende: *“Het is bekend dat zich in het centrum van de gemeente een vijver bevindt die Penspoel wordt genoemd. Deze is heel nuttig voor de inwoners en is heel handig indien er brand uitbreekt. Deze put zonder afrastering is vorig jaar gereinigd en uitgediept. Maar deze put is tegelijkertijd gevaarlijk. Er is immers geen afsluiting of balustrade. Daarom hebben wij de heer Dieltiens aangesproken om een offerte (voor een gemetselde ballustrade) op te stellen. Het bedrag ervan heeft ons werkelijk verbaasd. Wij menen echter dat wij bomen kunnen aankopen die we naast mekaar kunnen plaatsen zodat we voor veel minder geld geholpen zijn.”* Omtrent de waterpomp werd voorts een recent artikel genaamd “Loop naar de pomp!” in het blad van de Heemkundige Kring²⁰ gepubliceerd. Hierin staat te lezen dat het jaar van oprichting niet gekend is, maar dat in 1828 een zekere meneer Van de Velde zou betaald zijn voor een herstelling en het maken van een beeldje ter versiering. De pomp zou er – af te leiden van een foto - met zekerheid tot na 1932 gestaan hebben. Na Wereldoorlog II werd ze vervangen door een weipomp en in 1951 bij de jubileumviering van kardinaal Van Roey leek ze verdwenen te zijn. Vreemd genoeg vinden we de centrale dorpspomp op geen enkele historische kaart terug. Wel is er ter hoogte van het zuidelijkste deel van de markt op verschillende kaarten (Atlas der Buurtwegen van 1840, topografische kaarten van 1873 en 1904) daar waar in de 18^e eeuw zich nog de poel bevond in de negentiende eeuw een vierkante structuur terug te vinden. Het uitbraakspoor bevindt zich een stuk hoger dan de dempingspakketten van de poel. De voormalige muur doorsnijdt net een laag met baksteenbrokken, mortelbrokjes en houtskoolspikkels (mogelijke funderingslaag van deze structuur). De structuur staat in het blauw aangeduid op bijvoorbeeld de Atlas der Buurtwegen. Deze gegevens doen vermoeden dat het om de opvolger van de pensenpoel -intussen de pensenput genoemd?- gaat. Wellicht gaat het om een soort van watercisterne. Voor het overige werd het plein nog tot minstens het begin van de 20^e eeuw wellicht gebruikt als bleekweide. Dit weten we daar er in de Gedenkschriften van den geschied- en oudheidkundigen kring der Kempen uit 1910, bij de vermelding van de middeleeuwse

¹⁹ Vermeulen R., 2022.

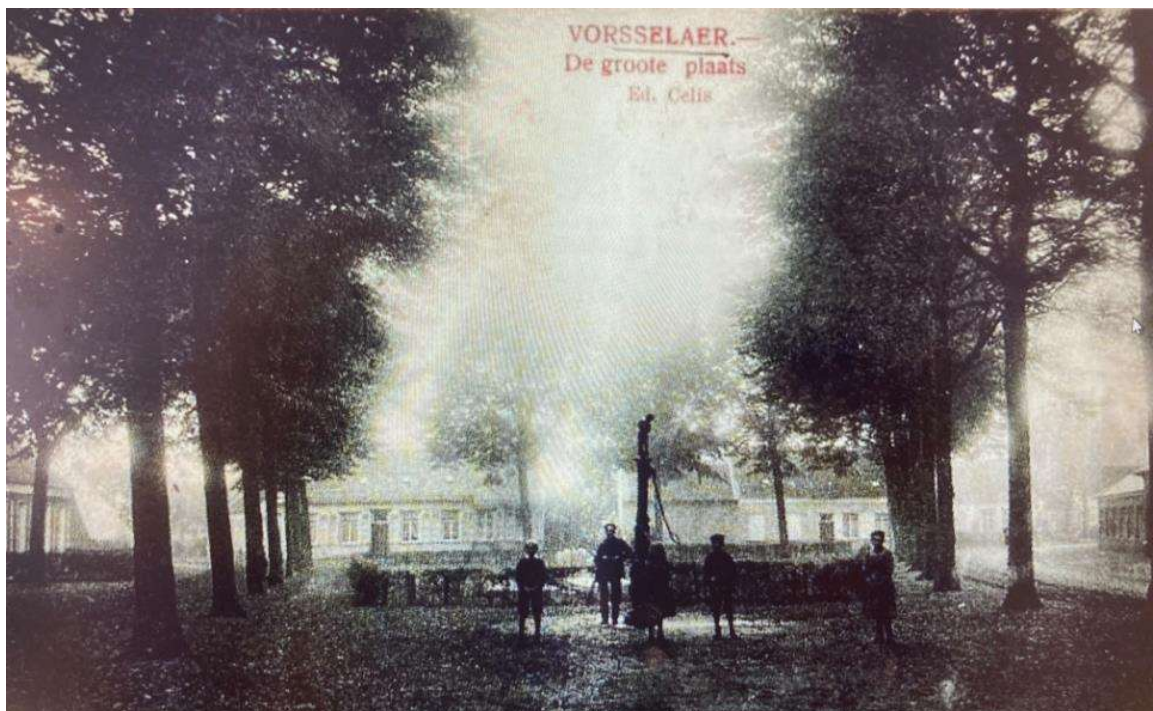
²⁰ Tijdschrift Heemkundige Kring Joris Matheussen Vorselaar, 2021

pensenput in de Keuren van Vorsselaer (1465-1567), wordt aangegeven dat daar op heden (begin 20^e eeuw dus) de “Blijk” is gelegen.

De derde fase tenslotte vertegenwoordigt de **nieuwste tijd** waartoe voornamelijk de funderingspijlers van het H.Hart standbeeld behoren. Voorts werd ook in de 20^e eeuw de pomp weggehaald en de waterput afgedekt.

Figuur 136: Aanduiding hypothese met betrekking tot samenhang (paal)kuilen

Figuur 137: Zicht op de dorpspomp richting het zuiden²¹

Figuur 138: H.Hart beeld dat opgericht werd in 1927

²¹ Tijdschrift Heemkundige Kring Joris Matheussen Vorselaar, 2021

5 **BESLUIT**

Ter hoogte van het onderzoeksgebied ter hoogte van de Markt te Vorselaar werden archeologische resten uit de late-post middeleeuwen, nieuwe en nieuwste tijd aan het licht gebracht.

Centraal werden (paal)kuilen aangetroffen alsook een greppel en een diepe kuil waarvan de functie niet meteen te achterhalen viel. Potentieel horen deze allemaal tot dezelfde nederzetting en fase; ze vertegenwoordigen de volle en late middeleeuwen. In de nieuwe tijd vervolgens bevond zich een poel aan het zuidelijke uiteinde van de Markt die dienst deed als drenkpoel en geregeld geruimd werd. Deze bleef met zekerheid bestaan tot het begin van de 19^e eeuw. Later werd de poel gedempt, waarna er een rechthoekige watercisterne in de plaats kwam die bleef bestaan tot het begin van de 20^e eeuw. Voorts werd sinds 1828 meer centraal op het plein een waterput met pomp geplaatst die nog tot het midden van de 20^e eeuw dienst deed als publieke wasplaats en naderhand verwijderd werd. Voor het overige werd het plein nog tot minstens het begin van de 20^e eeuw gebruikt als bleekweide. In 1927 werd iets ten noorden van de poel voorts ook een H.Hart standbeeld opgericht.

6 KWALITEITSCONTROLE EN ONDERTEKENING

Naam	Functie	Handtekening	Datum
Patrick Hambach	General Director		23 september 2022
Toon Moeskops	Business Unit Manager		23 september 2022
Anouk Van der Kelen	Teammanager Kwaliteitsverantwoordelijke		23 september 2022

7 BIBLIOGRAFIE

7.1 LITERAIRE BRONNEN

De Rijck A., 2021. *Prospectie met ingreep in de bodem ter hoogte van de Markt te Vorselaar*, ABO Archeologische rapporten 1537.

EARTH 2022. *Leerconservering. Leervondsten uit het archeologisch onderzoek Vorselaar Markt (België)*, Amersfoort: EARTH Integrated Archaeology.

Vanhoudt H., 1996. *Atlas der munten van België: van de Kelten tot heden*, Herent: H. Vanhoudt

Moens J., 2019. *De archeologie van leren schoeisel in de middeleeuwen en nieuwe tijden in Vlaanderen. Een chronologische, technische en typologische studie. Analyse en interpretatie*, Proefschrift voorgelegd tot het behalen van de graad van Doctor in de kunstwetenschappen en de archeologie – VUB Doctor in de archeologie – UGent.

Splichal 1910, *Taxandria, Gedenkschriften van den geschied- en oudheidkundigen kring der Kempen*, 7e jaargang, nummer 1, Turnhout, p47.

Tijdschrift Heemkundige Kring Joris Matheussen, 2021. *Loop naar de pomp*, Jaargang 38, nummer 4, p52-53.

Van Waijjen M., 2022. *Selectieadvies Vorselaar - Markt: pollen- en anthracologisch onderzoek*, Zaandam: BIAAX Consult.

Vermeulen R., 2022. “Kadaster” over Vorselaar circa. 1821 (eerste kadaster en eerste bevolkingsregister). Draftversie.

7.2 DIGITALE BRONNEN

<https://vorselaar.be/vrije-tijd-toerisme/toerisme/ontdek-vorselaar/bezienswaardigheden/monumentale-beelden/>

Kars 4, Mirjam. ‘Samengestelde holle knoop, separate stift, 08-01-05’. Portable Antiquities Netherlands. Geraadpleegd 6 april 2022. <https://portable-antiquities.nl/pan/#/public/reference-type/08-01-05#08-01-05>.

Keizer, Addie, en Stijn Heeren. ‘Laatmiddeleeuwse draaisleutel met baardgroep 8 en ronde greep 32-01-06-03-08-03’. Portable Antiquities Netherlands. Geraadpleegd 6 april 2022. <https://portable-antiquities.nl/pan/#/public/reference-type/32-01-06-03-08-03#32-01-06-03-08-03>.

Portable Antiquities Netherlands. ‘Ronde kogel (handvuurwapen), 14-03-01’. Geraadpleegd 23 december 2021. <https://portable-antiquities.nl/pan/#/public/reference-type/14-03#14-03>.